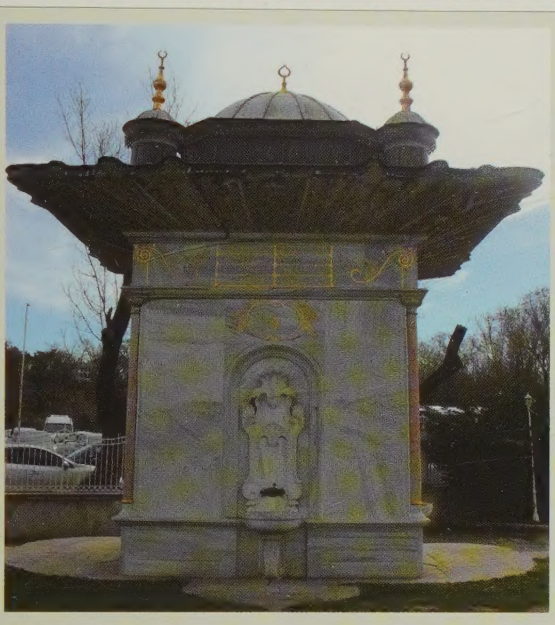
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

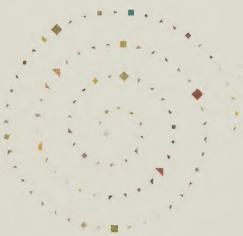

İSTANBUL'UN 100 HANIM ÇEŞMESİ

NİLAY KÖSE
MESUT MEYVECİ

İSTANBUL'UN YÜZLERİ SERİSİ - 84

KÜLTÜR A.Ş.

İSTANBUL'UN

100

HANIM ÇEŞMESİ

NİLAY KÖSE
MESUT MEYVECİ

KÜLTÜR A.Ş.
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İSTANBUL'UN 100 HANIM ÇEŞMESİ

NİLAY KÖSE
MESUT MEYVECİ

İSTANBUL'UN YÜZLERİ - 84

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları

İSTANBUL'UN YÜZLERİ ~ 84
İSTANBUL'UN 100 HANIM ÇEŞMESİ
Nilay Köse
Mesut Meyveci

Genel Yayın Yönetmeni
Kültür A.Ş. Genel Müdürü
Nevzat Kütük

Yayın Koordinatörü
Kültür A.Ş. Projeler Müdürü
Fatih Yavaş

Editör
Yrd. Doç. Dr. Ömer Osmanoğlu

Grafik Tasarım
Harun Selman
Ferhat Acar

Kapak Görseli
Beykoz Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Genel Görünüm

Baskı
Pelikan Basım

Baskı Yılı
2017

Copyright © Kültür A.Ş. 2016
ISBN 978-605-9492-15-7

Yayınevi Sertifika No: *15321*
Matbaa Sertifika No: *20846*

Maltepe Mahallesi Topkapı Kültür Parkı Osmanlı Evleri 34010
Topkapı / Zeytinburnu / İstanbul
T. 0212 467 0700 F. 0212 467 0799
www.kultur.istanbul / iletisim@kultur.istanbul / www.istanbulkitapcisi.com

İÇERİK

07
Sunuş

09
Takdim

10
Önsöz

12
Giriş

31
Adilşah Kadın Mezarı Çeşmeleri

33
Aşub Kadın Çeşmesi

36
Ayşe Sultan Çeşmesi

38
Canfeda Kadın ve Hazinedar Şevkinihal Usla Çeşmesi

41
Def-i Gam Hatun Çeşmesi

42
Esma Sultan Namazgâh Çeşmesi

44
Hatice Kadın Çeşmesi

45
Hatice Sultan Çeşmesi

47
Hatice Turhan Valide Sultan Sebil ve Çeşmesi

49
Nakşidil Valide Sultan Çeşmesi

50
Şerife Ayşe Sıddika Hanım Çeşmesi

52
Şerife Zeliha Hanım Çeşmesi

54
Zeynep Sultan Çeşmesi

57
Abdullah Ağa ve Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi

59
Abide Hanım Çeşmesi

60
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi

62
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi

64
Emine Sultan Çeşmesi

66
Emine Sultan Çeşmesi

68
Gülbuy Kadın Çeşmesi

70
Hacı Kadın Çeşmesi

72
Haseki İmareti Çeşmesi

73
Hatice Sultan Çeşmesi

74
Kürkçübaşı Külhanı Sokağı Çeşmesi

76
Mihrimah Sultan Çeşmesi

78
Nefise Hanım Çeşmesi

80
Nefise Hanım ve Ahmed Hulusi Paşa Çeşmesi

82
Neslişah Camii Çeşmesi

83
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi

85
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi

86
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi

89
Perestü Kadın Çeşmesi

90
Refia Hanım Çeşmesi

91
Safiye Sultan Çeşmesi

93
Saliha Sultan Çeşmesi

95
Silahtar Kethüdası Mustafa Ağa Çeşmesi

97
Sineperver Valide Sultan Çeşmesi

99
Ayşe Bahri Kadın Çeşmesi

100
Dürre Hanım Çeşmesi

101
Hafize Hanım Çeşmesi

102
Hatice Kadın Camii Çeşmesi

103
Hatice Sultan Çeşmesi

105
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

107
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

108
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi

111
Râyet Keşan Kalfa Çeşmesi

112
Şah Sultan Çeşmesi

114
Şah Sultan Çeşmesi

115
Zehra Kadın Çeşmesi

118
Abdülmecid Han ve Zübeyde Hanım Çeşmesi

120
Beyhan Sultan Çeşmesi

123
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi

125
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi

127
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi

130
Fatma Atiyye Hanım Çeşmesi

131
Hibetullah Hanım Çeşmesi

133
Kadın Efendi Çeşmesi

134
Köprülü Hemşiresi Çeşmesi

136
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

138
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

140
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi

142
Cudidil Valide Sultan Çeşmesi

143
Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi

146
Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi

148
Huşyar Kadın Çeşmesi

150
Kadınlar Çeşmesi

152
Mihrişah Kadın Çeşmesi

154
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

156
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

158
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

159
Saliha Sultan Çeşmesi

165
Saliha Sultan Çeşmesi

167
Verdinaz Kadın Çeşmesi

169
Vuslat Kadın Çeşmesi

171
Zevki Kadın Çeşmesi

175
Atik Valide Sultan Çeşmeleri

178
Ayşe Hatun Çeşmesi

179
Ayşe Hatun Çeşmesi

180
Ayşe Sultan Çeşmesi

181
Başkadın Meydan Çeşmesi

183
Mahpeyker Kösem Valide Sultan Çeşmesi

185
Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi

187
Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi

189
Hacı Hanım Çeşmesi

191
Hatice Hanım Çeşmesi

193
Hatice Sultan Çeşmesi

194
Hibetullah Valide Sultan Çeşmesi

196
Meryem Kadın Çeşmesi

198
Mihrimah Sultan Çeşmesi

199
Mihrişah Kadın Çeşmesi

201
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

203
Nurbanu Sultan Çeşmesi

205
Safiye Sultan Çeşmesi

207
Sineperver Valide Sultan Çeşmesi

210
Tiryal Hanım Çeşmesi

212
Ümmü Gülsüm Çeşmesi

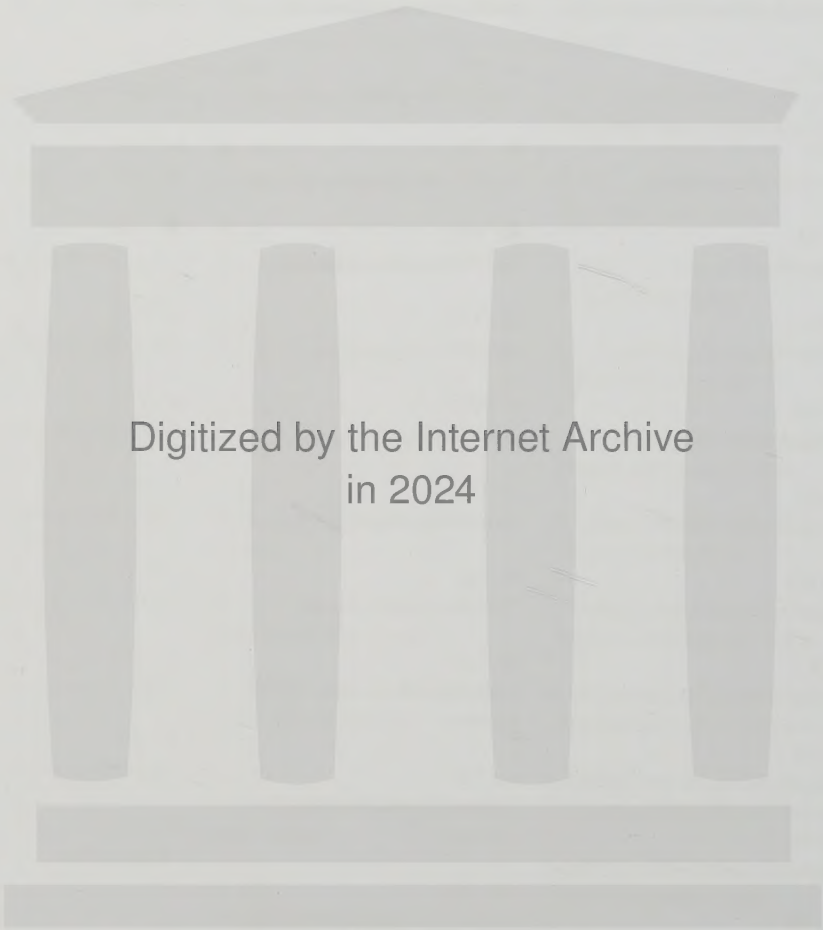
215
Ayşe Hanım Çeşmesi

217
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

221
Safiye Sultan Çeşmesi

222
Şerife Fatma Hanım Çeşmesi

230
Kaynakça

Digitized by the Internet Archive
in 2024

https://archive.org/details/istanbulun100han0000kose

SUNUŞ

Sevgili İstanbullular,

Kıtaların ve kültürlerin buluşma noktasında yer alan İstanbul üç imparatorluğa başkentlik yapmış bir şehirdir. Tarihinin her döneminde bir "dünya kenti" olan İstanbul siyasî, iktisadî ve kültürel bir merkez olma niteliğini halen korumaktadır. Küreselleşmenin etkilerinin güçlü olarak hissedildiği ve şehirlerin büyüyüp dünyanın küçüldüğü zamanımızda önemini ve cazibesini korumaya devam etmektedir. İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti olarak seçilmesi bunun açık bir göstergesidir.

2010 Avrupa Kültür Başkenti sürecinde birçok etkinliği başarıyla gerçekleştirdik. Bu faaliyetler arasında İstanbul ile ilgili yayınlarımız önemli bir ağırlık taşımaktadır.

Şehrimizin tarihi, kültürel ve edebi değerleri üzerine yazılmış eserleri okuyucularla buluşturmaya önem veriyoruz. Bu eserlerin hem İstanbul'un dünya ile diyaloğunun zenginleşmesine hem de İstanbul'da kentlilik bilincinin gelişmesine büyük katkı sağlayacağına inanıyoruz. Tarih, kültür, bilim, sanat, edebiyat gibi pek çok sahada İstanbul'un farklı yüzlerini tanıtan "İstanbul'un Yüzleri" serisini de İstanbul kent kültürüne bir katkı olarak yayınlıyoruz.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak İstanbul ile ilgili nitelikli yayınları bundan sonra da sizlerle buluşturmaya devam edeceğiz. Geçtiğimiz dönemde yeni müzeleri, tiyatro salonları ve sanatsal aktiviteleri ile dinamik bir kültürel merkez haline gelen ve kültür-sanat alanında uluslararası bir cazibe merkezi olan İstanbul'u her geçen gün daha ileriye taşıyacağız.

İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti seçilmesi nedeni ile başlattığımız "İstanbul'un Yüzleri" serisinin yayına hazırlanmasında emeği geçenlere teşekkür ediyorum. Bu vesileyle tüm İstanbullulara sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Dr. Kadir TOPBAŞ

TAKDİM

İnsan hayatında vazgeçilmez bir yeri bulunan su, eski çağlardan beri dünyayı oluşturan dört unsurdan biri olarak kabul edilmiş, bütün kültürler suyu bereketin ve temizliğin sembolü olarak görmüştür. İslam medeniyetinde de maddi ve manevi temizliğin aracı olan su, Osmanlı Devleti döneminde sanatla bütünleşerek kendi uygarlığını oluşturmuştur. Bu doğrultuda özellikle İstanbul, suyun medeniyete dönüştüğü bir sanat ve kültür abidesi haline gelmiştir.

Neredeyse her sokak başındaki çeşmeleri ve sebilleriyle, bentleri ve kemerleriyle, hamamları ve şadırvanlarıyla, havuzları ve su terazileriyle, sarnıçları ve kuyularıyla İstanbul; adeta suyun dans ettiği bir şehir olmuştur. Gerçekten de su, Fatih'in fethinden sonra İstanbul'u kuşatan ve fetheden yegâne medeniyettir.

Tarihi kayıtlara, dünyada en çok çeşmesi olan şehir olarak geçen İstanbul'a suyun nakşedilmesinde; başta Osmanlı padişahları olmak üzere, hanım sultanlar, padişah kızları, sadrazamlar, paşalar, devlet erkânı ve imkânı olan herkes katkıda bulunmuştur. Özellikle günlük hayatın vazgeçilmez ihtiyacı olan sebil ve çeşmelerin inşa edilmesinde hayırseverler birbirleriyle yarışmışlar; doğanın en katı ve soğuk maddesi olan taş ve mermerleri döneminin mimari sanatıyla birleştirerek mükemmel abidelere dönüştürmüşlerdir. Bu hayırseverler; inşa ettirdikleri sebil ve çeşmeleri, birer sadaka-i câriye ve bânisinin amel defterine sevap getiren daimi bir hayır kaynağı olarak düşünmüşlerdir.

İstanbul'daki çeşme ve sebillerin inşa ve tamirinde hanım hayırseverlerin azımsanmayacak bir payı vardır. Büyük kısmı hanım sultan veya padişah kızı olan bu hayırseverler, gerek Suriçi olan Fatih'te, gerekse bilâd-ı selâse olarak bilinen Eyüp, Galata ve Üsküdar'da, ayrıca Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz gibi ilçelerin dört bir köşesinde çeşme ve sebiller inşa ettirmişler, bunun yanı sıra önceden yapılan ancak zamanla harabeye dönen eski çeşmelere de yeniden hayat vermişlerdir.

İstanbul'un 100'leri serisinin her bir kitabıyla bu müstesna şehrin bir başka değerini sizlere ulaştıran Kültür A.Ş. olarak, bu kez de İstanbul'daki hayırsever hanımların inşa ettirdiği çeşmeleri konu edinen "İstanbul'un 100 Hanım Çeşmesi" isimli eseri istifadenize sunuyoruz. Her biri büyük bir sevgiyle yapılan bu abidelerin tarihi miras içinde hak ettiği değeri bulmalarını umuyor ve keyifli okumalar diliyoruz.

Kültür A.Ş.

Önsöz

Su ile estetiğin buluştuğu mimari eserler insanın su ile yaratılmış olmasından mıdır bilinmez bir başka etkileyici görüntü oluşturur. İnsanlara su ulaştırmanın verdiği anlamlı hissiyatın İslami değerlerin de eklenmesi ile bir ivme kazandığı görülmektedir. Gerek Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayet-i kerimeler, gerekse Hz. Peygamber'in hadis-i şerifleri Müslümanları su kaynaklarının insanlarla buluşturulması konusunda harekete geçirmiştir.

Batı dünyasında meydanların ve konak bahçelerinin vazgeçilmez bir öğesi olan çeşmeler İslam devletlerinin hemen hemen bütün coğrafyalarında vücuda getirilmiştir. Başlangıçta sevap temelli bir hareket noktası olan çeşme yapımının zamanla İslamî sanat üslubu ve ardından Batı etkisindeki sanat akımlarının etkisi ile oldukça farklı ve abidevî bir noktaya taşındığı oldukça dikkate değer bir husustur.

Her eser aslında bizlere bir şeyler anlatmak için bekler. Bakıldığı ilk anda görsel olarak ruhumuzu harekete geçiren çeşmeler de yaptıranı, üslubu, mevkii, durumu, kitabesinde yer alan ifadeleri, boyutları gibi pek çok farklı nokta temel alınarak biraz dikkatli bir şekilde incelendiği takdirde oldukça aydınlatıcı bilgilere sahip bir anlatıcıdır.

Bizler de çeşmelerin anlatısına kulak vererek bir başka bilinmeyeni anlamanın peşine düştük: Osmanlı Hanımı ve İstanbul Çeşmeleri.

Günümüzün modern bakış açısı ile yaklaşıldığında bir muamma olarak karşımıza çıkan Osmanlı hanımını anlayabilmek için başvuracağımız ilk kaynaklar şüphesiz ki onların eserleridir. Kendisini meydana getiren ile alakalı olarak bizlere oldukça önemli veriler sunan mimari eserler içerisinde de çeşmeler hiç şüphesiz ki en üst sıralarda kendilerine yer bulur.

Hanımların dört bir yana birer inci tanesi gibi eserlerini serpiştirdikleri bir şehir olan İstanbul bizlere onları anlamamız açısından oldukça güzel bir ortam sağlar. İstanbul; değindiğimiz üzere ilk olarak İslamî bir görev bilinci ile fethinden itibaren çeşmelerle donatılmıştır. İstanbul'un bu ilk Müslüman devrinde yapılan çeşmeler içerisinde hanımlara ait olanlar da yerlerini almışlardır. Dönemin anlayışının farklılaşması ile mimari eserlerde hissedilen üslup değişimi çeşmelerde

de kendisini gösterir. Bu değişim sonucunda, içerisinde önemli bir miktarı kadınlara ait olan oldukça etkileyici eserler ile karşılaşırız.

Maddi imkânlar ölçüsünde bir değerlendirme yapıldığı takdirde ise; inşası diğer eserlerin yanında oldukça cüzi bir miktara tekabül eden çeşmeler, hanımların daha fazla eser meydana getirmelerine imkan sağlamış ve Osmanlı hanımının da anlaşılması konusunda oldukça faydalı olmuştur.

Meydana gelen bu çalışmada İstanbul'un dört bir köşesinde yer alan Osmanlı hanımlarının, vücut bulmasına ön ayak olduğu çeşmeler arasından 100 adet çeşmeye yer verilmiştir. Bu 100 çeşme, İstanbul'un iki yakasında yer alan, ara sokaklarda yüzyıllardır varlığını koruyup sürdüren birçok çeşme arasından seçilmiştir. Çeşmelerin seçilmesinde inşa edildiği tarihin mimari özelliklerini güçlü bir şekilde yansıtabilmesi, günümüzdeki durumu ve bir kitabeyi barındırması temel alınmıştır. İstanbul'un birçok semtini yürüyerek dolaşmamız ve çeşmeleri fotoğraflamamız sonucu oluşan görsel materyaller ile de desteklediğimiz çalışmamız; her noktası bir başka güzellik barındıran İstanbul'u süslemede gayret gösteren Osmanlı hanımlarının ve eserlerinin daha iyi anlaşılması noktasında bir nebze olsun katkı sağlarsa bundan oldukça mutluluk duyarız.

Bizleri İstanbul Hanım Çeşmeleri'ni araştırmaya sevk ve teşvik eden saygıdeğer hocamız Yrd.Doç.Dr. Coşkun Yılmaz Beyefendi'ye, çalışmamız sürecinde bizlere destekte bulunan Abdülkadir Sarıkamış Beyefendi'ye, çalışmamız sırasında özellikle çeşmelerin adresleri konusunda bizlere oldukça yardımı olan Su Vakfı'na, çalışmamızın nihayetinde bizlere olan desteklerinden dolayı başta genel müdür Sayın Nevzat Kütük olmak üzere bütün İBB Kültür A.Ş. çalışanlarına ve her zaman, her koşulda desteklerini hissettiğimiz kıymetli ailelerimize teşekkürü bir borç biliriz.

Nilay Köse, Küçükçekmece, 2016

Mesut Meyveci, Bağcılar, 2016

GİRİŞ

İstanbul'un her köşesini birer inci tanesi gibi süsleyen çeşmelerin anlatımına geçmeden önce, ilk olarak çeşmeyi meydana getiren bölümlerden bahsederek eserin genelinde kullanacağımız ifadeleri açıklamanın uygun olacağı kanaatindeyiz. Daha sonra ise geçmişten günümüze çeşme mimarisini İstanbul özelinde anlatarak, İstanbul hanım çeşmelerinin dayandığı kültürel ve mimari temelleri belirtmeye çalışacağız.

Dönemlere göre yapı malzemeleri, yapılış tarzları, bölümleri değişen çeşme mimarisini en geniş hatlarıyla ele alacak olursak;

Hazne; suyun kaynaktan geldikten sonra depo edildiği kısımdır. "Hazine" kelimesinden türemiştir ve biriktirme, toplama anlamındadır. Musluktan akan suyun musluk kapatılınca birikmesi için çeşme mimarisi içerisinde yer almıştır. Genellikle kesme taştan, tuğladan inşa edilmişlerdir. Büyük bir çoğunluğu dört yüzlü olarak yapılmıştır.

Ayna taşı; musluğun yer aldığı, genellikle mermerden yapılan süslü taş levha olarak tanımlanabilir. Kemerin içerisinde yer alan ayna taşları ilk dönem mimarisinde küçük ve sade olarak dizayn edilirken, zamanla boyutlarında ve süslemelerinde artış görülmüştür. Ayna taşları süsleme sanatı açısından son derece güzel işlenmiş parçalardır. Alt kısımlarında musluk takılması için boş bırakılan bir bölümü vardır.

Lüle; bentlerde toplanan ve şehirlere aktarılan suların muayyen miktarlarda ve uygun biçimlerde verilmesini sağlayan ince bir boru parçasıdır. Parçanın en ucunda suyun istenilen zamanlarda akmasını sağlamak için musluk bulunur. Ayna taşında boş bırakılan lüleye ayna taşı üzerinde etrafı süslenmiş küçük bir kısım ayrılır ki, bu kısma da lüle taşı denir.

Kitabe; bir tarihi eserin, yapılış tarihi ve eseri yapan, yaptıran hakkındaki bilgilerinin yazılıp, o eserin herhangi bir yerine konulduğu taş olarak tanımlanabilecek olan bölümdür ve çeşmelerde genellikle çatının, saçağın altında, kemerin üzerinde, alınlık denilen kısımda yer almaktadır. Çeşmelerde yaptıran hakkında bilginin yer aldığı kitabelere rastlanıldığı gibi, sadece Kur'an-ı Kerim'den suyla ilgili herhangi bir ayete yer veren kitabelerde bulunmaktadır.

Kurna-Tekne; çeşmeden akan suyun biriktiği ve boşaltımının sağlandığı bölümdür. Genellikle mermerden yapılır. Tekneler genellikle dikdörtgen biçimde dizayn edilirken, yuvarlak olarak tasarlananlar da bulunmaktadır.

Kemer; çeşmenin ana bölümlerinden birini teşkil eder. Kemerler genellikle kesme taştan veya tuğladan yapılırlar. Kemerin armut kemer, basık kemer, sivri kemer, kalkık kemer, yarım daire kemer çeşitleri bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak sivri kemer tercih edilmektedir.

Saçak; çeşmeyi kullanıp su ihtiyaçlarını gideren insanların gölgelenmesi veya yağmur vb. iklim olaylarından korunmaları için yapılan, cepheyle çatı kısmını birbirine bağlayan kısımdır. Ağırlıklı olarak mermer, taş, ahşap ve metal malzemeler kullanılarak yapılmaktadır. Son dönem mimarisinde süsleme alanı olarak kullanımı tercih edilmiştir.

Testi Seti; çeşmenin zeminle birleşme noktası konumunda olan tekne kısmının iki yanında yer alan geniş kısımdır. Ağırlıklı olarak mermerden yapılan bu bölüm su ihtiyacını karşılayan insanların testilerini veya kovalarını koymaları, oturup dinlenmeleri için çeşmeye eklenen bir yapıdır.

Tas Yuvası; insanların su içme isteklerinin giderilmesi için kullanılan tasların konulduğu bölümdür. Ağırlıklı olarak simetrik bir şekilde ayna taşının üzerinde veya iki yanında bulunur. Bu kısma maşrapalık da denir.

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi

Geçmişten Günümüze İstanbul Çeşmeleri

Roma devri İstanbul çeşmeleri bahsi ile İstanbul çeşmelerinin tarihi perspektifine geçmeden evvel ilk olarak İstanbul'un sınırlarının ve su kaynaklarının belirlenmesi gerektiği kanaatindeyiz. 'Byzantion' olarak adlandırılan şehrin sınırları bugünkü Topkapı Sarayı'nın ve civarının bulunduğu yer olarak konumlanmıştır. Bu dönem ile alakalı olarak elimizde yeteri kadar veri bulunmamakla beraber, su ihtiyacının açılan kuyularla ve sarnıçlarla giderilmeye çalışıldığı düşünülmektedir. Bu nedenle İstanbul'un su yapıları ile ilgili çalışmaları Geç Roma devrinden itibaren başlatmak durumundayız.

M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren Roma'nın hâkimiyetine geçen şehrin su ihtiyacının artmasının ardında kimi gerekçeler vardır. İlk olarak, şehrin nüfusunun artması ve buna bağlı olarak yaşadığı değişimdir. Roma devrinde şehir çoğunluğu engebeli olan batı arazileri üzerine yükselmeye devam etmiştir. Şehrin hâlihazırda az olan su kaynakları zamanla ona su sağlayan suyollarının da düşman kuvvetleri tarafından tahribata uğratılması neticesinde daha da azalmış ve İstanbul'da su ihtiyacı mühim bir mesele haline gelmiştir.

İstanbul'da su çalışmalarının ilk olarak, 123'te Hadrianus tarafından başlatıldığı ve bunu Konstantin'in izlediğine dair iddialar vardır. Hadrianus döneminde bazı su tesislerinin yapıldığı, bu sayede bugünkü Sultanahmet civarına su getirilmiş olduğunun bilinmesine rağmen, su kaynaklarını ve bunları şehre taşıyan isale hatlarını kesin olarak saptamak mümkün olamamaktadır.

Bu dönemin ardından, İstanbul'a su getirilmesine yönelik birçok çalışma başlatılmıştır. Öncelikle suyun kaynağı üzerine yapılan araştırmalarda; İstanbul'un kuzeyinde yer alan Belgrad Ormanı çevresindeki yerel suların bentler ile bir araya getirilerek; borular yardımıyla Haliç'in kuzeyine getirildiği ve burada bulunan derelerin su kemerleri vasıtasıyla aşılarak suyun şehre sokulduğu söylenmektedir. Şehre sokulan su burada üç kola ayrılarak, üç taksim merkezine (At Pazarı/Fatih-Yenibahçe/Ayasofya) ulaştırılmış ve buradan bütün şehre taksim edilmiştir. Bundan başka Roma devri İstanbul su yapıları ile ilgili bilgi verecek olursak, karşımıza su kemerleri, sarnıçlar, maksemler, su terazileri, kuyular, kanallar, ayazmalar ve çeşmeler çıkar. Biz çalışmamızın esas ağırlık noktasını teşkil eden çeşmelere değineceğiz.

Çeşmeler:

İstanbul'da Roma-Bizans dönemi çeşmeleri ile ilgili olarak bilgimiz oldukça azdır. Bu nedenle, antik Yunan ve ilk devir Roma çeşme mimarisi örnekleri üzerinden gidilerek Roma-Bizans devri çeşme mimarisi hakkında bir fikir vermeye çalışılacaktır.

Elde olan az sayıdaki örnekten hareketle, özellikle Romalılar döneminde zengin örneklerine rastlanan çoğunlukla sütunlu caddeler, forumlar gibi kentin siluetine katkıda bulunan noktalarda konumlandırılan nympheum-anıtsal çeşmelerin, İstanbul'da var olduğu anlaşılmaktadır.

Bugünkü Beyazıt Meydanı'nda yer alan Taurus Meydanı'nda olduğu bilinen 'Nympheum Maximum' bunlardan biridir. Nympheumlar isimlerini mitolojide yer alan 'Nymphe'lerden almaktadır. Aslında başı örtülü, yani gelin anlamına gelen nympha kırlarda, sularda, ormanlarda yaşayan doğal ve tanrısal varlıkların dişi olanına denilmektedir. Homeros'a göre nympha'lar Zeus'un kızlarıdır. İkinci dereceden önemli tanrıçalar olmakla birlikte Olympos'ta düzenlenen toplantıya katılırlardı. Nympheler ölümsüz olmamalarına karşın oldukça uzun yaşarlar ve hep güzel kalırlardı.

Bununla birlikte Bizans kilise yapılarının bir kısmında bulunan ve kökeni Antik Yunan'a dayanan bir diğer çeşme türü de 'Phiale'lerdir. "Kâse" anlamına gelmektedir. Bizans döneminde kilise ve manastırların 'Atrium'larında (Eski Roma evlerinde avlu, Ortaçağ kiliselerinin sütunlarla çevrili avlusu) yer alan sekizgen planlı ve kubbeli bu yapı ziyaretçilerin kilise veya manastıra girmeden temizlenmesi ve arınması için yapılırdı.

Bütün bu çeşmelerin yanı sıra kaynaklarda, zengin Roma ve Bizans evlerinin bahçelerinde anıtsal görünüşlü, kolonlu, heykellerle süslü, genellikle mermerden, kimi zaman bronz ve porfir örneklerine de rastlanan çeşmelerden söz edilmektedir. Bu çeşmelerin büyük çoğunluğu yıkılmış, tahrip olmuş, bir kısmı Osmanlı döneminde dönemin mimari beğenisi ve biçimine göre yenilenirken özgün karakterini kaybetmiş, bir kısmının da yerine zaman içinde yenileri yapılmıştır.

Türk İstanbul'unda çeşme yapılarına geçmeden evvel Müslüman toplulukları çeşme yapımına sevk eden unsurlara da değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

İslam kültüründe çeşmeden bahsedebilmek için ilk olarak İslamiyet'te suyun mahiyetinden bahsetmek gerekir. Bütün medeniyetler için oldukça önemli olan su kaynakları Arap toplumu için ayrı bir ehemmiyete sahiptir. Su kaynakları bakı-

mından oldukça az kaynaklara sahip olan Arabistan'da su kaynaklarına sahip olmak ve bunları dağıtmak; suyun bu coğrafyada diğer bütün coğrafyalardan farklı bir anlam kazanmasına sebep olmuştur.

Sudan bahsedebilmek için ilk olarak İslam medeniyetinin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'e bakmak gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde suya değinen ayetler yer almaktadır.

"O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (Furkan-54)

"O Allah ki, gökleri ve Arz'ı yarattı ve Gök'ten su indirdi. Arkasından onunla, sizin için rızk olarak, ürünler çıkardı. Ve O, emriyle denizde yüzen gemileri, sizin yönetiminize verdi. Ve ırmakları da sizin kullanımınıza sundu." (İbrahim-32)

Ayet-i kerimelerden başka İslam âleminin temel aldığı ikinci kaynak olan hadis-i şeriflere bakmak da bizlere Hz. Peygamber'in (s.a.v) suya yaklaşımını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu yaklaşım Müslümanlar için her alanda olduğu gibi suya yaklaşım açısından da bir yol göstericidir. Kur'an-ı Kerim'in suya atfettiği değer gibi Hz. Peygamber de hadis-i şeriflerinde Müslümanları çeşme yapımına sevk edecek birçok kıymetli ifadelerde bulunmuştur.

Araplar suyun bulunduğu yerlere 'mevrid' veya sadece 'mâ' demişlerdir. Türkçede akarsu ve çeşme, 'göz' manasındaki Arapça 'ayn' kelimesiyle karşılanmıştır. Nitekim bu durum Farsça 'çeşme' kelimesinden başka bu kelimelerin de sıklıkla kullanılmasından anlaşılmaktadır. İslamiyet'in ilk devirlerinde elde bulunan kıt su imkânlarından dolayı daha çok suya ulaşmaya önem verildiğinden kuyu açmanın ön planda olduğu söylenebilir. İslam medeniyetinin ilk yıllarında çeşme mimarisine rastlanmaması şaşırtıcı değildir.

İslam sanatında çeşme mimarisinin çeşitli ülkelerdeki özelliklerini tespit için eldeki bilgiler yetersiz olduğundan sıhhatli bir değerlendirme yapmak zordur. İslam çeşme yapılarının örnekleri incelendiğinde karşımıza örnek olarak İspanyada hâkimiyet sürmüş ve İslam sanatında önemli bir yeri olan Endülüs Emevileri çıkar.

Anadolu'yu yurt edinmenin ardından İslam geleneği çerçevesinde Müslümanların su kaynaklarına kavuşturulması maksadı ile çeşme yapımına devam eden Türkler, İstanbul önlerine geldikleri tarihten itibaren çeşme yapımına başlamışlardır. İstanbul'un fethinden önce Fatih'in İstanbul çevresine çeşme

yaptırdığı bilinmektedir. Rumeli Hisarı civarında konumlanan bu çeşmeler 1452 yılına tarihlenmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in yeni fethettiği şehirde başlıca problemlerden biri de içme suyu ihtiyacıydı. İlk dönem yapılan çalışmalarda daha çok Bizans döneminde atıl kalan suyollarının tamir edildiği görülmüştür. Bu dönem İstanbul'a ulaşan suyollarının ağırlığını Halkalı suları oluşturmuştur.

Daha sonra yapılan çalışmaların temel amacı sürekli büyüyen şehrin su problemini çözmekti. Sultan II. Bayezid devrinde ve Yavuz Sultan Selim devrinde de şehrin su iaşesi için çalışmalar yapılmasına rağmen en önemli gelişme Kanuni Sultan Süleyman devrinde yaşanmıştır. 1554'de Kırkçeşme Tesisleri'nin yapımına başlayan Mimar Sinan, 1563'te bitirerek şehrin su sorununa önemli bir çözüm getirmiştir.

İstanbul'da en eskiye tarihlenen çeşme, Cerrahpaşa'daki Davud Paşa Çeşmesi'dir. Davud Paşa Camii'nin avlu duvarına bitişik olarak, kesme taştan yapılmış olup, son derece sade görünümlüdür. Bu dönem çeşmeleri de yapı malzemesi ve üslup olarak birbirine benzer bir vaziyettedir. Sade bir kesme taştan, sivri bir kemerin altında yer alan ayna taşı, içerisinde lülesi ve önünde yalağı olan klasik çeşmeler devrin üslubunu gözler önüne serer.

Dönemin çeşmelerinin yine bir külliye parçası olarak inşa edilmeleri de oldukça kayda değerdir. Devletin en güçlü yüzyılları olan XV.-XVI.-XVII. yüzyıllarda çeşme mimarisinde ufak değişiklikler görülmekle beraber asıl büyük değişiklik XVIII. yüzyılda yaşanacaktır.

XVI. yüzyılda inşa edilen İstanbul çeşmeleri devletin diğer yapı programlarında görülen mimari üslup ve oranlarla aynı karakteri taşımaktadır. Yüzyılın ikinci yarısında inşa edilenlerin ayna taşlarına selvi, palmet, lale, karanfil gibi dönemin diğer yapılarında da rastlanan stilize motifler işlenmiştir. Kimi örneklerde de çeşme yüzeyi, sekilerin hizasından düşey olarak yükselen ve cepheyi sınırlayan bir silme ile çevrilmiştir. XVII. yüzyıl İstanbul çeşmeleri XVI. yüzyıl çeşmelerinin karakteristik özelliklerini taşır ve üslup açısından devamı sayılabilirler. XVII. yüzyılın 'Klasik Sonrası-Klasik Etkisindeki Dönem' olarak adlandırılan genel mimari karakterinde olduğu gibi çeşme mimarisinde de, gerek klasik dönem oranlarının biraz yükselmesi gerekse çeşme yüzeyinin şekiller hizasında yükselen silmelerle çerçevelenmesi sonucu daha anıtsal bir etki kazanmıştır. Bu yüzyılda önceki yüzyıllardan farklı olarak bezemeler, ayna taşının dışında kemer üzerinde ve kitabe çevresinde de yer almaktadır.

Bu dönemin yapıları genel olarak sade bir üsluptadır

ve Osmanlı çeşme mimarisinde değişimin yaşanması bu dönemin hemen ardından gelecektir. XVIII. yüzyılın başlarında III. Ahmed'in iktidar yıllarına tesadüf eden dönem Osmanlı devletinde tam bir dönüşümü ifade etmekteydi.

Bu dönem sanat anlayışında ilk değişim bezemelerde görünmeye başlamıştır. Daha önceleri oldukça kısıtlı olarak kullanılan bezemeler bu dönemde klasik mimari üslupla ilişkili olacak şekilde daha fazla kullanılmaya başlamıştır.

XV.-XVI.-XVII. yüzyıllarda klasik kemer içinde sade bir ayna taşı, kitabe, tekne sekileri ve su haznesinden oluşan tasarımın XVIII. yüzyılda yerini çeşitli dekoratif kemerlerin içinde güller, vazoda çiçekler, tabakta meyvelerle bezenmiş, istiridye kabuğu biçiminde kemer içi süslemeye sahip, kitabe yeri cephe içinde bir bölüm oluşturan, kimi zaman üzerinde Barok üsluba uygun gölgelikler bulunan cephe tasarımına bırakmıştır.

Böylece Klasik Dönem'in çeşme ve sebil mimarisinde düz hatlardan oluşan bünyeyi kısıtlı bir şekilde zenginleştiren bezeme düşüncesi aşırı kalabalık bir süslemeye yerini bırakmıştır. Sultan III. Ahmed Çeşmesi, Türk sanatında yeni bir akımın başlamış olduğunu en güzel gösteren örnektir.

Bu dönemin asıl ayırt edici özelliğinin üzerinde özellikle durmakta fayda vardır. Klasik dönemin cami, medrese, han ve imarethane yanına inşa edilen çeşme yapısı, bu dönemde yerini müstakil çeşme mimarisine bırakmıştır. Bu müstakil çeşmeler ilk zamanlarda çoğunlukla sebillerle beraber inşa edilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan anıtsal çeşme yapısında, klasik dönemden ayrılan noktalardan biri olan bezemelerin oldukça yoğun bir biçimde gösterilmesi önem kazanmıştır. Ancak Avrupa mimarisinden ayrılan bir nokta da, Osmanlı'da mimari tarih açısından sıralamanın Avrupa'dakinin aksine rokoko-barok şeklinde birbirini takip etmesidir.

İlk rokoko bezemenin görüldüğü III. Ahmed Çeşmesi; ilk barok üslubu yapı olan Nuru Osmaniye Camii'nden 25 yıl önce yapılmıştır. Kısaca söyleyecek olursak, Osmanlı mimarisi önce süslemeler ile tanışmıştır.

Lale Devri, çeşme mimarisinde hem malzeme, hem süsleme hem de mimari alanlarda birçok denemenin yapıldığı bir dönemdir. Öyle ki, aynı bânî tarafından inşa ettirilmiş olan çeşmelerde bile üslupsal bir birlik bulunmaması dikkat çekicidir. Bânîler bu küçük boyutlu eserlerle isteklerini kolayca yerine getirebilirlerken sanatçılar da yeteneklerini kolayca sergileme şansı bulmuşlardır. Böylece bu küçük boyutlu eserler, özellikle meydan çeşmeleri adeta Avrupa meydanlarını süsle-

yen heykellerin yerini almıştır. Lale Devri'nde meydan çeşmesi kavramına anıtsallık ve işlevselliğin yanı sıra görsel bir etki katılmıştır. Bu dönemin bir diğer önemli özelliği ise sebillerin çeşmeler ile birlikte mimari bir bütünlük olarak kullanılması sonucu çeşme-sebil yapı grubunun doğmasıdır.

Bu dönemde bütün bu yeniliklerle beraber klasik çeşme üslubunda da eserler verilmeye devam etmiştir. Bu dönem aslına bakılırsa Osmanlı klasik dönemi ile daha önceleri kullanılmayan ancak toplumun sanat belleğinde yer alan unsurların bir birleşimidir.

Yani Lale Devri, Osmanlı sanatçılarının ve bânîlerinin sokak aralarında terk ettiği, tozlu raflarda unuttuğu mimari ve bezemesel detayları bulundukları yerlerden çıkararak yeni bir tasarım anlayışıyla, klasik üslupla bir arada kullan-

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

dığı kendi sanat tarihi öğelerinden ibaret eklektik bir üslubun yaşatıldığı dönemdir.

Osmanlı çeşme mimarisi açısından bir sonraki dönem olarak adlandıracağımız dönem ise barok-rokoko etkisinde olan dönemdir. Ancak buradan, birinin bitip diğerinin başladığı gibi bir anlam çıkarmamak gerekir.

Bu dönemlendirmeler tarihler arasında farklı üsluplaların yaygın kullanımı esas alarak yapılmıştır. Hiç şüphesiz ki her dönem içerisinde bir önceki döneme, hatta klasik döneme göre eser veren sanatçılar ve eserleri de mevcuttur.

Yalnız bu dönem Avrupa barok dönemi ile birebir aynı değildir. İçerisinde Osmanlı sanat anlayışının da unsurlarını barındırmaktadır.

Batı'dan alınan ve klasik Türk sanatına bütünü ile yabancı motifler geçiş döneminin arkasından iyice yerleşmeye başlarken mimaride de ana çizgilerde ve dış estetikte değişiklikler kendilerini belli eder. Fakat bazı hususlarda hala klasik sanat geleneğine bağlı kalındığından bu yeni akıma "Türk Baroğu" denilmesi daha doğrudur.

Bu dönemde, barok üslupla inşa edilmiş ilk yapı, İnşası 1755'te tamamlanan Nuru Osmaniye Camii'dir. Nuru Osmaniye Külliyesi klasik çağın sonunu ve yeni bir çağın başlangıcını tanımlayan tarihî değeri çok yüksek bir anıtsal uygulamadır.

Batı tesirli Osmanlı-Türk mimarisi devrinde çeşme ve sebil gibi küçük yapılarda kullanılan (eski Türk sanat geleneklerine aykırı olmakla beraber) zengin bir süsleme bu ufak yapıların zarif bir görünüm almalarını ve göz oyalayıcı bir etki bırakmalarını sağlamaktadır.

Bu dönemde çok sevilen ve uygulanan bir motif de, ana kemerin içinin istiridye kabuğu şeklinde biçimlendirilmesidir. Çeşmenin ana unsuru olan klasik sivri kemerin yerini batı tesirli bu dönemde yuvarlak kavislerden oluşan kemer şekli aldığından, artık iddiasız mütevazı cephe çeşmelerinde bile böyle bir kemerin hakim olduğu görülür. Çeşme süslemelerinde ise yabancı barok motiflerine yer verilmiştir.

Bu dönem, yine bir geçiş devri olmakla beraber dönemin sonunda Barok üslubun bütün özelliklerini yansıtan çeşmeler de yapılmıştır. Bunların içinde en belirginlerinden biri Eminönü'nde yer alan Hatice Sultan Çeşmesi'dir (1807).

Barok üslubun ardından Osmanlı devletinin mimari

açıdan rotası büyük ölçüde Avrupa'ya dönmüştür. Bu tarihten itibaren Avrupa'da meydana getirilen ürünler ve üsluplar Osmanlı açısından bir örnek kabul edilecektir. Barok üslubun etkisinin ardından Osmanlı devleti Fransa'da meydana getirilen bir başka üslubu; 'Empire' üslubunu takip etmeye başlayacak ve çeşme mimarisi bu yönde şekillenecektir.Bu üslubun esası klasik çağ eserlerine dayandığından "Neo-Klasizm" de denilmiştir. Osmanlı'da ise oldukça yaygınlaştığı dönem II. Mahmud devrine rastlar.

Bu üslubun ana özelliği, klasik çağın motiflerinin kullanılması olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus, empire dönemde verilen eserlerin ilk aşamalarında özellikle barok dönem ile hatta kimi zaman klasik devir Osmanlı mimarisi ile de kaynaştırma çalışmalarının varlığıdır.

Bu dönemde İstanbul'da yabancı mimarlar ile Ermeni Balyanlar'ın verdiği eserler oldukça ön plandadır. Dönemin hakim anlayışları kamu binalarına yansıtılmaya çalışılmıştır. Dönemin kamu binalarında bu üslubun oldukça sık kullanılmasından dolayı Ahmet Hamdi Tanpınar bu üslup için "Tanzimat Üslubu" demiştir. Bu üslupta yapılan en büyük yapı II. Mahmud'un Boğaziçi'nde yaptırdığı binadır.

Şüphesiz ki bu üslup, çalışmamızın asıl ağırlık noktasını oluşturan çeşmeler üzerinde de etkili olmuştur. Bu dönemde çeşmelerde de özellikle batılı manada klasik unsurların yer aldığı görülür. Ancak burada da çeşmeler inşa edilirken özellikle klasik motiflerin kullanılmasına çalışılmıştır. Bu üslubun en güzel örneklerinden biri de Maçka Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi'dir.

Dönemin üslubunun farklılığı; XVIII. yüzyılda kullanılan S ve C kıvrımlı kemerlere sahip ayna taşlarının yanı sıra kemersiz ayna taşları, Osmanlı'nın alışılmış baklavalı veya mukarnaslı sütunlarından farklı, dönemin batılı mimari modası Neo-klasizm'in yapı cephelerinde sık kullandığı Antik Yunan kökenli Dor, İyon, Korent düzenlerindeki sütunlara göndermeler yapan, yapıyı dönemin moda mimari beğenisine uygun bir yapı cephesi görünümüne kavuşturan sütun şeklindeki plaştırlar veya sütunlarla sınırlanmış çeşme cepheleri, XVIII. yüzyılda görülen çeşme tepeliklerini anımsatan güneş biçimli (II. Mahmud Güneşi) ışınsal tepelikler, ilk örneklerine XVIII. yüzyılda rastlanan XIX. yüzyılda yaygınlaşan ve dönemin tüm yapılarında olduğu gibi çeşme yapılarında da cephenin vazgeçilmez ögelerinden biri haline gelen oval çerçeve içindeki tuğralar, ampir üslubun etkisindeki askı çelenkler-girlandlar, meşaleler, ok, kılıç, top, tüfek gibi askerlikle ilgili motifler,

barok ve rokoko üsluba uygun çiçekler, yapraklar, rozetler, oval madalyonlar, perde ve püskül motifleri ile süslü kimi zaman yaldızlı beyaz mermer yüzeylerdir.

Dönemin bir diğer farklılığı ise daha önce çeşme-sebil yapı grubu olarak müstakilleşmenin bu dönemde başlı başına çeşme ile yaşanmasıdır. Çeşmeler adeta bir meydan heykellerini andırır vaziyettedir. Empire üslubunun Fransa kökenli olmasının ise çeşmeler üzerinde ayrı etkisi doğurmuştur. Bu etkilerden bahsedecek olursak; dönemin çeşmelerinde Fransız devrimi ve Aydınlanması'nın bir sembolü olan dünya biçiminde kürenin kullanıldığını görürüz. Küre betimlemeleri, çeşmeler dışında eş zamanlı olarak Güzelce Kasımpaşa Camii (1722-1723), Gümüşsuyu Kışlası (1861-1862) gibi yapılarda da görülmektedir.

Herhangi bir süslemeye ihtiyaç duymayan, sadeliği temsil etmesi beklenen ve klasik dönemi çağrıştıran küre, dönemin önemli bir sembolüdür. Bu küre betimlemesi usçu matematik temelli Fransız Aydınlanması'nın doğa kitabının temel harflerinden olan küreye göndermeler yapmaktadır. Ünlü fizikçi Newton'un mezarının 150 metre çapında bir küre şeklinde yapılması bile dönemin fikirleri arasındadır. Bu şeklin çok net fark edildiği bir eser de Sultan II. Mahmud Türbesi'nin önünde yer alan ve dönemin mimari sembolleri arasında en yukarılarda yer alan küreye sahip Sultan II. Mahmud Çeşmesi'dir.

Dönemin çeşme mimarisinde kullanılan bir diğer sembol ise terazidir. Adalet sembolünün yanına Fransız Devrimi ile eşitlik sembolü de eklenen terazi; Tanzimat Dönemi'nin eşitlik rüzgârlarında Osmanlı mimarisinde de kendine oldukça sık yer bulmuştur. Bir diğer önemli sembol ise meşaledir. Yine Aydınlanma'yı, ışığı, bilimi ve eğitimi sembolize ettiği düşünülen meşale de eserlerde (Bkz. Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi) kendine yer bulabilmiştir. Bütün bu anlatılan yerküre-küre, terazi, meşale ve pusula, kum saati, dürbün gibi sembollerin kullanımı yanında Osmanlı'nın Avrupa'dan aynen alarak kullandığı, şövalye başlıkları gibi semboller de XIX. yüzyıl Osmanlı mimarlığında Aydınlanma sembolleri arasındaki yerlerini almışlardır.

Tüm bu örneklerden de anlaşıldığı kadarıyla, dönemin hükümdarları olan Sultan II. Mahmud, Abdülmecid ve Abdülaziz gibi hükümdarlar tarafından desteklenen mimari anlayış kendine çeşmelerde de sıkça yer bulmuştur.

Empire dönemin yavaş yavaş Avrupa'da etkisini kaybetmesinin ardından Osmanlı İmparatorluğu da farklı arayışlara girmiştir. İşte bu arayışlar son devir Osmanlı İmpara-

torluğu çeşme mimarisini de etkilemiştir. Çeşme mimarisinde eklektik anlayışa yönelen yeni bir dönem, Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi'nde (1881) başlayacaktır. Yıldız'daki II. Abdülhamid Meydan Çeşmesi, Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi'ndeki tasarımın bazı yönlerini devam ettiren bir örnektir. Osmanlı-Türk çeşme mimarisi, en son dönemini 20. yüzyılın başlarındaki I. Ulusal Mimarlık Akımı döneminde yaşayacak ve hemen hemen aynı yıllarda (erken 20. yüzyıl) çeşme mimarisinin artık simgesel önemini kaybetmeye başladığını düşündüren arayışlar görülecektir.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız dönemlere göre, çeşme mimarisi mevzuundan Osmanlı devletinde çeşmelerin sınıflandırılmasına geçilmesinin uygun olduğu kanaatindeyiz.

Esat Arseven tarafından yapılan "mahalle çeşmesi, cami çeşmesi, şadırvan, oda çeşmesi, musluklar, abidevî çeşmeler" şeklindeki tarifi, oda çeşmesi ve muslukların hayrat amaçlı olmamasından dolayı bu kategorizasyona giremeyeceği hususuna dikkat çekerek eleştiren Semavi Eyice; şadırvan çeşmeler, sütun çeşmeler, meydan ve iskele çeşmeleri ve duvar çeşmeleri şeklindeki bir ayrımın daha münasip olacağı kanaatindedir.

1-Şadırvan Çeşmesi:

Bu çeşmelerin camilerde yer alan şadırvanlar ile bir alakası yoktur. Yalnızca halk tarafından görsel bir benzerlik kurularak aynı isimle çağırılmalarından dolayı bir isim benzerliği yaşanmıştır. Bu çeşmeler bir havuz ortasında; su akıtan lüleleri üzerinde bulunan bir taş direk, sütun veya paye biçiminde örnekleri görülen ve insanların suyu havuzdan kullandığı yapılardır.

Şadırvan çeşmelerin İstanbul ve Anadolu'da örneğine rastlanmayışına karşılık, İmparatorluğun Rumeli topraklarında yaygın olduğu günümüze kadar gelen örneklerden anlaşılmaktadır. Bu çeşmeler Avrupa'da şehir ve kasaba meydanlarında görülen, ortadaki bir mermer paye veya sütundan etrafındaki havuza su akıtılan çeşmeler tipindedir.

Tam olarak bilinmese de inşası 19. yüzyılda olduğu tahmin edilen Kosova Prizren'de yer alan şadırvan çeşmesi, şadırvan çeşmesinin yapı stilini göstermesi bakımından oldukça güzel bir örnektir.

2-Sütun Çeşme:

Sütun biçiminde olan çeşmelerdir. Çoğunluğu XIX. yüzyılda tarihlenen bu çeşmelerde değişen zamanın imkânları kullanılmış ve su haznesine yer verilmemiştir. Mermer direğin içine bir su kanalı oyulmuş, önüne de musluk veya lüle konu-

larak buradan su alınması sağlanmıştır. Sütunun gövdesinin yukarı kısmına kitabe işlenmiştir.

Sütun çeşmelerin en güzel örneklerinden biri de İstanbul Sümbül Efendi Camii avlusunda olan Hacı Beşir Ağa Çeşmesi'dir. Vakfiyesinden anlaşıldığı üzere 1737 senesinde yapılan çeşmenin yine aynı vakfiyede yer alan "... Koca Mustafa Paşa havlısında bina edüb elsinei nasda Hayırlı çeşme dimekle şöhret bulan çeşmenin ..." ifadeleriyle zikredilmesi çeşmenin halk arasında 'Hayırlı Çeşme' olarak adlandırıldığını göstermektedir.

3-Meydan ve İskele Çeşmesi:

Şehirlerde, önemli merkezlerde, çarşı ya da iskele meydanlarında yer alan, serbest bir konumda inşa edilmiş anıtsal çeşmelerdir. Bunların bazen sadece tek yüzlerinde, bazılarında ise iki veya dört yüzlerinde çeşmeler ve süsleme vardır. Çok cepheli bu çeşmelerden önce II. Mehmed devrinde 'Çatal Çeşme' denilen; iki ya da üç cepheli ve her cephesinde lülesi bulunan çeşmelerin de mevcut olduğu bilinmektedir.

Önceleri oldukça sade olarak inşa edilen meydan çeşmeleri Osmanlı sanatında baş gösteren değişime paralel bir seyir takip etmiştir. Özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren bu çeşmeler daha büyük ve abidevî bir özelliğe bürünmüştür. Bu çeşme türünün en güzel örneklerinden biri Üsküdar İskele Meydanında yer alan III. Ahmed Çeşmesi'dir.

Topkapı Sarayı önünde yer alan III. Ahmed Çeşmesi'nden farklı olarak bu çeşmede sebil yoktur. Köşelerde ise insan boyunda su içme muslukları vardır. Süsleme ise daha ölçülüdür. Çatı, eski resimlerden anlaşıldığına göre sonraki tamirlerde esas biçimini kaybetmiştir. İstanbul'un en işlek iskele başlarını gösterişli meydan çeşmeleriyle süslemek eğilimi bundan sonra da devam etmiştir.

4-Cephe (Duvar) Çeşmeleri:

Bir mahallenin veya bir sokağın su ihtiyacını karşılamak üzere hayır sahipleri tarafından yaptırılarak vakfedilen bu küçük çeşmelerden çoğu bir duvara bitişik olarak inşa edilmiş tek bir yüzden ibarettir. Bundan dolayı cephe çeşmeleri olarak adlandırılmaları mümkündür.

Müstakil cepheler haricinde Sıbyan mektebi, kütüphane, cami avlusu ya da tekke avlusu, türbe, hazire duvarı gibi önemli hayır yapılarının duvarlarında yer alan çeşme örnekleri de vardır. Bu noktada Hatice Aynur da bir ayrıma gidilmesinin tasnif açısından faydalı olacağını belirtir. Cephe (duvar)

çeşmelerinde konumlarına göre bir ayrıma gidilebileceğini belirten Aynur; bunları mahalle-cephe, mektep-cephe, cami-cephe, mezarlık-cephe, mescit-cephe, sebilli-cephe ve kütüphane-cephe olarak çeşmeleri altı alt kategoriye ayırır.

Cephe çeşmesi, birçok hallerde kesme taştan fakat bezemesiz bir hazne binası önüne yapılmış, önceleri sivri, sonraları barok üslupta kemerli bir niş halindedir. Kemerin dilimli biçimde olduğu da görülür.

Bu sınıflandırılmaların içerisinde yer almayan çeşme yapıları da vardır. Bunlara şehirlerarası yollar, kervan yolları ve diğer konaklama yerlerinde yer alan; yolcuların ve hayvanların su ihtiyacını karşılamak üzere, lülelerinden sürekli su akan ve yanlarında hayvanlar için yalak bulunan 'Menzil Çeşmeleri' [40] ve çeşme ile birlikte Namazgâhların da tasarlandığı ve çeşmenin haznesinin düz bırakıldığı örnekler olan 'Namazgâhlı Çeşmeler' de eklenebilir.

Adilşah Kadın Mezarı Çeşmesi **Aşub Kadın Çeşmesi** Ayşe Sultan Çeşmesi **Canfeda Kadın ve Hazinedar Şevkinihal Usta Çeşmesi** Def-i Gam Hatun Çeşmesi **Esma Sultan Namazgâh Çeşmesi** Hatice Kadın Çeşmesi **Hatice Sultan Çeşmesi** Hatice Turhan Valide Sultan Sebil ve Çeşmesi **Nakşidil Valide Sultan Çeşmesi** Şerife Ayşe Sıddîka Hanım Çeşmesi **Şerife Zeliha Hanım Çeşmesi** Zeynep Sultan Çeşmesi **Abdullah Ağa ve Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi** Abide Hanım Çeşmesi **Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi** Emine Sultan Çeşmesi **Gülbuy Kadın Çeşmesi** Hacı Kadın Çeşmesi **Haseki İmareti Çeşmesi** Hatice Sultan Çeşmesi **Kürkçübaşı Külhanı Sokağı Çeşmesi** Mihrimah Sultan Çeşmesi **Nefise Hanım Çeşmesi** Nefise Hanım ve Ahmed Hulusi Paşa Çeşmesi **Neslişah Camii Çeşmesi** Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi **Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi** Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi **Perestû Kadın Çeşmesi** Refia Hanım Çeşmesi **Safiye Sultan Çeşmesi** Saliha Sultan Çeşmesi **Silahtar Kethüdası Mustafa Ağa Çeşmesi** Sineperver Valide Sultan Çeşmesi **Ayşe Bahri Kadın Çeşmesi** Dürre Hanım Çeşmesi **Hafize Hanım Çeşmesi** Hatice Kadın Camii Çeşmesi **Hatice Sultan Çeşmesi** Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi **Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi** Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi **Râyet Keşan Kalfa Çeşmesi** Şah Sultan Çeşmesi **Şah Sultan Çeşmesi** Zehra Kadın Çeşmesi **Abdülmecid Han ve Zübeyde Hanım Çeşmesi** Beyhan Sultan Çeşmesi **Bezmiâlem**

Valide Sultan Çeşmesi Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi **Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi** Fatma Atiyye Hanım Çeşmesi **Hibetullah Hanım Çeşmesi** Kadın Efendi Çeşmesi **Köprülü Hemşiresi Çeşmesi** Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi **Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi** Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi **Cudidil Valide Sultan Çeşmesi** Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi **Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi** Huşyar Kadın Çeşmesi **Kadınlar Çeşmesi** Mihrişah Kadın Çeşmesi **Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi** Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi **Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi** Saliha Sultan Çeşmesi **Saliha Sultan Çeşmesi** Verdinaz Kadın Çeşmesi **Vuslat Kadın Çeşmesi** Zevki Kadın Çeşmesi **Atik Valide Sultan Çeşmeleri** Ayşe Hatun Çeşmesi **Ayşe Hatun Çeşmesi** Ayşe Sultan Çeşmesi **Başkadın Meydan Çeşmesi** Mahpeyker Kösem Valide Sultan Çeşmesi **Gülnuş Emetullah Valide** Sultan Çeşmesi Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi **Hacı Hanım Çeşmesi** Hatice Hanım Çeşmesi **Hatice Sultan Çeşmesi** Hibetullah Valide Sultan Çeşmesi **Meryem Kadın Çeşmesi** Mihrimah Sultan Çeşmesi **Mihrişah Kadın Çeşmesi** Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi **Nurbanu Sultan Çeşmesi** Safiye Sultan Çeşmesi **Sineperver Valide Sultan Çeşmesi** Tiryal Hanım Çeşmesi **Ümmü Gülsüm Çeşmesi** Ayşe Hanım Çeşmesi **Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi** Safiye Sultan Çeşmesi **Şerife Fatma Hanım Çeşmesi**

Avrupa Yakası

ÂDİLŞAH KADIN MEZARI ÇEŞMELERİ

~

Laleli'de III.Mustafa ve III.Selim Türbesi ile Laleli Camii'nin Sultan III. Mustafa'nın eşi olan Adilşah Kadın'ın mezarına bakan kısımda yer alan çeşme 1804 yılında yaptırılmıştır.

Adilşah Kadın Sultan'ın mezarına bakan parmaklıklı pencerenin iki yanında, oymalı kemerler altında yer alan ikiz çeşmeler pencereden sütunlarla ayrılmıştır. Çeşmelerin önünde ufak kurnalar yer almaktadır. Cephe (duvar) çeşme mimarisinin güzel bir örneğidir.

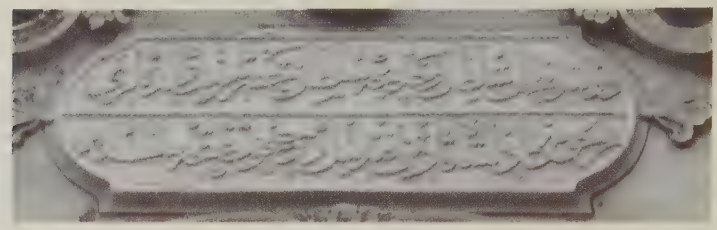
Yapılış döneminde Osmanlı İmparatorluğunda baskın sanat akımı olan barok üsluptan etkilenmiş olan çeşme cephe (duvar) çeşme mimarisinin güzel bir örneğidir. Dönemin yapılarında görülen motiflerin belki de başında yer alan 'İstiridye kabuğuna' kitabenin hemen üzerinde yer verilmiştir.

Beyhan Sultan ve Hatice Sultan hazretlerinin valideleri merhume Adilşah Kadın Efendi'nin ruhu için yaptırılan çeşme, ortasına parmaklık gelecek şekilde sağ ve sol tarafta toplamda iki adet olacak şekilde dizayn edilmiştir.

Adilşah Kadın Mezarı Çeşmeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Pencerenin solunda ve sağında çift çeşmeler bulunmakla birlikte sorguç biçiminde kabartmalarla süslü kitabesinde yer alan ifadeler ise aşağıdaki gibidir:

Adilşah Kadın Mezarı
Çeşmeleri Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Devletlü Beyhan Sultân ve Hadice Sultân Hazretlerinin vâlideleri merhûme Adilşah Kadın Efendi'nin rûhiyçün Fatiha (sene 1219)

Adilşah Kadın Mezarı
Çeşmeleri Yan Görünüşü
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

2

AŞUB KADIN ÇEŞMESİ

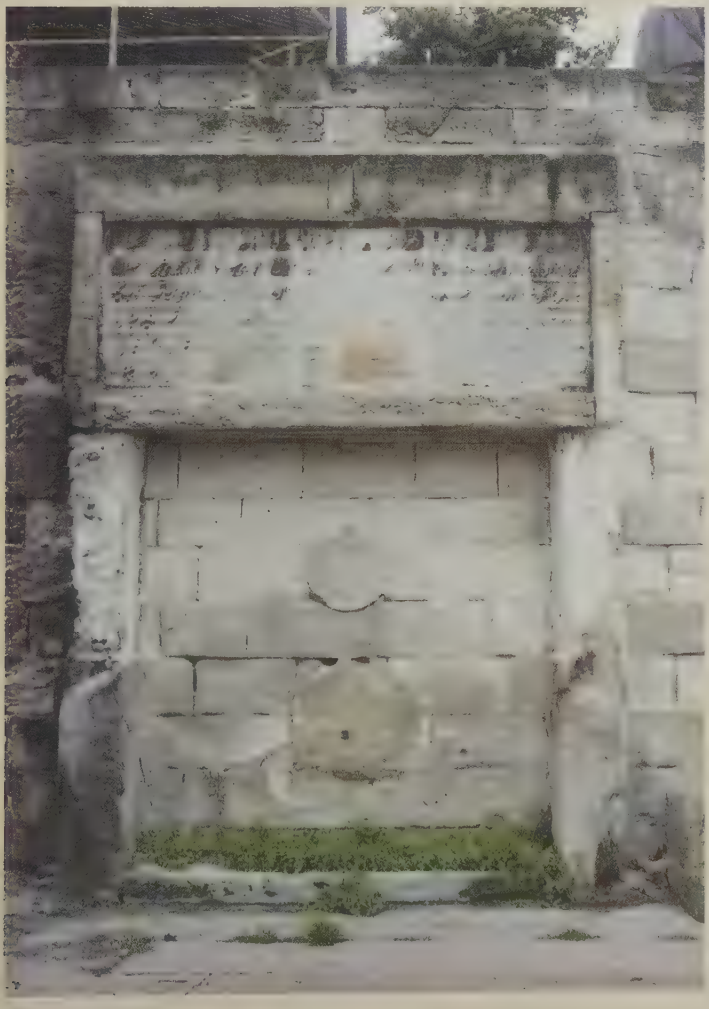
~

III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan'ın kethüdası, Aşub Kadın tarafından 1135'te (1720) inşa ettirilen ve Beyazıt Meydanı'nda yer alan eski Beyazıt Medresesi, günümüzde de Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi olarak kullanılan yapının önünde yer alan çeşme; üzerinde yer alan kitabeden anlaşıldığı üzere Tayyibe Hanım adlı biri tarafından 1342/1924 senesinde tamir edilmiştir.

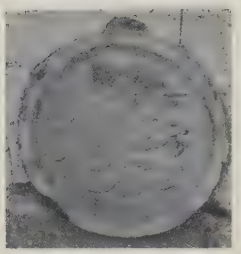
İlk olarak Beyazıt'ta Yeniçeriler Caddesi ile Tabanca sokağın kesişmesinde yer aldığı belirtilen çeşme daha sonra çevre düzenlemeleri kapsamında yerinden sökülerek şimdiki yeri olan Türk Hat Sanatlar Müzesi'nin altında yer alan duvara yerleştirilmiştir.

Çeşmenin tarihi ile ilgili olarak bir karışıklık ya-

Pek çok kez taşınarak orijinal görünümünden uzaklaşan çeşme, günümüzde Beyazıt Meydanı'nda yer almaktadır.

◂
Aşub Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

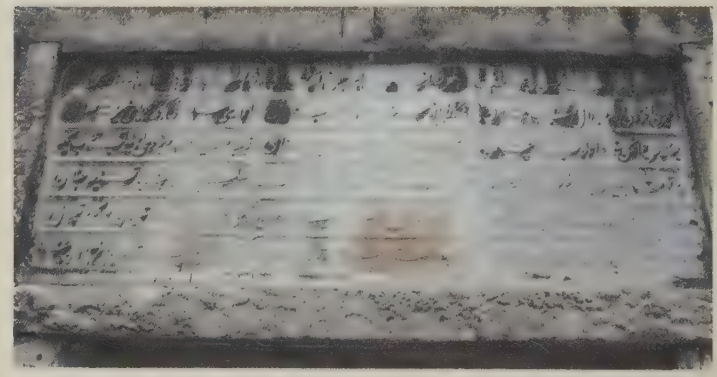
Aşub Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

şanmıştır. Hilmi Tanışık tarih olarak 1135 tarihini belirtirken kimi kaynaklarda 1122 veya 1112 tarihleri de görülmektedir. Ancak Aynur ve Karateke'nin çalışmasında; son mısranın ebced değeri olan 1134 sayısından bir tamiyesi (Ebced hesabıyla bir tarihin eksiğini doldurmak veya fazlasını çıkarmak için yapılan imâ) çıkarılarak 1133 yılına ulaşıldığı belirtilmiştir. (Hatice Aynur & Hakan T. Karateke; Üçüncü Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri; İBB Kültür Daire Başkanlığı Yayınları; 1995; İstanbul, s. 142)

Cephe çeşmeleri grubunda yer alan çeşme; bugün büyük ihtimalle orijinal halinden oldukça farklı bir vaziyet olan dikdörtgen bir haldedir.

Günümüzde ayna taşı düz kesme mermerden olan çeşmenin lülesi bulunmamakta ve atıl bir vaziyette suyu akmamaktadır.

Kitabe III. Ahmed'in fermanı ile Reis-i Şairan (Şairlerin Başı) unvanını alan Osmanzâde Tâib'e aittir.

Aşub Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Dürretü't-tâc-ı saâdet şems-i burc-ı saltanat
Duhter-i sa'd-ahter-i Han Ahmed-i çarh-âşiyân
Fatıma Sultân-ı âlî-şân-ı zehrâ hılkatin
Ömrün efzûn ide iclâl [ile] Rabb-i müsteân
Kethüdâ bânû[-yı] sarây-ı devleti Aşub Kadın
Oldu sultânı gibi cûyâ-yı hayrât-ı hisân
Yümnile tarh-efgen-i bünyâd olub bu çeşmeye
Hak yoluna mâlını bezl eyledi bî-imtinân
Zîb ü ârâyişle virdi öyle âb-ı tâb kim
Dir temâşâ eyleyüb nûş eyledikçe teşnegân
Aynıdır âb-ı hayâtın ya ayağı kevserin

Selsebîl-i bâğ-ı cennetdir ya tesnîm-i cinân

Mevkiinde böyle hayrât olmaz müyesser herkese

Hüsn-i tevfîk-i hulûs-ı kalbe mebnîdir hemân

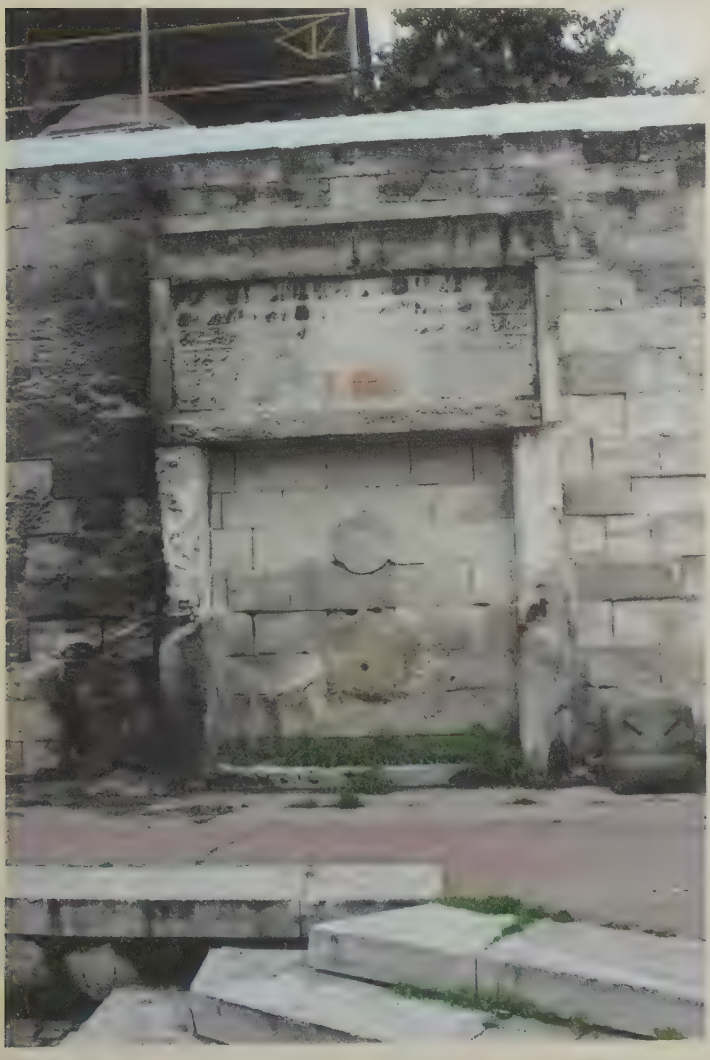
Hak teâlâ eyleyüb şâyân-ı dergâh-ı kabûl

Masdar-i âsâr-ı hayr ide vücûdun her zamân

Tâibâ didim sitâyiş birle târîhin görüb

Oldu zîbâ çeşme-i Aşub'dan zemzem revân (sene 1122)

İç kısımda yer alan ve üzerindeki tarihten hicri 1342 senesinde (1924), çeşmenin onarımını yaptırana ait olduğu anlaşılan kitabede: *"Merhûme Tayyibe Hanım rûhu içün el-Fatiha (1340)"* ifadesi yer almaktadır.

Aşub Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

AYŞE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Kitabe de dahil olmak üzere kimi noktalarında hasarlar gözlenen çeşme, Şehzadebaşı Caddesi'ne girenlerin karşılaştıkları ilk yapılardan biri olarak misafirlerini selamlamaktadır.

1603 senesinde Ayşe Sultan tarafından inşa ettirilen çeşme, günümüzde Şehzadebaşı Camii'nin İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bakan avlu kapısının önünde yer alır. Sultan III. Murad ile Safiye Sultan'ın kızı olarak 1570 yılında dünyaya gelen Ayşe Sultan 1586 senesinde İbrahim Paşa ile evlenmiştir. İbrahim Paşa'nın 1601'de ölümü üzerine Yemişçi Hasan Paşa ile evlendirilen Sultan, Hasan Paşa'nın öldürülmesi üzerine Güzelce Mahmud Paşa ile evlendirilir. 1604 senesinde vefat eden Ayşe Sultan, babası III. Murad'ın Ayasofya'da bulunan türbesinde meftundur.

Cephe çeşmeleri grubunda yer alan olan çeşmenin halen büyük bir kısmı geçmiş dönem tahribatının izlerini taşır. Kitabelerinde kırıklar mevcuttur. Yapı klasik devrin özelliklerini bünyesinde barındırır. Sade bir ayna taşına sahip olan çeşmenin yarım daire olan kemeri 'yelpaze' şeklindedir. Kemerin

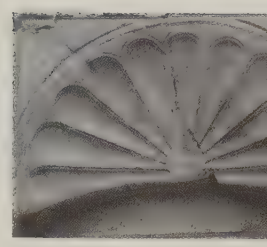

Ayşe Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

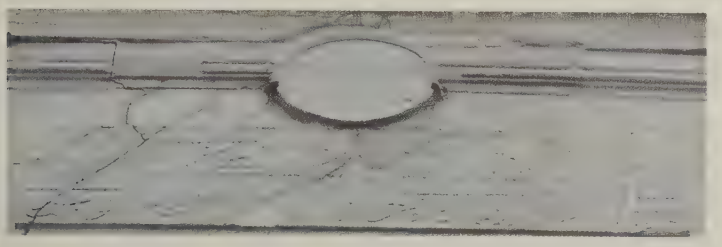
altında ve üstünde iki kitabe yer alır. En üstte daha sonra yerinden söküldüğü için boş olduğu anlaşılan bir madalyon bölümü göze çarpar.

Kırık olan kitabelerden anlaşılacağı üzere, çeşme Ayşe Sultan tarafından ilk eşi olan Kanijeli İbrahim Paşa'nın ruhu için yaptırılmıştır.

Üst kitabesinde kırılmalar ve yer yer çimentoların dökülmesi ile hayli tahribat olmuştur. Tarih mısraları şu şekildedir:

Kırık Olan Yelpaze Biçimli Kemer Bölümü
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ayşe Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

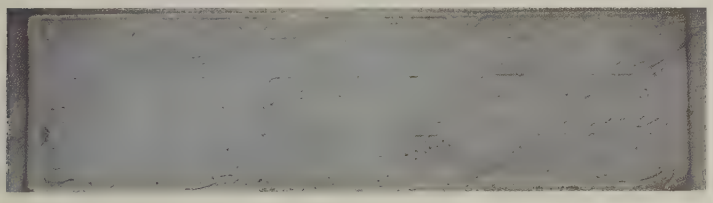
Hazret-i Sultân-ı âlî-şân ismet-âşiyân

Rûh-ı İbrahim Paşa içün icrâ kıldı mâ

Hükmiyâ söyler dehân-ı lûlesi târîhini

İçin İbrahim Paşa rûhuna eylen dua (1012)

Yelpaze biçimli kemer altında yer alan kitabe ise aşağıdaki gibidir:

Ayşe Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

..... mekremet

Hazret-i Sultân-ı iffet-gevher ismet-meâb

Teşneler içüp duâ kılsun deyü subh u şâm

..... çeşme-i Kevser-nisâb

Rûh-ı İbrahim Paşa'ya bağışladı anı

Âhiretde Hak vire ana sevâb-ı bî-hisâb

Hükmî-i dâî didi itmâmının târîhini

Oldu İbrahim Paşa rûhu içün sâyil-âb (1012)

CANFEDA KADIN VE HAZİNEDAR ŞEVKİNİHAL USTA ÇEŞMESİ

~

Üzerinde dönemin mimari anlayışına uygun motifleri taşıyan çeşme oldukça dikkat çekicidir. Belki de bu özelliği dolayısıyla günümüzde de oldukça aktif bir şekilde kullanılmaktadır.

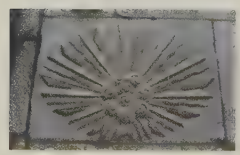
1195 (1781) senesinde Divani Ali Paşa Camii (Gedikpaşa Camii) karşısında inşa edilen çeşmenin ilk bânîsinin Canfeda Kadın olduğunu belirten Tanışık; çeşmenin harap duruma gelmesinden dolayı 1264 (1848) tarihinde Sultan Abdülmecid'in hazinedarı Şevkinihal Kadın tarafından ihya edildiğini belirtir. Kitabede yer alan ifadelerde bunu doğrular niteliktedir.

Çeşme mermer dikdörtgen ve kare bölümlerden oluşan bir cephe çeşmesi halindedir. Cephe köşelerde yer alan dikdörtgen kısımlarla sınırlandırılmıştır. Üst kısımdaki dikdörtgen bloğun içerinde yer alan Sultan Abdülmecid'in tuğrası yuvarlak bir bölmeye alınmış ve etrafına ışık hareleri yerleştirilmiştir.

Canfeda Kadın ve Hazinedar Şevkinihal Usta Çeşmesi ve Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

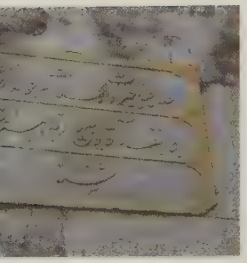
Tuğranın bulunduğu sırada, dikdörtgen bölmeler içerisinde uçları düğümlenmiş olarak tasvir edilmiş kumaş motifleri yer alır. Hemen alt kısımda ise kitabe yer almaktadır. Yine kitabenin sağ ve sol kısımlarında uçları düğümlenmiş kumaş motifine yer verilmiştir. Bu sırada bulunan bir diğer motif ise uzun yaprak kabartmalarıdır. Alt sırada ise yine dikdörtgen bloklar içerisinde etrafına ışık hareleri saçan gül motifi ve onların yanında da çiçek motifi yer almaktadır.

Canfeda Kadın ve Hazinedar Şevkinihal Usta Çeşmesinin Süslemesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Basık kemerli niş içerisinde yer alan ayna taşı suyu simgeleyen motiflerle donatılmıştır. Ayna taşında bir hayat

Canfeda Kadın ve Hazinedar
Şevkinihal Usta Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

ağacı sembolizesi vardır. Tekne sağlam olmakla birlikte yol seviyesinin altındadır. Kemerin iki yanında iki ufak, ayna taşına benzer şekilde yapılan çeşmelerin ayna taşları düz olmakla birlikte önlerinde iki küçük kurna yer alır.

Çeşmenin yan kısmında; çeşmenin Candefa Kadın ile ilişkisini ortaya koyan kitabe yer almaktadır: *"Sâhibetü'l-hayrât ve'l hasenât merhûme Kethüdâ Canfeda Kadın aleyha'r-rahmetü ve'l-ğufrân (sene 1195)"*

Ayna taşının üzerinde yer alan kitabede yer alan ifadeler ise aşağıdaki gibidir:

Canfeda Kadın ve Hazinedar
Şevkinihal Usta Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ebu'l-hayrât olan Abdülmecid Han'ı kerîm Mevlâ
Müeyyed kıl makâm-ı şevket-ârâmında peyveste
Ahâlî Enderûn yek-ser olupdur muhyî-i hayrât
Zamân-ı devletinde köhne evkâf oldu nev-reste
Ki ezcümle bu çeşmesâr icrâsı ne hoş oldu
Mukaddem bir içim su bulmaz idi bunda bir hasta
Hayât-ı câvidân buldu mahallât cümleten ez-ser
Harâb-âbâd iken ma'mûr idince Şevkinihal Usta
Selami geldi bir hâtif didi cevher gibi târîh
Safâ-yâb ber-bekâ ola sarâyda Haznedar Usta (1264)

5

DEF-İ GAM HATUN ÇEŞMESİ

~

Sultan II. Mahmud tarafından 1226 (1811) yılında cariyesi için yaptırdığı bu çeşme Topkapı Sarayında Hırka-i Saadet dairesinin karşısında yer almaktadır.

Def-i Gam Hatun rivayete göre Topkapı Sarayı'nda çalışan bir cariyedir. Sultan II. Mahmud'a âşık olur ve Sultan'la aralarında bir mektuplaşma geçer. Bunların ardından Def-i Gam Hatun, Sultan'a sevgisini söyleyeceği sırada heyecandan düşüp bayılır. Bunun üzerine de Sultan II. Mahmud onun için bu çeşmeyi yaptırır.

Küçük ve tek parça bir mermerden oluşturulmuş olan çeşmenin önünde ufak bir yalağı bulunmaktadır.

Çeşmenin kavisli ön kısmında yer alan kitabesi ise şu şekildedir:

Sâhibü'l-hayrât merhûme Kethüdâ

Def'-i Gam Hatun'un hayrâtıdır

Sene 1226

Sultana olan aşkını itiraf edecekken baygınlık geçiren Def-i Gam Hatun'un bu durumundan etkilenen Sultan II. Mahmud'un cariyesi için sarayın bahçesine yaptırdığı bu çeşme diğer çeşmelerden farklı bir görünüme sahip olmakla birlikte sarayda halen sağlam bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

Def-i Gam Hatun Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

ESMA SULTAN NAMAZGÂH ÇEŞMESİ

~

Esma Sultan Namazgâh Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

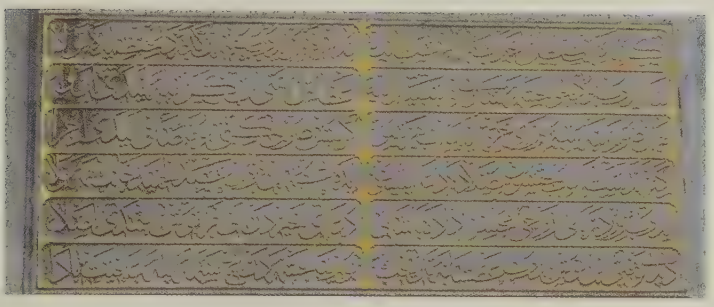
Namazgâh Çeşmesi denildiğinde akla ilk olarak Esma Sultan Çeşmesi gelmektedir. Bu şöhreti çeşme üzerine birçok araştırma yapılmasına ve birçok eserde çeşmeye yer verilmesine vesile olmuştur.

Sultan III. Ahmed'in kızı olan Esma Sultan tarafından 1193'te (1779) Kadırga Parkı içerisinde yaptırılan çeşme, benzeri pek az görülen 'Namazgâh Çeşmesi' grubunda yer alır. Dikdörtgen bir plan üzerine inşa edilen Esma Sultan Çeşmesi'nin namazgâhı ise yüksek namazgâh türündedir. Mermer kullanılarak inşa edilen çeşmenin namazgâh kısmına yirmi basamaklı bir merdivenden çıkılır.

Çeşmenin doğu ve batı yönlerinde yer alan kemerler dönemin üslubu olan Barok tarza göre inşa edilmiştir ve üzerlerinde istiridye kabuğu göze çarpar. Ayna taşı kısımları da yine dekoratif bir şeklide, lüle kısmının kenarlarından başlayarak yaprak motifleriyle bezenmiştir.

Merdivenin bulunduğu kuzey cephesinin sağ ve sol tarafında bulunan nişlerin içerinde küçük fakat güzel birer musluk ve onların da önünde de birer kurna yer alır. Yapının güney cephesinde ise üç adet yalak yer almaktadır.

Kitabelerde yer alan mısralar şair Tevfik Efendi'ye, yazı ise Mehmet Şevki Efendi'ye aittir.

Esma Sultan Namazgâh Çeşmesi Batı Cephesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse – Mesut Meyveci

Batı cephesinde yer alan kitabe:

Güzîde-i binti Sultân Ahmed Esma nâm Sultân'ın
Müdâm efzûn idüb ömrün kederden hıfz ide Mevlâ
Bina idüb bu dil-cû çeşmesârı fî-sebîlillâh
Itâş-ı ümmeti âb-ı keremle eyledi irvâ
Hemân su yerine sîm ü zeri harc eyleyüb her sû
Gümüş suyu gibi bu mâ-i sâfı eyledi icrâ
Gelen abdeşt alub çıksun musallâda duâ itsün
İde ömrün füzûn Abdülhamid Han'ın heme Mevlâ
İdüb vird-i zebânı zevci Muhsinzade Paşa'yı
Duâ-yı hayrdan anı ferâmûş itmedi aslâ
Didi Tevfik âbın nûş idüb atşâna târîhin
Bu zîbâ çeşmeden iç besmeleyle âfiyet bâdâ (1193)

Doğu cephesinde yer alan kitabe:

Dürretü'l-tâc-ı kerem duhter-i Sultân Ahmed
Menba'-ı cûy-ı atâ Hazret-i Esma Sultân
Yapdı bu çeşme-i dil-cûyu rızâen-lillâh
Teşnegân-ı ümemi eyledi yekser reyyân
İki cânibde iki çeşme olub iki cenâh
İtdi kuş gibi bu hayr evc-i kabûle tayerân
Eyleyüb cümle-i hayrâtını makbûl-ı Hudâ
Katre-i âbı kadar ide sevâbın ihsân
Zevci merhum vezîr-i a'zamı Muhsinzâde
Rûh-ı pâkin ide Hak nâil-i ecr ü ğufrân
Didi itmâmına Tevfik-i duâ-gû târîh
Dil-küşâ kıldı bu nev çeşmeyi Esma Sultân
Ketebehû Muhammed Şevki ğufire lehû sene 1193

HATİCE KADIN ÇEŞMESİ

Hatice Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

'Mektubî' resmi bir dairenin yazı işleri ile ilgilenen üst düzey görevliye verilen ünvandır. Hayırsever Hatice Hanım tarafından, vefat eden oğlu için yaptırılan çeşme yapı malzemesi itibariyle orijinalliğini büyük ölçüde korumuştur.

Hatice Kadın, oğlu Mektubi Emin Efendi için çeşme yaptıran bir hayırseverdir. 1193 (1779) tarihine tarihlenen çeşme Sultanahmet'te Babyanı-Peykane ve Üçler sokağın kesiştiği noktada yer alır.

Üç cepheli bir köşe çeşmesi olan yapı oldukça sade bir tarzda inşa ettirilmiştir. Ayna taşı yoktur; musluk duvara-cepheye doğrudan bağlanmıştır ve yerinde değildir. Önünde yer alan yalağı sağlam bir vaziyettedir ve kenarları düzdür. Ön cephede yer alan ve oldukça sağlam görünen kitabe aşağıdaki gibidir:

Hatice Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Bu çeşme zemzem-âsâ mahz-ı ayn-ı rahmet-i Hakdır
Ki Mektûbî Emin Efendi rûhiyçun kılub icrâ
Kemâl-i şefkatinden bu mahalde mâderi anın
Hadice Kadın itdi sarf-ı tayyib-i mâl ile ihyâ
Hudâ bânîsini hem oğlunu cennetde cem' itsün
İkisin dahi ab-ı kevser ile eyleyüb irvâ
Bu hayra Behcetî çok hizmet itdi hem didi târîh
Suyun buldu yerinde âb-ı dil-cû çeşme-i ra'nâ (1193)

8

HATİCE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Sultan III. Mustafa'nın kızı ve III. Selim'in kız kardeşi olan Hatice Sultan tarafından 1221'de (1807) inşa ettirilen çeşme Mısır Çarşısı'nın Tahmis Sokak çıkışı önünde yer alır.

Yüzeyi tamamen mermer kaplı ve altın yaldızlı olan bu eser; kendisine bakanlara muhteşem bir görsel zevk sunmaktadır. Barok dönemin bütün özelliklerini üzerinde barındıran bu eserin üzeri rokoko üslubunda süslemelerle döşelidir.

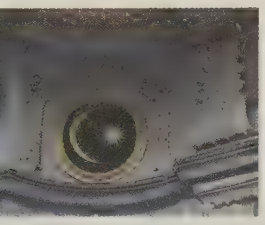
S ve C kıvrımların yer aldığı kemerin içerinde gömülü vaziyette yer alan ayna taşı üzerinde yer alan çiçek motifleri ile oldukça görkemlidir. Çiçek motifleri dikkatle incelendiği takdirde lüle kısmına doğru sarkan uzantıların var olduğu görülmektedir. Kemerin her iki tarafında da görkemli iki sütun yer almaktadır.

Barok döneminin bütün ihtişamını üzerinde sergileyen çeşme oldukça ihtişamlı bir görünüme sahiptir. Günümüzde oldukça iyi durumda olan çeşmenin üst bölümünde Sultan III. Selim'in tuğrasının her iki yanında birer ay yıldız motifi göze çarpmaktadır.

Hatice Sultan Çeşmesi Sağ-Sol Musluk ve Kurnaları
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hatice Sultan Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

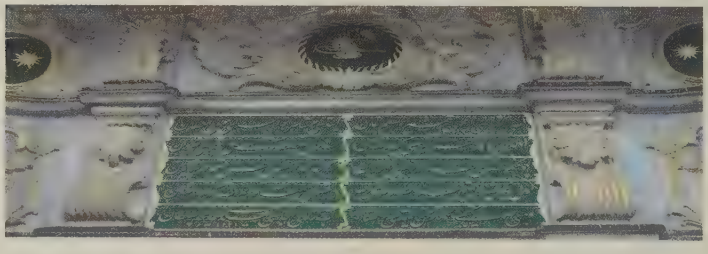
Kemeri çevreleyen sütunların her iki tarafında da ufak çeşmeler yer alır. Dik bir tarzda düz bir mermerden inşa edilen yapıların musluk kısımlarının önünde küçük birer kurna yer da bulunur. Barok dönemin tipik mimari bezemelerinden olan iştiridyeye bu yapının kenar musluklarının uç kısımlarında da raştlanmaktadır.

Her iki musluğun da üşt kısmında kare plan içerisine yerleştirilmiş vaziyette bezemeler bulunur. Her iki tarafın üzerinde yer alan ilk bezemeler kenarları düğümlenmiş perde-kumaş uçları ve çiçek desenleridir.

Üşt kısımda her iki tarafta da oval bir yapı içerinde ay ve yıldız motifi göze çarpmaktadır. Orta bölümde ise kenarı çiçek motifleri, uç ve üşt kısmı ise deniz kabuğu motifi ile bezemeli olan Sultan III. Selim'in tuğrası yer alır. Tuğranın hemen sağ üşt köşesinde ufak bir çiçek yine dikkat çeken bir unsurdur.

Barok üslubun kendini en net göşterdiği yerlerden biri de saçaklardır. Üşt kesimde yer alan saçaklar yoğun bezemeler ile süslüdür. Bezemelerin içinde yer alan yıldız ve işlemeler de oldukça göz kamaştırıcıdır.

Çeşmenin kitabe bölümü ise aşağıdaki gibidir:

Hatice Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Allah rızâsı içün hemşîre-i Selim Han
İtdi bu şâhrâha icrâ-yı cûy-ı ihsân
Oldu bu gûne hayrı sa'y-i kerîmesinden
Sultân Muştafa'nın rûh-i şerîfi şâdân
Çünkim rızâ-yı Hakdır dil-hâhı bu eserden
Nezd-i Hudâ'da olsun hüsn-i kabûle şâyân
Ol hayr-pîşe zâtı ömr ü saâdet ile
İtsün hemîşe dâim Rabb-i kerîm ü mennân
Vehbi su gibi dil-cû târîhin itdi inşâd
Âb-ı zülâli cârî kıldı Hadice Sultân (1221)

9

HATİCE TURHAN VALİDE SULTAN SEBİL VE ÇEŞMESİ

~

Hatice Turhan Valide Sultan Sebil ve Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hatice Turhan Sultan tarafından 1074'te (1663) inşa ettirilen çeşme günümüzde Yeni Camii arka kısmında Şeyhülislam Hayri Efendi Caddesi'nde yer alır. Hatice Turhan Sultan; Sultan İbrahim'in eşi ve IV. Mehmet'in annesidir. Bir dönem saltanat naibesi sıfatıyla Osmanlı Devleti'ni bizzat yönetmiş bir Valide Sultan'dır.

Geniş bir yapı saçağın altına yerleştirilmiş olan yapı grubu çeşme ve sebilden oluşur. Çeşme klasik Türk çeşme mimarisinin özelliklerini taşır. Düz kesme mermerden oluşan çeşmenin ayna taşı kısmı iç kısımdadır.

Sivri kemere sahip olan çeşmede kemerin uç kısmının altında işlemeler halinde süsler yer alır. Alt kısımda yer alan ayna taşının içerisindeki oymalı süslemeler döneminin diğer yapılarından farklılık arz eder. Adeta vazo içerisinde yer almış olarak tasvir edilen çiçek motifleri yapıya hareketlilik kazandırmıştır.

1902'de yaşanan bir yangın sonucu çevresinde yer alan pek çok dükkan gibi Hatice Turhan Valide Sultan çeşme ve sebili de oldukça büyük bir tahribata uğrar. 1907'de restorasyon çalışmaları biten çeşme, günümüze yakın zamanda da bir restorasyon geçirerek günümüze oldukça ihtişamlı bir şekilde ulaşmıştır.

İç kısmı ve çevresi dikdörtgen bir blok halinde bezemelerle donatılan sivri kemer taşlardan oluşturulmuştur. Kemerin hemen üzerinde kitabe yer almaktadır. Yapı ştili olarak duvar-cephe çeşmesi kabul edilebilecek çeşmenin yalak kısmı sağlamdır ve çeşme günümüzde kullanılır vaziyettedir.

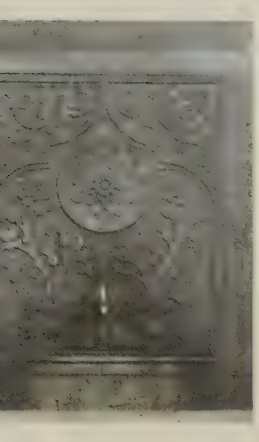
Çeşmenin oldukça güzel olan kitabesi aşağıdaki gibidir:

Hatice Turhan Valide Sultan Sebil ve Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ümm-i pür-cûd-ı Muhammed Han kim
Zâtıdır âlemde zü'l-kadr-i celîl
Fî-sebîlillâh bünyâd eyledi
Râh-ı Hakda böyle bir âlî sebîl
Teşnegân içün cinândan muttasıl
Akdı ol mîzâba âb-ı selsebîl
Kimseye olmaz müyesser dünyede
Böyle çeşme böyle bir hayr-ı cemîl
Sa'yi meşkûr oluben Hak Hazreti
Vire ukbâda ucûrât-ı cezîl
Anın itmâmın görüb târîh içün
Didi Hâtif kâne hayran fî-sebîl (1074)

Hatice Turhan Valide Sultan Sebil ve Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

NAKŞİDİL VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Nakşidil Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sultan I. Abdülhamid'in eşi ve Sultan II. Mahmud'un annesi olan Nakşidil Valide Sultan tarafından 1203'te (1788) yaptırılan çeşme Sultanahmet'te eski Tevkifhane binasının önünde yer alır.

Çeşmeyi geniş bir ahşap saçağın altındaki kurşun kaplama korumaktadır. Üç cephesi bulunan köşe çeşmesinin ayna taşları düzdür. Lüle için açılmış delik olmaması bu çeşmenin hiçbir zaman akmadığını düşündürmektedir. Önünde yer alan yalak ve set kısımları fazla bozulmamıştır.

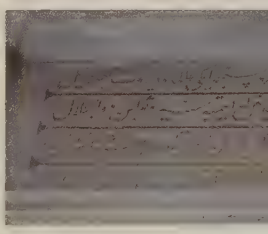
Orta kısımda yer alan kitabe aşağıdaki gibidir:

Dâr-ı Hıyâtînı gördü âb yok yüksük kadar
Teşnelikden sâhası pejmürde çün huşk-misâl
Su deyü sükkânı iğne ile kuyu kazmak gibi
Oldular usret çeküb bir çırpıdan hep bî-mecâl
Çeşmesâr idüb binâ rûh-ı Hüseyn'i kıldı şâd
Fî-sebîlillâh baſt itdi nice mâl ü menâl
Âb-ı sîmînin gören seyyâl zerrîn lûleden
Altun olukdan su dünyası çıkar eyler hayâl

Tarih beytinde geçen ifadeler ise şöyledir:

Su gibi târîhin icrâ kıldı atşâna Münîb
Çeşme-i Nakşî Kadın'dan gel gel iç âb-ı zülâl
Sene 1203

Hemen arkasında yer alan otel sayesinde pek çok yabancı ziyaretçinin ilgisini çeken çeşmenin bânisi olan Nakşidil Sultan'ın Fransız imparatoru Napolyon Bonapart'ın eşi Josephine'in kuzeni olduğu iddiası Valide Sultan üzerine özellikle yabancılar arasında pek çok eser verilmesinde katkı sağlamıştır.

Nakşidil Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

11

ŞERİFE AYŞE SIDDÎKA HANIM ÇEŞMESİ

~

Şerife Ayşe Sıddîka Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Eski resimlerinde oldukça tahribata uğramış olarak görünen çeşme, günümüze yakın bir tarihte, bakımdan geçirilmiştir. Çeşmenin kitabe bölümünde yer alan güneş motifleri oldukça etkileyicidir.

Çeşme, Şerife Ayşe Sıddîka Hanım tarafından 1257'de (1841) Süleymaniye'de Kirazlı Mescid'in bitişiğinde inşa ettirilmiştir. Mermer bir blok halinde inşa edilmiş olan çeşmenin iki tarafında bulunan sütunların arasında yer alan ayna taşı düzdür. Ayna taşının hemen üzerinde dönemin eserlerinde sıkça görülen kenarlarından toplanmış kumaş-perde motifine yer verilen çeşmenin üstü saçakla korunmakta ve tekne kısmı oldukça sağlamdır.

İki yanında ışık hareleri yer alan kitabe oldukça iyi korunmuştur. Kitabenin ilk satırında:

"Ve sekâhüm Rabbühüm şerâben tahûrâ" (Rableri onlara tertemiz bir içecek ikram eder) ayet-i celilesi yer almaktadır.

Şerife Ayşe Sıddika Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabe bölümünün kalanında yer alan ifade ise şöyledir:

Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât Muhammed Seyda Efendi merhûmun hemşire-i muhteremeleri Şerife Ayşe Sıddika Hanım'ın hayrâtıdır. (1257)

Şerife Ayşe Sıddika Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

ŞERİFE ZELİHA HANIM ÇEŞMESİ

~

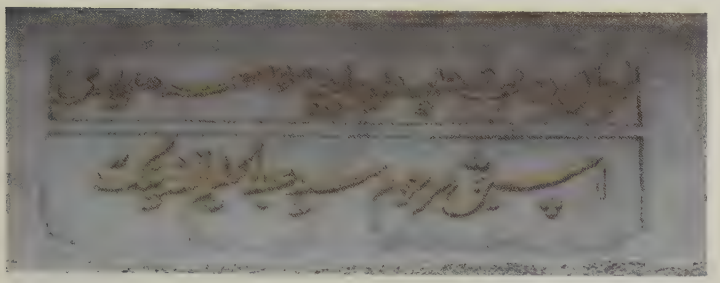
Şerife Zeliha Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Şerife Zeliha Hanım'ın eşi Abdülhalim Efendi mimarlık tarihimiz açısından oldukça önemlidir. Abdülhalim Efendi Sultan II. Mahmud'a bir mimarlık okulunun açılmasını teklif eden kişidir. Sultan'ın olumlu yaklaşımına karşılık tekliften bir netice alınamamıştır.

Hassa Mimarlar Ocağı son Baş Mimarı Seyid Abdülhalim Efendi'nin eşi Şerife Zeliha Hanım tarafından 1287'de (1870) ihya edilen çeşme, Babıali'de Cağaloğlu yokuşunda yer alır. Yapının bir hasar veya yıkılma sonrasında ikinci kez yaptırıldığı üzerinde yer alan kitabeden anlaşılmaktadır.

Geçmiş fotoğraflarında üzerinde bir bina ve dükkân bulunan çeşme oldukça harap olarak görünen çeşme günümüzde bakımdan geçirilmiş ve yüzü sıva ile kaplanmıştır. Haznenin önünde ana gövdeye bağlı iki sütun ve biraz geride bir gövdeden oluşmaktadır. İç kısımda yer alan mermer ayna taşı oldukça göz alıcıdır.

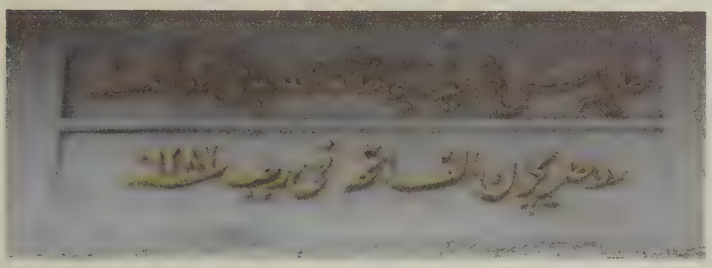
Oldukça güzel kabartmalara sahip ayna taşının üze-

Şerife Zeliha Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

rinde oval bir yapı içinde *"Ve ce'alnâ mine'l-mâ'i külle şey'in hayy"* (Ve her canlıyı sudan var kıldık) ayet-i celilesinden bir bölüm yer almaktadır.

Yapının üzerinde yer alan kitabede geçen ifadeler ise aşağıdaki gibidir:

Şerife Zeliha Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Ebniyye-i Hâssa müdîri esbak merhûm Seyyid Abdülhalim Efendi'nin halilesi Şerife Zeliha Hanım'ın ve bânî-i evvelinin rûhları içün el-Fatiha (Fî Receb sene 1287)

Şerife Zeliha Hanım Çeşmesi Ayna Taşı Süslemesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

ZEYNEP SULTAN ÇEŞMESİ

~

Zeynep Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Bânîsi Zeynep Sultan'ın pek çok eseri gibi, çeşme de talihsiz bir durumdadır. Tarihi süreçte pek çok neden çeşmeye zarar vermiş ve günümüzde üzerine bir bina yüklenmiş vaziyettedir. Zeynep Sultan'ın inşa ettirdiği diğer yapılar da ne yazık ki yıkılmış, tahribata uğramış veya taşınmıştır.

Sultan III. Ahmed'in kızı olan Zeynep Sultan'ın annesi Sultan III. Ahmed'in ikinci kadını olan Mihrişah Valide Sultan, kardeşi ise Sultan III. Mustafa'dır. Çeşme Zeynep Sultan tarafından 1184'te (1771) yaptırılmıştır. Günümüzde Sirkeci'de Salkımsöğüt Caddesi'nde Gülhane tramvay durağının biraz gerisinde yer alır.

Yol yapım çalışmaları sırasında yeri değiştirilen ve üzerine binalar inşa edilen çeşmenin büyük bir kısmı toprağa gömülü vaziyettedir.

Kıvrımlı bir kemer yapısı olan çeşmenin düz olan ayna taşında üç adet musluk bulunmaktadır.

Üst kısmında kenarları oldukça süslü olan bir çerçeve içerinde kitabesi yer alan çeşmenin musluklarının önünde birkaç santimlik bir yalak bölümü yer alır. Çevresinde yer alan yapıların altında adeta sıkıştırılmış bir vaziyettedir.

Kitabesi aşağıdaki gibidir:

Gâzî Ahmed Han-ı sâlis duhteri cûd-ı zamân
Câmi'ü'l-hayr u kerem Hazret-i Zeyneb Sultân
Rûh-ı Sultâniyye ayağını cârî kıldı hem
Çok eser yapdı duâsın idiyor pîr [ü] civân
Yoluna girdi bu su deſt-i melekle açılub
Menba'-ı lutf u atâsı çü revândır bu mekân
Gören ecdâdına rahmet deyü târîhin okur
Suyu ayn-ı selsebîl-sâz çeşme-i âb-ı revân (sene 1184)

Zeynep Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

ABDULLAH AĞA VE BEZMİÂLEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

▲
Abdullah Ağa ve Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Babüssaâde Abdullah Ağa, çeşmenin ilk yaptıranıyken 1257 (1841) yılında Sultan Abdülmecid'in Validesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından tamir ettirilmiştir. Fatih'te Silivrikapı'da Silivrikapı Yağhanesi Sokağı ile Yediemirler Çeşmesi Sokağı kavşağında yer alan çeşme, daha sonraki yıllarda tekrardan harap hale gelmesinden dolayı olacak ki, 1908 senesinde saraylı olduğu üzerine eklenen kitabeden anlaşılan Serfüru Hanım tarafından tamir ettirilmiştir.

Bir köşe çeşmesi olarak inşa edilen yapı ilk olarak şüphesiz ki, klasik çeşme yapısı görünümündedir. Sivri bir kemere sahip olan yapının kilit taşında günümüzde fark edilmesi oldukça zor bir kabartma-rozet yer almak, kemerin sağ üst köşesinde 1908'de yerleştirilen bir tamir kitabesi yer almaktadır.

Ayna taşı büyük bir ihtimalle 1841 yılında yapılan

Oldukça güçlü bir yapı olan çeşmenin yaptıranları arasında oldukça hayırsever bir kişi olan Bezmiâlem Valide Sultan da yer alır. Sultan kendi yaptırdığı eserlerin yanında tıpkı bu çeşme gibi pek çok eseri de ihya etmiştir.

tamirde yerleştirilmiştir. Mermerden oluşan ayna taşında üç bölüm göze çarpar. En üst kısımda yer alan ince dikdörtgen yapı oldukça zarar görmüş, ikinci mermer blokta ise çok güzel bir tas boşluğu yer almaktadır.

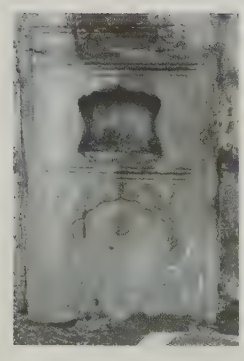
En altta yer alan dikdörtgen blokta çiçek motifleri ve bu motiflerin tepe noktasının altında da bir kabartma yer aldığı görülmekle beraber toprağa gömülmüş olan ayna taşının lülesi koparılmıştır. Teknesi tamamen dolmuş olmakla birlikte kaldırımın üzerinden yer alan tekne çok sağlam görülmemektedir. Set kısımı ise kimi tahribatlar görülmekle birlikte sağlamdır.

Ortasında Sultan Abdülmecid'in tuğrası ve onun üzerinde de bir çiçek motifinin yer aldığı bölüm ve çevresinde yer alan kitabe aşağıdaki gibidir:

Abdullah Ağa ve Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Şehinşâh-ı cihânın mâderidir menba'u'l-eşfâk
Cenâb-ı Bezmiâlem nâm sultân-ı meâlî-şân
O sultân-ı kerem-unvânın el-hak meşreb-i pâkin
Hudâ kılmış cihânda cûybâr-ı lutf u bî-pâyân
O kim Bâbüssaâde Ağası Abdullah Ağa'dır
Esâs-ı çeşmesâra devr-i sâbıkda koyan bünyân
Ve lâkin sonra ezmânın mürûriyle reh-âbı
Harâb oldukda suya çekdi hasret nice dem atşân
İdüb bu çeşmeyi ihyâya fermân hasbeten lillâh
Yapıldıkda bu semtin halkı oldu cümleten şâdân
İlâhî Vâlide Sultân'la Abdülmecid Han'ı
Müdâmâ eyle sîrâb-ı zülâl-i şevket u unvân
Güher-senc oldu zîver-i feyz-i hâmemle bu târîhim
Bu ayn-ı pâki cârî itdi vâlâ mâder-i Hakan

Abdullah Ağa ve Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Ayna Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

En son tamiri 1908'de yaşamış olan çeşmeye eklenmiş olan son kitabe aşağıdaki gibidir:

Merhûme sarâylı Serfürû Hanım'a
vesîle-i rahmet olmak içün ihyâ idildi
Fî Zilkade sene 1325

15

ABİDE HANIM ÇEŞMESİ

~

Abide Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin kitabesinden anlaşılacağı üzere ilk yaptıranı Hacı Hüseyin ve kızı Safiye Hanım'dır. 1145'te (1732) inşa ettirilen ve Hacı Hüseyin Kethüda'dan Sormagir Camii bahçesinde yer alan çeşme daha sonradan tahribata uğramış olacak ki, ilk bânîlerinin ruhları için Abide Hanım tarafından tamir ettirilmiştir.

Çeşme yapı olarak günümüzde bahçesinde bulunduğu caminin alçağında kalmış, merdivenle inilen bir pozisyondadır. Tamamen klasik üslupta inşa edilen çeşmenin kilit taşı noktasında bir kabartma göze çarpar. Kenar işlemeleri vazo içerisinde meyveler olan ayna taşı oldukça süslüdür. Sağ ve sol kısımda ikişer ikişer olmak üzere toplamda dört kâse yer almakla birlikte alt ve üst kısımda ise birbirinin içerisinden geçirilmiş motifler yer alır. Ayna taşının lülenin bulunduğu asıl kısmında ise adeta perde motifli bir dalgalı kemer motifi bulunur. Bu motifin hemen altında bir bir penç gibi güneş motifine benzetilebilecek bir kabartma dikkatleri çeker.

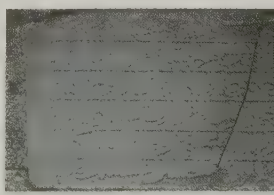
Lülesi günümüze yakın bir zamanda değiştirilen çeşmenin yalak kısmı ve set bölümü oldukça aşağıda kalmıştır. Çeşme kitabesinin tarih beyiti şöyledir:

Ayn-ı zemzemdir Behiştî târîhin der teşnegân

İçelim rûh-ı Hüseyn aşkına âb-ı Safiye

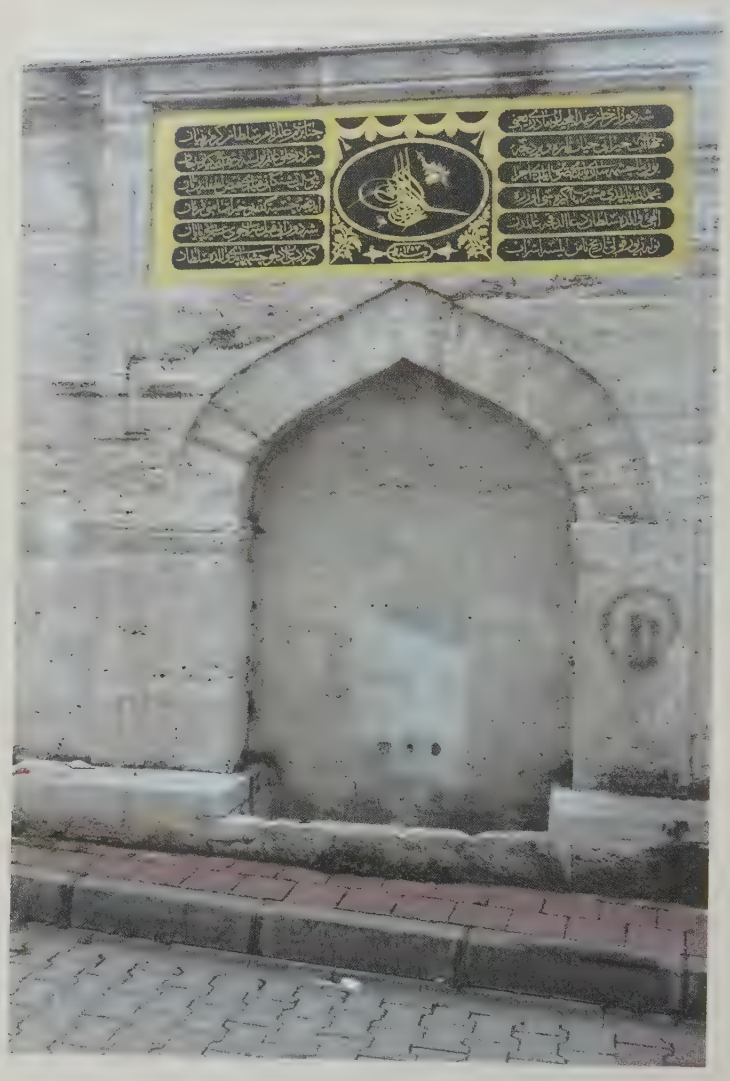
Çeşmenin bahçesinde bulunduğu Hacı Hüseyin Kethüda'dan Sormagir Camii'nin isminin hikayesi hayli ilginçtir. Rivayete göre cami önünde oturan Hacı Hüseyin Kethüda'ya bir yabancının caminin adını sorması sonrasında aldığı 'Sormagir' cevabı caminin bu isimle anılmasına sebep olmuştur.

Abide Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

BEZMİÂLEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse – Mesut Meyveci

Bezmiâlem Valide Sultan öylesine hayır işi tutkunudur ki, yaptırdığı eserlerine oldukça güçlü vakıflar bağlayarak hizmetlerinin devamlılığını sağlamaya çalışmıştır. Pek çok eserinin günümüze ulaşmasında bu faktör oldukça etkilidir.

Sultan II. Mahmud'un eşi ve Sultan Abdülmecid'in annesi olan Bezmiâlem Valide Sultan tarafından Silivrikapı'da Uzun Yusuf Mahallesi'nde Lâlezar Camii Sokağı'nda 1257'de (1841) yaptırılmıştır. Yakın zamanda tamirat yaşamış olan çeşme orijinal halini koruyamamakla beraber bakımlı görünmektedir. Sivri bir kemerin altında düz bir ayna taşına sahip olan çeşmenin asıl bölümü kemerin üzerindeki kitabesidir.

Ayna taşının oldukça tahrip edilen çeşmenin önünde yer alan tekne bölümü oldukça tahribata uğramıştır. Setleri sağlam bir vaziyette olmakla birlikte yolun altında kalmıştır.

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabenin orta bölümünün üst kesiminde perde motifi, uçları kıvrılmış perde motifinin altında yuvarlak bir bölüm içerisinde Sultan Abdülmecid'in tuğrası üzerinde bir çiçek motifi dikkatleri üzerine çeker. Sağ ve sol tarafta ise altışar satırdan ibaret olan kitabe yer alır ve şöyledir:

Şeh-i devrân Han Abdülmecid'in mâderi ya'nî
Cenâb-ı Bezmiâlem nâm sultân-ı kerem-bünyân
Cihâna âb-ı hayrâtı hayât-ı tâze virdikçe
Sezâdır halk-ı âlem bulsalar şimdi yeniden cân
Bu zîbâ çeşmesârı yapdı suyun eyledi icrâ
Bütün leb-teşnegânı kıldı feyz-i lutfile reyyân
Bi-hamdillâh yapıldı meşreb-i pâkîzesi üzre
İdince hasbeten lillâh bu hayr itmâmını fermân
İlâhî Vâlide Sultân duâ aldıkça âlemden
Şeh-i devrânı kıl sirâb-ı cûy-ı ömr-i bî-pâyân
Nola Zîver kulu târîh-i tâmmın eylese işrâb
Getirdi âb-ı dil-cû çeşme yapdı Vâlide Sultân
Sene 1257

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Tuğrası
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

BEZMİÂLEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Bezmiâlem Valide Sultan tarafından 1261'de (1865) inşa ettirilen ve günümüzde Bezmiâlem Valide Sultan Haştanesi'nin önünde yer alan çeşme dikdörtgen bir yapıda olup tamamen mermerdendir. Üç kısım olarak kabul edilebilecek yapının ilk kısmında iki sütun içerisinde oldukça tezyinatlı bir ayna taşı yer alır.

Çeşmenin ilk bakışta dikkat çeken noktası ayna taşında yer alan motiftir. Ayna taşında yer alan meşale motifi Avrupa sanat akımları etkisindeki Osmanlı mimarisinde oldukça sık rastlanan bir görüntüdür. Meşale dönemin anlayışında aydınlatma, yol gösterme gibi anlamlarda kullanılmaktaydı.

Ayna taşının ortasında büyük bir meşale ve bu meşalenin sağ ve sol yanında yedişer tane olmak üzere toplamda on dört adet tezyinat vardır. Oldukça sağlam durumda bulunan

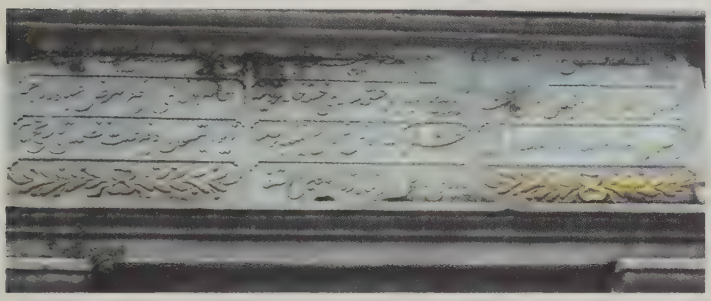

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

set taşları ve yalak kısmının önünde birer adet kabartmalı yıldız-güneş motifi ile süslenmiştir. Meşale ve yıldız-güneş olarak ifade edebileceğimiz etrafından ışıl hareleri çıkan bir motif özellikle Fransız İhtilali sonrası Türk mimarisinde de oldukça sık görülür. Bu dönem 'Türk Empire' dönemi olarak adlandırılmıştır.

Çeşmenin en yukarı bölümünde üçgen bir görünüm arz eden bir yapının etrafı kabartma çiçekli olup, Sultan Abdülmecid'in tuğrasının etrafında ışık hareleri bulunur. Sultan Abdülmecid'in tuğrası adeta güneş gibi betimlenmiştir.

Orta blokta yer alan ve boşluk kısımları defne yaprakları ile doldurulan kitabe bölümü aşağıdaki gibidir:

Bezmiâlem nâm Sultân mâder-i şâh-ı cihân

Menba'-ı cûd-ı mekârim çeşme-i âb-ı vefâ

Dehri sîrâb idicek mâü'l-hayât-ı lutfile

Kıldı feyz-i zindegânîden cihân kesb-i devâ

Yapdırub bu çeşmesârı haſtahâne nezdine

Zâhir oldu def'-i emrâz-ı ibâda mâcerâ

Eylesün şâh-ı cihânla Vâlide Sultân'ı Hak

Haşre dek nûş-i zülâl-i âfiyetle pür-safâ

Zîver itsün def'-i illet nazmdan târîh-i tâm

Yapdı dil-cû mâder-i şâh-ı zamân aynü'ş-şifâ (1261)

▲
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi
Ayna Süslemesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

◀
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi
Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

EMİNE SULTAN ÇEŞMESİ

Emine Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Başından dört evlilik geçen ve oldukça genç yaşta vefat eden Emine Sultan'ın çeşmesi, üzerinde yer yer çatlaklar bulunsa da özellikle kitabesinin göz alıcılığı sayesinde oldukça dikkat çekicidir.

Çeşme Sultan II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan tarafından 1151'de (1738) inşa ettirilmiştir. 1696 senesinde doğan Emine Sultan 1703 senesinde Çorlulu Ali Paşa ile nişanlanmıştı. Ancak babası Sultan II. Mustafa'nın aynı yıl taht-tan indirilmesi sonucunda Çorlulu Ali Paşa ile olan izdivaçları ancak 1708'de gerçekleşebildi. 1711'de Çorlulu Ali Paşa'nın öldürülmesi üzerine Trabzon Valisi Recep Paşa ile evlenen Sultan'ın bu evliliği de Paşa'nın 1726'da vefatı ile son buldu. Recep Paşa'nın ardından İbrahim Paşa ile evlenen Sultan'ın bu

evliliği de uzun sürmedi ve 1728'de İbrahim Paşa'nın vefatı sonucu Sultan, dördüncü defa olarak Aydın muhassılı Abdullah Paşa ile evlendi. 1736'da Abdullah Paşa'nın ölümünden sonra bir daha evlenmeyen Sultan 1739'da vefat etti.

Günümüzde Mevlevihane Kapısı'nda Küçük Saray Meydanı'nda Mimar Acem Camii'nin avlu kapısı yanında yer alan çeşmenin suyu, kitabeden anlaşıldığı üzere Emine Sultan'ın kendi sarayından getirtilmiştir ve yapımında Kethüda Hüseyin Ağa aktif olarak görev almıştır.

Duvar çeşmesi yapısı olarak inşa edilen yapının sivri kemerinin kilit taşında bir rozet-kabartma bölümü bulunurken ayna taşında dalgalı kemer motifi görülür. Dalgalı kemerin altında bir rozet var olduğu oldukça zor da olsa göze değer. Çeşmenin lülesi koparılmıştır ve teknesi parçalanarak içine kaldırım taşı doldurulmuştur.

Tamirattan geçmesine rağmen oldukça zor okunan kitabesi aşağıdaki gibidir:

Emine Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Zihî aynü'l-hayât ve Kevser-i Cennet ki cârîdir
Sarâyî Emine Sultân binti Gazi Mustafa (Han)
Esîrü'l-hayr u zevi'l-lutf u atâ sultân-ı zî-şân kim
Müsellemdir keremde dûdmân-ı âl-i Osman'dan
Ola ser-sebz ü hurrem ravza-i hayrât u âsârı
Akıtdı âleme mîzâb-ı lutfun delv-i münîr andan
Husûsan Kethüdâ Hacı Hüseyin Ağa çü sa'y itdi
İder ümmîd-i afv u mağfiret pes rabb ü rahmândan
İder bir reşha-i yemm-i türb-i niyâr-ı âlemi sîrâb
Nola bir katre berceste olursa gufrândan
Didim itmâmına Remzi gelüb bir mısra'-ı târîh
Şifâ-yı sadr ola mâ iç zülâl-i Âmine Sultân'dan (1151)

EMİNE SULTAN ÇEŞMESİ

~

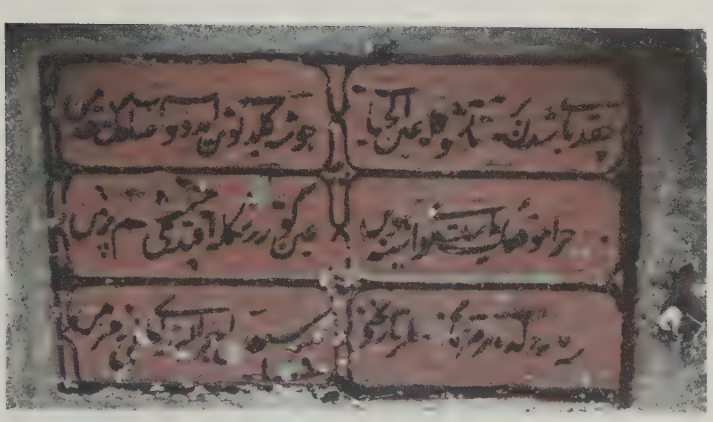
Çeşmenin zamanla harap bir hale gelmesi sonucu üzerine bir yapı bloğu inşa edilmiş ve üst üste iki kemer içinde yer alan bir çeşme görünümüne kavuşmuştur.

Emine Sultan tarafından 1149'da (1737) yaptırılan çeşme, günümüzde Şehremini'de Saray Meydanı'nda yer alır. Yakın zamana kadar oldukça harap olan çeşmenin bir tamirattan geçirildiği anlaşılmaktadır. Bir meydan çeşmesi tarzında inşa edilen çeşmenin tamirattan geçirildiği görülmekte, üstü kiremit ile kapalıdır ve ön cephesi mermerdendir.

Yapıdan görüldüğü üzere asıl çeşmenin harap olması sonucu üzerine bir yapı bloğu eklenerek tamir edildiği anlaşılmaktadır. İlk çeşmenin yol seviyesinin oldukça altında kaldığı gözlenir. Çeşmenin ilk başta daha küçük olduğu, eski çeşmenin üzerine bir dalgalı kemer ve kitabe eklenmek suretiyle yenilendiği görülür. Alt kısım dalgalı bir kemerin üstünde bir kitabeden ibarettir. Lüle taşı koparılmış ve yalak kısmı ortadan kaldırılmıştır.

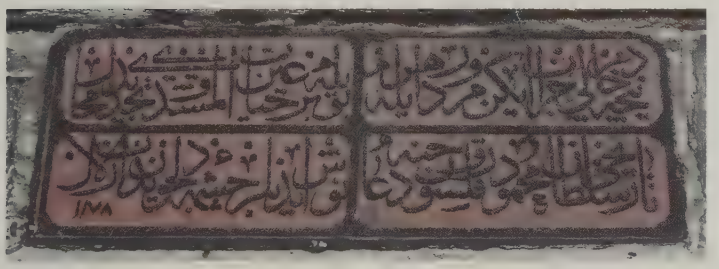
Emine Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Emine Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ayna taşının üzerinde yer alan kitabe aşağıdaki gibidir:

Çıkdı başdan bir makâma şevkile aynü'l-hayât
Cûşa geldi gûş idüb bu âb-ı sâfın makdemin
Bu ferah-zâ mevkiin itdi hevâsına heves
Ayn-ı Kevser reşkle akıtdı çeşm-i nermîn
Çeşmesârı dilde Remzi yazdılar târîhini
Emine Sultân icrâ itdi lutf-ı zemzemin (sene 1149)

Emine Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

İkinci dalgalı kemerin üzerinde yer alan tamir kitabesi ise aşağıdaki gibidir:

Nice dem hâli harâb iken mürûr-ı dehr ile
Böyle bir ayn-ı hayât olmuşdu tecdîdi muhâl
Târîhi Sultân Mahmud rûhuna kılsın duâ
Nûş idenler çeşme-i dil-cûydan âb-ı zülâl (1178)

GÜLBUY KADIN ÇEŞMESİ

~

Çeşmenin çevresinde yapılan kazı çalışmalarında bir tarihi kalıntıya denk gelinmesi sonucu çalışmalar durdurulmuştur ve çeşmenin önüne oldukça yetersiz bir demir sac çekilerek korunmaya çalışılmıştır. Çeşme günümüzde oldukça kötü bir haldedir.

Günümüzde Gülbuy Kadın Çeşmesi olarak bilinen ve 1153'te (1740) inşa edildiği kitabeden anlaşılan çeşme, Davudpaşa'da Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi üzerinde Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin gerisinde yer alır. Çeşme, günümüzde çevresinde yapılan kazı çalışmaları esnasında tarihi eserlere denk gelmeleri neticesinde önüne demir bir sac çekilerek korunmaya çalışılmaktadır. Ancak oldukça zarar gördüğü açıktır. Çeşme üzerine yapılacak yorumlar eski resimleri üzerinden yapılmakla beraber yapı genel olarak sivri kemer altında düz bir ayna taşı şeklinde inşa edilmiştir.

Gülbuy Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Gülbuy Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin üzerinde yer alan kitabe aşağıdaki gibidir:

Kethüdâ Kadın bu ayn-ı sâfı icrâ eyleyüb

Mevkiinde kıldı irvâ-yı utâş-ı kâinât

Hak bu kim sükkânı bu semtin suya muhtâc idi

İdicek ahvâline sarf-ı nigâh-ı iltifât

Niyyet-i hayr ile bu çeşmeyi bünyâd idüb

Su yerine eyledi icrâ-yı gülkand-i nebât

Lûle gördüm Rûhiyâ târîhini işrâb ider

Çeşme-i Gülbûy'dan akdı aceb mâü'l-hayât (sene 1153)

Gülbuy Kadın Çeşmesi İç Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin sağ cephesinde yer alan harabeye girmemiz sonucu orada bir kitabe ile karşılaştık.

Gülbuy Kadın Çeşmesi Yan Görünüm
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

HACI KADIN ÇEŞMESİ

~

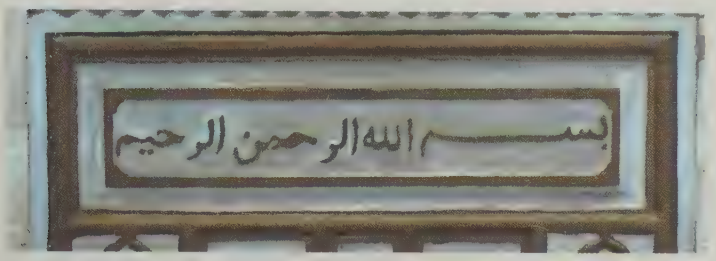

Hacı Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Klasik bir tarzda inşa edilen çeşmenin zamanla tamirden geçtiği açık olmakla birlikte, 1997'de geçirdiği onarım sonrasında üzerine bir kitabe yerleştirilmiştir. Tahminen 500 yıllık olduğu düşünülen bir çeşmenin üzerine böyle bir ekleme yapılması ise oldukça gariptir.

Kocamustafapaşa'daki Mihrişah Kadın Camii'nin bânîsi üzerine iki görüş vardır. Kimi görüşlere göre İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in yaptırdığı mescid zamanla genişletilmiştir. Bir diğer görüşe göre de camiyi yaptıran kişi Vezir İskender Paşa'nın kızı Mihrişah Hanım olarak kabul edilir. Çeşme'nin adının Hacı Kadın olması bânînin Mihrişah Hanım olduğunu düşündürse de çeşme üzerinde bir kitabe bulunmaması ve yapısının değiştirilmesi dolayısıyla çeşmenin tarihinin belirlenememesi tarihini ve bânîsini belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Halk arasında Hacı Kadın Çeşmesi ismiyle bilindiği için böyle kabul görmüştür.

Klasik bir yapı ile sivri kemer üzerine inşa edilen çeşmenin ayna taşı üzerinde 1997'de yapılan tamirat kitabesi yer almakla birlikte asıl ayna taş onun da altında yer almaktadır.

Hacı Kadın Çeşmesi Besmele Lafzı
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ayna taşının üst kısmında bir dikdörtgen çerçeve içerisinde *"Bismillahirrahmanirrahim"* lafzı görülür. Alt kısımda sağ ve sol tarafta birer palmiye şeklinde ağaç yapısı, orta bölümde yuvarlak kemer tasviri ve onun altında bir rozet yer alır. Lüle taşı ise koparılmıştır.

Çeşme önünde bulunan yalak ve yan bölümlerde yer alan set taşları oldukça sağlamdır.

Hacı Kadın Çeşmesi Ayna Taşı
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

HASEKİ İMARETİ ÇEŞMESİ

Haseki İmareti Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Haseki imareti avlu kapısının sağ yanında yer alan çeşmenin yaptıranı olmamakla birlikte Haseki İmareti avlu duvarında bulunması hasebiyle Haseki Hürrem Sultan tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

Klasik tarzda sivri kemere sahip olan çeşmenin ayna taşında yer alan motiflerden, bu bölümün çeşmeye daha sonra eklendiği düşünülmektedir.

Sivri kemerin yer aldığı çeşmenin kilit taşında bir rozet bulunur. Ayna taşı mermerden inşa edilmiş ve üzerinde oval bir kemer ve iki sütun kabartması görülür. Koparılmış üç boşluktan oluşan lüle bölümünün hemen üzerinde bir oval çerçeve onunda üzerinde bir çift yaprak motifi göze çarpar.

Kitabe aşağıdaki gibidir:

Haseki İmareti Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ve sekâhüm Rabbühüm şerâben tahûrâ (Rableri onlara tertemiz bir içecek sunmaktadır)

Haseki Sultân'ın ihyâ itdi rûh-ı pâkini

Eyledi âfâkı sîrâb-ı zülâl-i iltifât

Zemzem-âsâ akdı ayn-ı çeşme-i âb-ı hayât

Hızır elinden âb-ı hayvân içdi cümle kâinât

Sene semânîn ve mieti ba'de elf

HATİCE SULTAN ÇEŞMESİ

Hatice Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sivri bir kemer altında yer alan ve toprağa gömülü olan çeşme halk arasında Hatice Sultan Çeşmesi diye bilinir ancak bazı kaynaklarda Avcıbey Çeşmesi diye de geçmektedir. Çeşmenin sivri kemerinin altında ayna taşının üst kısmı görülmektedir. Ayna taşının görünen kısmında dalgalı bir kemer motifinin yer aldığı fark edilmektedir. Mermer ayna taşının üzerinde yer alan tas boşluğu günümüzde yol hizasında kalmıştır.

Çeşme ile ilgili olarak yapılan araştırmada geçmişte çekilen fotoğraflara baktığımızda oldukça üzücü bir tablo ile karşılaştık. Günümüzde çeşmenin arkasında yer alan binanın giriş kat penceresinden itibaren var olan kaldırımın geçmişte bulunmadığını ve çeşmenin yalak, set taşı ve ayna taşı kısmının açıkta olduğu fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Belediye tarafından yapılan kaldırım çalışmalarının çeşmenin yalak, set taşı ve ayna taşı bölümünü doldurması oldukça üzücüdür ve müdahale edilmesi gereken bir durumdur.

Çeşmenin ayna taşı bölümünün kaldırım çalışmaları sebebiyle zamanla toprakla doldurularak kapatıldığı ve yol seviyesinin altına itildiği eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır.

KÜRKÇÜBAŞI KÜLHANI SOKAĞI ÇEŞMESİ

~

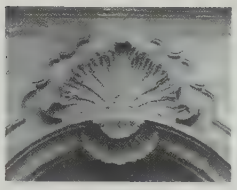
Kürkçübaşı Külhanı Sokağı Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Oldukça sağlam durumda olan çeşme üzerindeki işlemeleri ile oldukça göz alıcıdır. Çeşmenin Sıbyan Mektebi ile beraber inşa edilmesi geleneksel bir tarzın yansımasıdır.

Sultan III. Selim'in kalfası olan Naz Perver Afife Hanım tarafından 1792'de yine Naz Perver Afife Hanım'ın yaptırdığı Sıbyan Mektebi duvarında yer alan çeşme günümüzde Cerrahpaşa'da Küçük Langa Caddesi'nde Romatizma Vakfı duvarında yer alır.

Klasik dönemde inşa edilen çeşmelerin Sıbyan mektebi, cami, mescid gibi yapılarının duvarlarında yer aldığına Giriş kısmında değinmiştik. 1732'de ampir üslupla inşa edilen çeşme de işte bu klasik dönem çeşmeleri gibi bir sıbyan mektebi duvarına yaptırılmıştır.

Duvar çeşmesi tarzında inşa edilen çeşmenin en üst kısmında dairesel bir alınlık, çeşme bölümünde en üstte kitabe yer alır. Kitabenin altında iki sütun arasında tepede bir istiridye kabuğu olarak stilize edilmiş akantüs yaprakları görülmektedir.

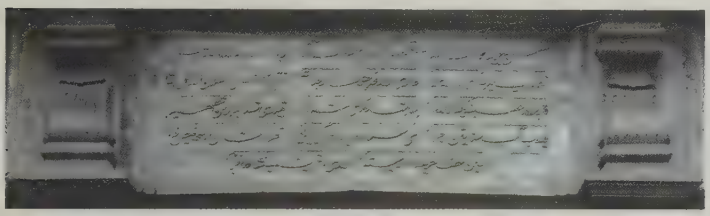

▲
Kürkçübaşı Külhanı Sokağı Çeşmesi Süsleneleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Dairesel kemerin altında ikinci bir niş daha oluşturulmuş ve ona da bir kemer görünümü yerleştirilmiştir. Bu iki bölümün altında da yine akantüs yaprakları ile stilize edilmiş, içerisinde lülenin de bulunduğu bir bölüm görülür. Çeşmenin lülesi kopuktur ve teknesi kırık olmakla birlikte sağlam görünmektedir.

Çeşmenin her iki yanındaki sütunların içerisine birer musluk ile kurna yerleştirilmiştir. Bu iki çeşme de üzerinde orta bölümde yer alan büyük çeşmeye benzer bezemeler ile süslüdür.

Her iki yanında S kıvrımlı kabartmaların yer aldığı kitabe aşağıdaki gibidir:

◀
Kürkçübaşı Külhanı Sokağı Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Menba'-ı cûybâr-ı ihsândır
Meşreb-i Şeh Selim-i mülk-ârâ
Böyle İskender-i zamâna delîl
Hızr'ı eyler her âyine Mevlâ
Cârî oldukça çeşmesâr-ı hayât
Zâtı nûş eylesün zülâl-ı bekâ
Nâz Perver Afife kim oldur
Sâbıkâ dâdı şeh-i vâlâ
Kıldı kaddâblar yolun tathîr
İdüb âb-ı inâyetin icrâ
Ey Sürûrî didim iki târîh
Katre-efşân olunca feyz-i Hudâ
Ayn-ı lutf-ı Hazînedâr Usta
Oldu dil-teşneye neşât-efzâ

MİHRİMAH SULTAN ÇEŞMESİ

~

Çeşmenin kitabesinden çeşmeyi ilk yaptıranın Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı olan Mihrimah Sultan olduğu anlaşılmaktadır. Çeşmenin yapısından ve kitabesinden de anlaşılacağı üzere bir yangın geçiren yapıyı, çeşmenin bağlı olduğu vakfın evladı, yani Mihrimah Sultan'ın ailesinden biri olan Cağalızade İbrahim Bey'in tamir ettirdiği anlaşılmaktadır. 1142'de (1729) yeniden inşa ettirilen çeşme Edirnekapı'da Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii hamamının önünde yer alır.

Sivri kemere sahip olan yapı klasik bir üsluba sahiptir. Kemerin altında bir kitabe ve onun altında bir ayna taşı bulunur. Ayna taşının orta bölümünde bir ağaç motifi ve onun sağ ve solunda birer yaprak motifi yer alırken sağ üst bölümünde ise bir tas boşluğu görülür.

Günümüzde Mihrimah Sultan Hamamı önünde yer alan çeşmeye en büyük zararı adeta içine girecek şekilde park eden arabalar vermektedir. Oldukça güzel işlemelere sahip ayna taşı ve toprağa gömülü yalağın olduğu yerde kimi yabani otlar da bitmiştir.

Mihrimah Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin mermer olan teknesi yolun altında kalmıştır ve parçalanmış vaziyettedir. Çeşmenin günümüzdeki durumunun harap olmasında yan tarafında yer alan hamamın oldukça etkisi vardır. Hamama gelen arabalar neredeyse çeşmenin içini park olarak kullanmaktadırlar.

Çeşmenin kemer bölümünün altında yer alan ve Antakyalı şair Şehdî Mustafa Efendi'ye ait olan kitabe aşağıdaki gibidir:

Mihrimah Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Duhter-i Sultân Süleyman Mihrümah Sultân kim
Menzilin evc-i gülistân-ı cinân ide Hudâ
Eyleyüb ihyâ hayâtında bu zîbâ çeşmeyi
Eylesün makbûl-ı dergâhı cenâb-ı Kibriyâ
Muhterik olub bu def'a hâkile yeksân iken
Oldu hüsn-i himmet-i evlâd-ı vâkıfla binâ
Ya'nî İbrahim Bey ibn-i Cağalizade kim
Eyledi Hakk-ı veliyyu'n-ni'meti el-Hak edâ
Minnet Allah'a suyun buldu yine bu semt-i pâk
Sû-be-sû ma'mûr ve âbâd olmada subh u mesâ
Habbezâ aynü'l-hayât-ı dil-küşa kim lûlesi
Kevseri işrâb ider dil-teşnegâna dâimâ
Zât-ı pâkin âfiyetde ide Hayru'l-hâfizîn
Âfiyet-bahş-ı utâş oldukça bu ayn-ı şifâ
Hazret-i Hak rûhunu merhûmenin de şâd idüb
Cilvegâhın cennetü'l-me'vâ ide Mevlâ ana
Şehdî-i dil-teşne târîhin didi itmâmının
Mâ-i zemzemdir bu dil-cû çeşmesâr-ı cân-fezâ
Sene 1142

NEFİSE HANIM ÇEŞMESİ

Yeniçeri Ocağı Serçavuşlarından Ali Ağa'nın eşi olan Nefise Hanım tarafından 1233'te (1817) yaptırılan çeşme günümüzde Küçük Lanya Caddesi üzerindeki Cerrahpaşa Hastanesi arka bahçesi önünde Kasap İlyas Mahalle Muhtarlığı karşısında yer alır.

İki mermer sütun arasında yer alan çeşme oldukça süslüdür. Dalgalı olan kemerin kilit noktasında bir ufak istiridye kabuğu yer alır.

Kemerin kavis noktalarının yanlarında ikişer çiçek motifi vardır ve sağ ve sol bölümlerde yer alan iki sütunun üzerinde de adeta bir vazo içerisinde çiçek motifleri bulunur.

Oldukça zengin işlemelere sahip çeşme ne yazık ki günümüzde harap haldedir. Alınlığın sol tarafı kırılmıştır ve çeşmenin sütunlarının yanında yer alarak çeşmeyi ayakta tutan taşlar yerinden oynayarak dökülmüştür.

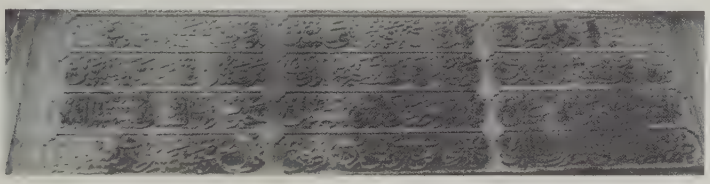
Nefise Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin en üst bölümünde ise bir istiridye kabuğu motifi ve onun çıkış noktasında "Mâşaallâh" lafzı bulunur. İstiridye kabuğunun sağ tarafında yer alan bir istiridye kabuğu motifi daha vardır. Sol tarafta bu bölümün görülmemesi çeşmenin uğradığı tahribatını gösterir.

Odukça süslü olan ayna taşının sağ ve sol kısmında birer sütun kabartması yer alır. Bu sütunların uçlarından başlamak üzere tepede birleşen bir istiridye kabuğu göze çarpar.

İstiridye kabuğunun altında sağ ve sol kısımda bir çiçek motifi yer alır. Toplanmış bir kumaş veya perde motifi istiridye kabuğunun altındadır. En altta ise üç adet lüle boşluğu yer alır ve üçü de boştur. En önde yer alan yalak kısmı ise tamamen kırılmıştır.

Çerçeve içerisine alınmış olan ve oldukça karardığı için okunması pek güç olan kitabe aşağıdaki gibidir:

Nefise Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sâbıkâ ser-çavuşân-ı dergeh-i arşü'ş-şân
Nâmdaş-ı fâtih-i Hayber ağa-yı kâtibin
Bânû-yı ismet-sarâyı ol ulüvv-i himmetin
Menba'ü'l-hayrât Nefise Hanım ol iffet-kârın
Nakd-i cûd u himmetin hep birr ü hayr sarf idüb
Mevkiinde yapdı böyle çeşme-i zîbâ-metîn
Dense vasfında sezâ ayn-ı tüsemmâ selsebîl
Câh-ı Zemzem havz-ı Kevser menba'-ı mâ-i ma'în
Hayrın o zeynü'n-nisânı eyleyüb makbûl ide
Ömrün efzûn sa'yini meşkûr Rabbü'l-âlemîn
Didi bir câmın Necati nûş idüb târîhin
Gel al iç bu çeşmesâr-ı nûrdan mâ-i ma'în (1233)

Nefise Hanım Çeşmesi Sağ-Sol Sütunlarında Yer Alna Süslemeler
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

NEFİSE HANIM VE AHMED HULUSİ PAŞA ÇEŞMESİ

~

Oldukça hoş bir yapıya sahip olan çeşme günümüzde halen aktif bir şekilde kullanılmaktadır ve bu durum çeşmenin günümüze nispeten sağlam ve kullanılabilir durumda ulaşmasını sağlamıştır.

Nefise Hanım ve Ahmed Hulusi Paşa Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabeden anlaşıldığı üzere çeşmeyi eşi Nefise Hanım ile birlikte yaptıran Ahmed Hulusi Paşa, Rikab-ı Hümâyûn (Arz odası olarak kabul edebiliriz) kaymakamıdır. 1246'da (1830) Aksaray'da Sofular Mahallesi, Sofular Caddesi Molla Hüsrev Sokağı üzerinde, Bıçakcı Alaaddin Camii avlu kapısı yanında yer alan çeşmeye sonradan eklenen kitabeye göre, yapı 1895 tarihinde bir tamir geçirmiştir.

Avlu duvarının içine gömülmüş vaziyette olan eşmenin olduğu bölümün başlangıcında yuvarlak, renkli taştan olu-

şan bir kemer, iç kesimde ise düz bir ayna taşı ve onun üzerinde bir kitabe bulunur.

Ayna taşının sağ ve sol köşesinde birer kabartma, alt kısmında bir lüle bölümü vardır. Tekne kısmı adeta bir kurna gibi küçüktür. Çeşme günümüzde oldukça güzel bir durumdadır ve halen kullanılmaktadır.

Nefise Hanım ve Ahmed Hulusi Paşa Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin ayna taşının üzerinde ilk kitabe yer almaktadır. Bu kitabede *"Ve sekâhüm Rabbühüm şerâben tahûrâ"* (Rableri onlara tertemiz bir içecek sunmaktadır) *"Aynen fîhâ tüsemmâ selsebîlâ"* (Orada bir pınar vardır ki ona "selsebil" adı verilir) *"Ve ce`lnâ mine'l-mâ'i külle şey'in hayy"* (Ve her canlıyı sudan var kıldık) ayetleri yazmaktadır.

Nefise Hanım ve Ahmed Hulusi Paşa Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

1895 tarihinde eklendiği anlaşılan bir tamir kitabesi ise aşağıdadır:

Sâhibü'l-hayrât Rikâb-ı Hümâyûn Kâimmakâmı

Ahmed Hulusi Paşa ile halîlesi merhûme

Nefise Hanım'ın rûhlarıyçün fâtiha

Tecdîden ta'mîri târîhi Fî Zilkade sene 1313 Fî Nisan sene 1312

NESLİŞAH CAMİİ ÇEŞMESİ

Neslişah Camii Çeşmesi
Foto: www.info.ottomaninscriptions.com

Günümüzde bir lahit görünümünde olan çeşmenin orijinal görünümü ile ilgili bir bilgimiz yoktur. Ancak bu görüntüsü çeşme kalıntısına oldukça ilginç bir görüntü kazandırmıştır.

Camiyi inşa ettiren Neslişah Sultan'ın annesi Sultan II. Bayezıt'ın kızı Gevherimüluk Sultan, babası ise Dukakinzâde Mehmed Paşa'dır. Neslişah Sultan'ın eşi İskender Bey'dir.

957'de (1551) inşa ettirilen ve günümüzde Edirnekapı'da Sarmaşık Sokak'ta bulunan Neslişah Sultan Camii avlusunda minare dibinde yer alan çeşmenin durumu hakkında bir bilgimiz yoktur. Camii 1950'li yıllarda tamir edilmiştir. Çeşmenin durumu ise oldukça ilginçtir. Adeta bir lahitin ön bölümünde yer almaktadır. Ön cephesinde ayna taşı olarak kabul edebileceğimiz kısmın sağ ve sol kavislerinin üzerinde birer kabartma yer almakla birlikte lüle taşı koparılmıştır.

Kitabe aşağıdaki gibidir:

Gördü çün kim Cemâlî bu resmi

Didi târîh-i cûy çeşme-i hûb (957)

Neslişah Camii Çeşmesi Kitabesi
Foto: www.info.ottomaninscriptions.com

PERTEVNİYAL VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Sultan II. Mahmud'un eşi ve Sultan Abdülaziz'in validesi olan Pertevniyal Valide Sultan tarafından 1279'da (1863) inşa ettirilen çeşme Karagümrük'te, Karagümrük Meydanı Sokakta yer alır.

Çeşmenin üç bölümden oluştuğu eski fotoğraflarından anlaşılsa da günümüzde en üst bölüm yerinde yoktur. Eski fotoğraflarında en üst mermer blokta mermer bir kabartmanın yer aldığı görülür. Onun altında bir korniş vardır. Kornişin altında yine kendisin de alt bölümünde bir korniş olan kitabe yer alır.

İki sütunun arasında yer alan ayna taşının üst kısmında dalgalı bir kemer ve dalgalı bir motif çevreler. Maalesef ki, günümüzde çeşmenin ayna taşı ve sütunları oldukça zarar

Oldukça harap olmuş bir yapının önünde bulunan çeşme kitabe bölümü dışında büyük oranda tahribata uğramıştır. Geçmiş fotoğraflarında üç bölüm olarak görülen çeşmenin en üst noktasında yer alan alınlık bölümü bugün yerinde yoktur ve yerini yabani otlar almıştır.

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

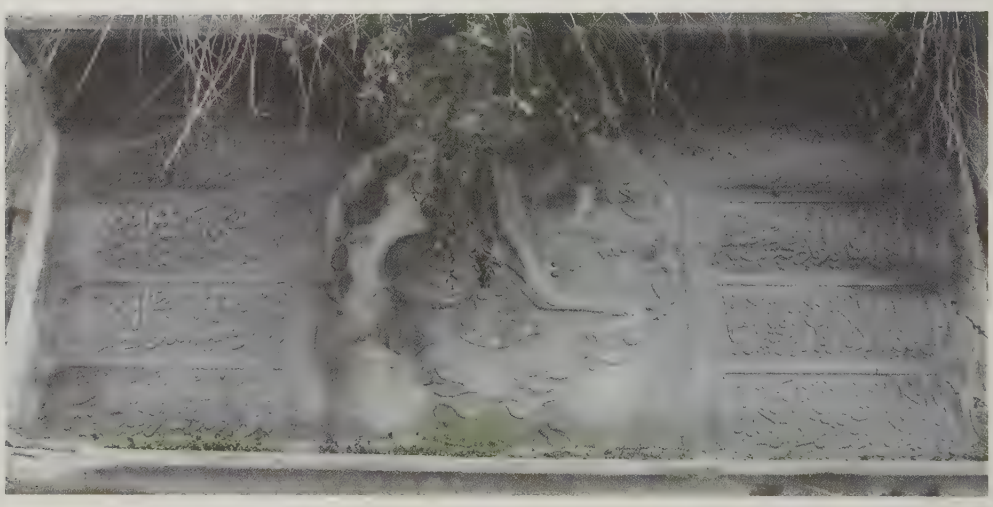

▲
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi
Ayna Taşı

görmüş, lüle taşı üç adet boşluktan oluşmaktadır ve hepsi koparılmıştır.

Ayna taşının iki yanında yer alan sütunların önünde yer alması gereken setleri kırılmış, oldukça kötü durumdadır. Ayna taşının önünde yer alan tekne bölümü kırılmıştır ve yerinde yoktur.

Çeşmenin ikinci mermer blokta yer alan kitabe bölümünün ortasında defne yaprakları ile bir oval şeklin içine alınmış, Sultan Abdülaziz tuğrası yer almaktadır. Sultan Abdülaziz'in tuğrasının sağ üst köşesinde bir salkım üzüm motifi görülür.

▲
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi
Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabe aşağıdaki gibidir:

Adâlet taht-gâhında kıyâm itdikçe şâhım
Hatâdan hıfz ide Mevlâ vücûd-ı Abdülaziz Han
Karagümrük miyânında idübdür hayrile ihsân
Muvaffak oldu bu hayra getirdi hoş âb-ı revân
İçenler mâ-i zülâlden ideler hayr ile duâ
Yapub bu çeşmeyi ihyâ eyledi Valide Sultân
Mezîd-i izdiyâd itsin füzûn-ı ömr ü şevketle
... oldu cihânın Pertevniyale-i uluvvü'ş-şân

PERTEVNİYAL VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

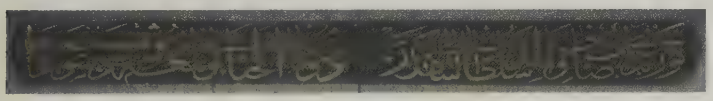

Dalgalı kemer içinde oldukça göz alıcı bir kitabeye sahip olan çeşmen günümüzde bir camın ardından misafirlerini selamlamaktadır.

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmeler Pertevniyal Valide Sultan Camii avlu kapısının sol kısmında yer alır. Pertevniyal Valide Sultan tarafından 1284'te (1867) inşa ettirilen çeşmeler günümüzde cam bir yapının içerisindedir ve her iki çeşmede de yapı tamamen mermerdendir. Dalgalı bir kemer altında ilk olarak oldukça güzel bir kitabe görülür. Yalak bölümleri oldukça sağlam olan her iki çeşmede de üçer tane lüle bölümü yer almasına karşın, günümüzde ortada yer alan lüle boşluğuna musluk yerleştirilmiş ve diğerleri doldurulmuştur.

Sağ bölümde yer alan çeşmeye ait kitabe aşağıdaki gibidir:

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kitabeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Göreydi âb-ı sâf-ı Valide Sultân'ı İskender

Düşüb mâ'ü'l-hayâtı bulmağa düşmezdi sevdâya

Sol bölümde yer alan çeşmeye ait kitabe aşağıdaki gibidir:

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kitabeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Selâsetle didim Safvet nev-cârî hayra bu târîhi

Durur cümle akan sular bu ayn-ı mehd-i ulyâya
Sene 1279

PERTEVNİYAL VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Aksaray'a girildiği takdirde bizleri karşılayan yapılar arasında belki de en dikkat çekeni Pertevniyal Valide Sultan Camii ve çeşmeleridir. Bu çeşmeler günümüzde kullanılmamakla beraber üzerinde yer alan işlemeleri ile daha aktif ve etkili bir biçimde korunmayı hak etmektedir.

Çeşme grubu, Pertevniyal Valide Sultan Camii'nin büyük avlu kapısının sağında iki adet ve solunda iki adet olarak toplamda dört adet harika çeşmeden meydana gelir. 1288'de (1871) inşa ettirilen çeşmeler yapısı olarak barok dönemin özelliklerini yansıtır. Üzerinde yer alan işlemeler de oldukça etkileyicidir.

Avlu kapısının sol tarafında yer alan çeşmelerin birincisinin ön bölümü demir parmaklıklıdır. Bu çeşmemizde de çift taraflı sütunların ortasında işlemeli bir çerçeve-alınlık bulunur. Bu kısmın altında bir dalgalı kemer içinde bir oval boşluk yer almaktadır.

Lüle bölümü beş adet boşluktan oluşur. Parmaklıklar ile çevrilmiştir ve musluklarının hepsi koparılmıştır.

Sol çeşme grubunda yer alan çeşmelerden yine sol kısımda bulunan çeşmenin kitabesi aşağıdaki gibidir:

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hak ider bir kat dahi cennetde Han Mahmud'u şâd

Eyledi rûhiyçün inşâ hem ser-i pâki sebîl

Nakş olunsa taşına târîhini Safvet değer

Yapdı Han Abdülaziz'in mâder-i pâki sebîl

Avlu kapısının sol tarafında yer alan çeşmelerden en solda yer alan çeşme iki adet üst kısımları işlemeli sütun'un üzerinde yer alan dikdörtgen bir oymalı çerçeve-alınlık ve onun üzerinde yer alan bir kitabe ile başlar.

Bu bölüm altında ise yine dalgalı kemere sahip ve içi oval bir boşluk, bu bölümün altında ise Lüle bölümünün yer aldığı bir dikdörtgen boşluğu yer alır. Lüle taşının üzerinde ise bir çiçek motifi yer almaktadır.

Sol çeşme grubunda yer alan çeşmelerden sağ kısımda bulunan çeşmenin kitabesi aşağıdaki gibidir:

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kitabeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Teşnegâna Valide Sultân idüb işrâb-ı âb

Efdalü'l-a'mâl sakiyyü'l-mâ'a itdi imtisâl

Abd-i ihsân-cûy Safvet söyledi târîhini

Yapdı a'lâ nev çeşme Valide Pertevniyal

Çeşme yapı grubunun avlu kapısının sağ tarafında yer alan gruba geçecek olursak;

Yapı bölümünün sağ tarafında yer alan çeşmeler de sol kısma benzer bir durumdadır. İlk olarak kapının yanında yer alan çeşmeyi ele alacak olursak; en yukarda bir işlemeli çerçeve-alınlık yer alır.

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Sütun Başındaki İşlemeler
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Bu bölümün altında yine diğer çeşmelerdeki gibi dalgalı bir kemere sahip oval bir bölüm bulunmaktadır. Çeşmenin lüle bölümünde Beş adet boşluk bulunmakta ve hiçbirinin musluğu yerinde değildir.

Sağ çeşme grubunda yer alan çeşmelerden sol kısımda yer alan çeşmenin kitabesi aşağıdaki gibidir:

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kitabeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Fî-sebîlillâh bu vâlâ menba'ı bünyâd idüb

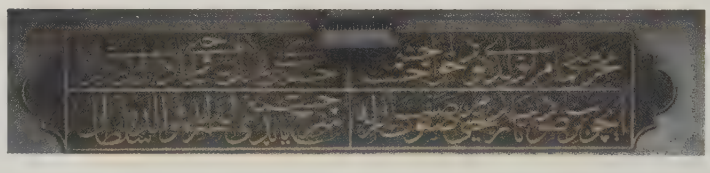
Eyledi celb-i duâ sultân-ı kevne Valide

İç suyun Safvet şifâ olsun yazub târîhini

Yapdı bir sâfî sebîl atşân-ı kevne Valide

Yapı grubunun son kısmı olan çeşmemiz birebir diğerlerine benzemektedir. Bu çeşmemizde de kitabe bölümümüzün altında alınlık-çerçeve bulunur. Lüle taşı bölümü dikdörtgen bir blokta yer alan çeşmenin ön bölümünde bir çatlak yer almaktadır.

Çeşme grubuna ait olan son çeşme, sağ çeşme grubunun sağ kısımda bulunan çeşmenin kitabesi aşağıdaki gibidir:

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kitabeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Muharremde tamâm oldu bu dil-cû çeşme-i ihsân

Hüseyn-i Kerbela'nın rûhunu şâd eyledi Yezdân

İçüb bir su didi târîhini Safvet safâlarla

Müferrih çeşme yapdı Aksaray'da Valide Sultân

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kemer Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

PERESTÛ KADIN ÇEŞMESİ

~

Sultan Abdülmecid'in altıncı kadını Rahime Pereştu Kadın tarafından 1313'te (1895) inşa ettirilen çeşme günümüzde Silivrikapı'da Balu Tekkesi'nin karşısında Silivrikapı Anaokulu duvarında yer alır. Aslen Gürcü olan Perestu kadın annesi küçük yaşta vefat eden Sultan Abdülhamid ve Cemile Sultan'ı yetiştirerek manevi anneleri olmuştur. II. Abdülhamid devrinde el üştünde tutulan Pereştû kadın, Sultan II. Abdülhamid'den sonra tahta çıkan Mehmed Reşad ve Vahdettin'in anneleri, onlar tahta çıkmadan vefat ettiği için 'son valide sultan' olarak anılmaktadır.

Oldukça tezyinatlı olan çeşmenin en üşt kısmında bir rozet ve bu rozet kısmının üzerinde ise oval bir kemer tasviri bakanların gözüne çarpmaktadır. En yukarıda ve en aşağıda küçük bir iştiridye kabuğu motifi, oval kemerin altında ise bitkisel bir tezyinat yer almaktadır.

En yukarıda yer alan bölümün altında bir kitabe bölümü yer almaktadır. Kitabe bölümünün altında ortada bir tas boşluğu ve onun sağ ve sol kısmında iştiridye kabuğu kabartması bulunmaktadır.

Ayna taşı sağ ve sol tarafında birer sütun olarak tasvir edilmekte, üşt kısmında yine dalgalı bir kemer ve onun altında da iştiridye kabuğu yer alır. Bu kemer de birer sütuna oturtulmuş olarak tasvir edilmiş, ortada ise alt ve üşt kısmında bir iştiridye kabuğu motifi olan ve günümüzde boş olan lüle bölümü yer almaktadır.

Üşt kısımda yer alan ve birer yanında sütun bulunan oval ayna taşı aşağıdaki gibidir:

Cennet-mekân firdevs-âşiyân Gazi Ebu'l-feth Sultân
Muhammed Han Hazretlerinin topçubaşısı bu makâmın
Bânî-i evveli Bali Süleyman Ağa Hazretlerinin rûh-ı
Kudsiyyeleri icin Pereştû Kadın Efendi'nin hayrâtıdır
13 Zilkade sene 1313

İstiridye kabuğu motifinin oldukça dekoratif kullanıldığı Perestu Kadın çeşmesi alt alta yerleştirilmiş dört bölümden meydana gelmektedir. Sütunlarla çevrilmiş ayna taşı bölümü adeta ufak bir çeşme olarak tasarlanmış ve lüle kısmı yine iki sütun içerisindedir.

Perestû Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

REFİA HANIM ÇEŞMESİ

~

Refia Hanım Çeşmesi, Hanım çeşmeleri içerisinde en büyük tahribata uğrayanlar içerisinde yer almaktadır. Yapısı hakkında bile oldukça zor yorumda bulunabileceğimiz çeşmenin belki de en sağlam noktası hazne bölümüdür.

Refia Hanım tarafından 1239'da (1823) inşa ettirilmiş ve Aksaray'da Küçük Langa civarında Kürkçübaşı Külhanı Sokağı'nda yer alan çeşme, günümüzde oldukça harap bir haldedir. Orijinal hali ile ilgili elimizdeki en eski fotoğraflara bakarak yapacağımız yorumlarda bile net bir bilgiye ulaşmak zordur. Büyük bir ihtimalle yapısı günümüzde oldukça bozulmuştur. Yuvarlak kemerli bir yapıya sahip olduğu zor da olsa anlaşılan çeşmenin, kemer bölümünün iç kısmında ilk olarak bir kitabe yer alır. Ayna taşı ile ilgili bir yorum yapabilmemiz oldukça zordur. Oldukça tahrip olduğundan günümüzde düz bir mermer bloğa eklenmiş bir lüle boşluğu görülmektedir.

Oldukça bozuk olan kitabe aşağıdaki gibidir:

Mâ-i zemzem feyz ider atşâna bu

İç Hasan ile Hüseyin aşkına su

Sâhibetü'l-hayrât Refia Hanım

Rûhuna rızâen lillâhi Fatiha

Fî 25 Muharrem sene 1239

Refia Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

SAFİYE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Sultan II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan tarafından 1163'te (1750) inşa ettirilen çeşme günümüzde Halıcılar'da Sultan Selim Medresesi yakınında Oğuzhan Caddesi üzerinde yer alır. Çeşme ile ilgili herhangi bir özelliğine geçmeden evvel ilk belirtmek istediğimiz mevzu çeşmenin şu an bulunduğu durumdur.

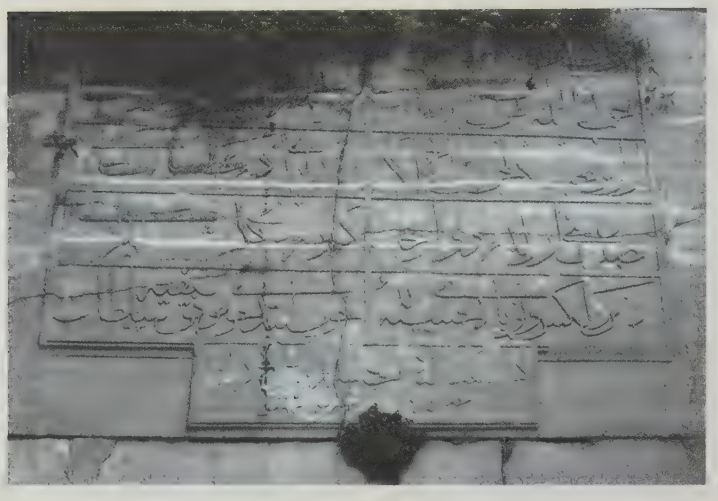
Çeşme günümüzde bir Nargile Kafe'nin içerisinde kalmıştır. Çeşmeye ulaşabilmek için kafenin içerisine girerek orda bulunan görevlilerden izin almak durumunda kaldık. Çeşme'nin fotoğrafını çekebilmek için önünde bulunan temizlik bidonlarını kaldırmak da bizim görevimiz oldu. Safiye Sultan'a ait olan bu çeşmeye bugün reva görülen bu muamele oldukça üzücüdür.

Safiye Sultan'a ait olan ve geçmişte geçirdiği yangınlar dolayısıyla ne kadar tahribata uğrasa da günümüze ulaşan çeşmenin, özellikle kitabe kısmı oldukça bozuktur. İstiridye kabuğu motifi oldukça güçlü bir şekilde kendini gösterir.

◂ *Safiye Sultan Çeşmesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşme dalgalı bir kemer altında yer alan bir ayna taşı ve onun üzerinde bir kitabeden oluşur. Ayna taşının en üst kısmında bir istiridye kabuğu motifi, onun altında lüle kısmında iki uçlu olarak stilize edilmiş çiçek kabartmaları yer almaktadır. Yalak kısmı ve ayna taşının çok büyük bir bölümü toprağın altında kalmıştır.

Safiye Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Oldukça zarar gören kitabesi aşağıdaki gibidir:

O âb-ı rûy-ı hilâfet-i cihân-bânın

..... Safiye Sultân'ı

Cihânda eyle tûl-i ömr.....

..... hayr ile şâyân-ı rahmet it anı

Olub bu çeşme-i dil-cû .....

Akıtdı lûleden atşâna âb-ı hayvânı (1163)

Musîb su gibi ezberledim dü târîhini

Ki âb-ı zemzem dil-teşne eyler insânı

Ne ayn-ı dil-keş u nev yapdı hasbeten lillâh (1163)

Çün itdi Hak muvaffak Safiye Sultân'ı (1163)

SALİHA SULTAN ÇEŞMESİ

~

Saliha Sultan, Sultan II. Mustafa'nın eşi ve Sultan I. Mahmud'un annesidir. 1138'de (1725) inşa edilen ve Silivrikapı Caddesi'nde Yedi Emirler Sokak köşesinde yer alan çeşme Yediemirler Çeşmesi olarak da bilinir. Dikdörtgen bir planda olan çeşmenin sivri kemerli yapısının sağ ve sol üst köşesinde birer rozet kabartması yer alır.

Ayna taşı mermerden olan çeşmenin, üst kısımda bitkisel motiflerden oluşan bir bordür, altında yapraklardan oluşan bir silme ayna taşını çerçevelemektedir. Ayna taşının üst kısmında *"Âb-ı sâfî içelim Bismillâh"* cümlesi çerçeve içerisinde yer almaktadır. Bu bölümün altında dalgalı kemer motifi, bu dalgalı kemerin iki yanında ise birbirine bakan gül motifi bakanların gözüne çarpmaktadır. Musluğu koparılmış olan çeşmenin tekne bölümü ise oldukça zarar görmüş olmakla birlikte iyi durumdadır. Set taşları da kısmen sağlam görünmektedir.

Üst bölümde yer alan dikdörtgen çerçeve içindeki kitabe aşağıdaki gibidir:

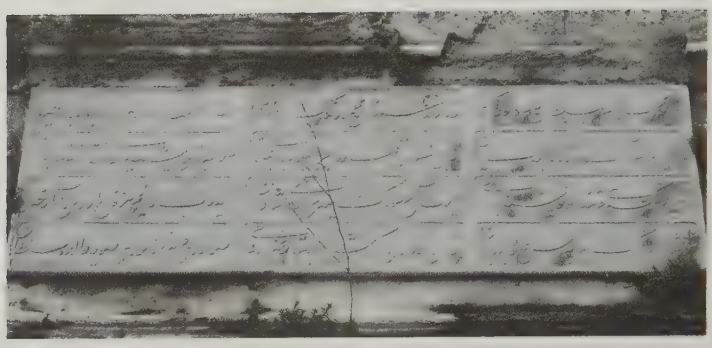
Saliha Sultan çeşmesi diğer çeşmelerden ayıran en önemli özelliği dikdörtgen olarak inşa edilmiş olmasıdır. Bu dikdörtgen bloğun ön cephesinde büyük bir çeşme yer alırken, sağ ve sol cephelerde küçük birer musluk ve kurna yer alır.

Saliha Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Saliha Sultan Çeşmesi Ayna Taşı
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Saliha Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hıdîv-i muhterem Sultân-ı âlem dâver-i ekrem

Hudâvend-i muazzam Han Mahmud-ı felek-unvân

Hemîşe mâder-i ismet-medârı sa'y idüb hayra

Cihânı sû-be-sû âb-ı zülâle eyledi reyyân

Bu âbı menba'ından şehre icrâ eyleyüb kıldı

Susuz çok çeşmesârı hisse-yâb-ı zemzem-i ihsân

Emirler Tekyesi kurbunda bu nev çeşme-i pâki

Yapub âl-i Resûlun eyledi rûhunu şâdân

İdüb dâim muvaffak mâderin âsâr-ı hayrâta

Şehinşâh-ı cihânın sâyesin memdûd ide Yezdân

Zebân-ı lûleden gûş eyledim târîhini Rûhî

Suvardı âlemi kandırdı suya Valide Sultân (1138)

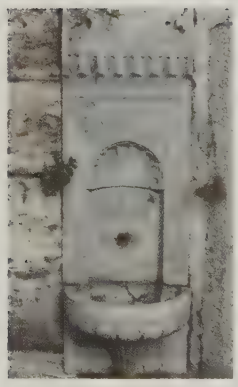

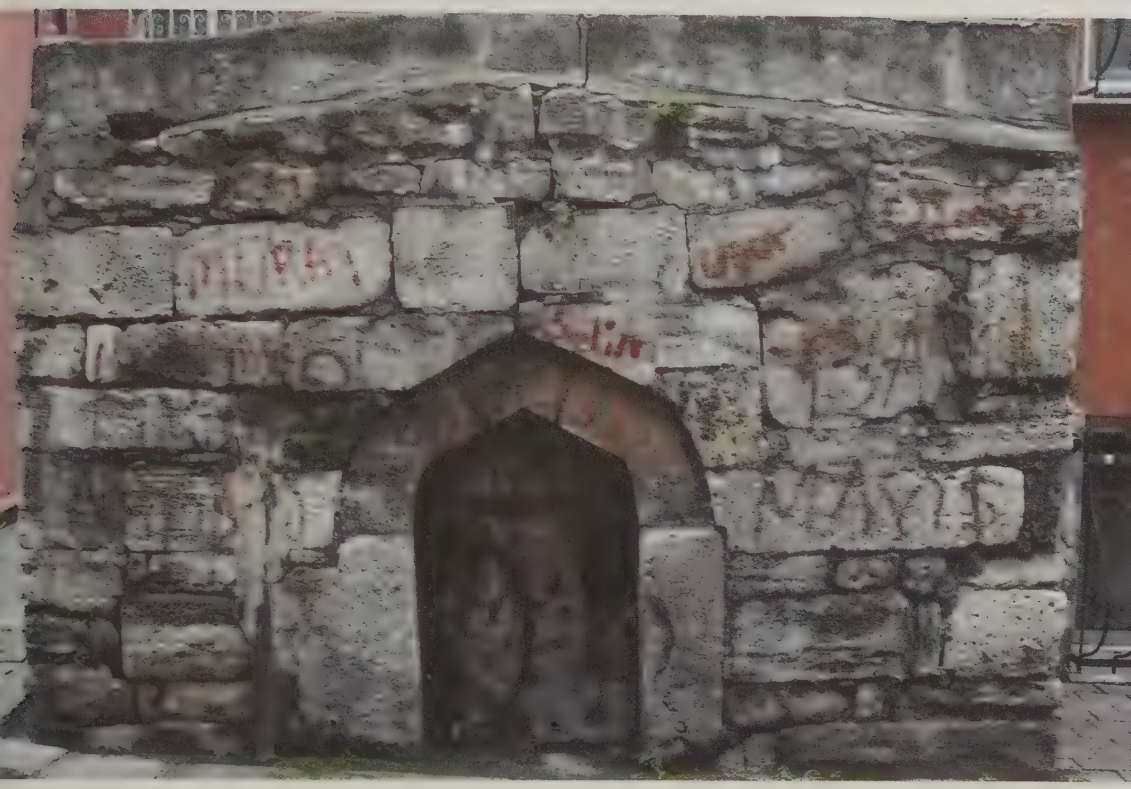
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
Saliha Sultan Çeşmesi Sağ-Sol Çeşmeleri

Çeşmenin sağ ve sol yanlarında birer musluk yer almaktadır. En üst kısımda kıvrık dallardan oluşturulmuş ve alınlığa benzeyen bir kabartma görülmektedir. Bu alınlık yapısının altında dikdörtgen çerçeve içerisinde kitabeler, bu bölümün altında ise istiridye motifi bulunur. İstiridye motifinin altında üstünde bir tepelik bulunan kemer motifi yer alırken her iki çeşmenin de musluğu koparılmış ve önlerinde kurnası bulunur.

Sağda yer alan çeşmede *"Hak yoluna bu çeşme-i pâkizeyi yapdı"* ve solda yer alan çeşmede ise *"Gel Valide Sultân'a dua eyle de iç su (1148)"* ifadeleri yer almaktadır.

SİLAHTAR KETHÜDASI MUSTAFA AĞA ÇEŞMESİ

~

Silahtar Kethüdası Mustafa Ağa Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabeden anlaşılacağı üzere çeşmeyi ilk yaptıran Silahtar Kethüdası Mustafa Ağa'dır. 1157'de (1744) Mevlevihane Kapısı'nda inşa edilen ve günümüzde Evliya Ata Sokağı'nda yer alan çeşmenin ilk kitabesinin yanına eklenen kitabeye göre çeşme, daha sonraları Saraylı Rahikamer Hanım tarafından tamir ettirilmiştir.

Sivri kemerli olup, taş bir yapıya sahip çeşmenin ayna taşı ise görünmemektedir. Yalnızca çeşmenin tas boşluğu yukarıda kalmıştır ve zor da olsa seçilebilmektedir. Çeşme oldukça harap bir halde olup toprağa gömülüdür.

İlk bânî olan Silahtar Kethüdası Mehmet Ağa'ya ait olan kitabede:

Sâhibü'l-hayrât sâbıkâ Silahdar

Kethüdâsı merhûm Mustafa Ağa'nın

Rûhu şâd ola (sene 1157)

ifadesi yer almaktadır.

Günümüzde iki bina arasında kalan çeşmenin sivri kemeri haricinde kalan bölümleri oldukça tahribata uğramıştır. Yalnızca lüle kısmı toprak hizasında zorlukla fark edilebilen çeşmenin orijinal yapısı ile ilgili net bir değerlendirme yapmak oldukça zordur.

Silahtar Kethüdası Mustafa Ağa Çeşmesi Kitabeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Rahıkamer Hanım tarafından eklenen tamir kitabesinde geçen ifadeler aşağıdaki gibidir:

Sâniyen ta'mîr ile revnak bulub oldu ihyâ

Harâb durur iken hayli müddet bu çeşme-i zîbâ

Nûş idenler Fatiha bahş itsün rızaen lillâh

Merhûme Saraylı Râhıkamer Hanım'ın canına

Silahtar Kethüdası Mustafa Ağa Çeşmesi Genel Görünüm
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

SİNEPERVER VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

Ön cephede dört sütunun yer aldığı çeşme sahip olduğu alınlığı ile oldukça etkileyicidir. Yakın zamanda tamirat geçiren çeşmenin özellikle ayna taşı düz mermerden olmakla beraber Barok dönemin meşhur motifi olan vazoya sahiptir.

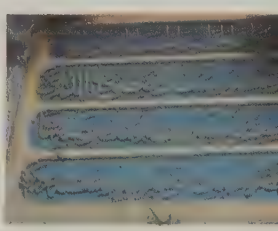
Sineperver Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sineperver Valide Sultan, Sultan I. Abdülhamid'in dördüncü kadını ve Sultan IV. Mustafa'nın manevi annesidir. 1241'de (1825) inşa ettirilen çeşmenin günümüzde Hırka-i Şerif'ten Karagümrük'e giden yol üzerinde Eski Ali Paşa Caddesi, 17 numarının önünde yer alır.

Kesme taştan yapılan çeşmenin cephesini süsleyen sütunlarda aynı cins taştan yapılmıştır. Ön cephede dört sütun vardır. Çeşmeyi oluşturan bölüm aslen ayna taşının yer aldığı orta kısımdır. Bu bölümün en üstünde bir alınlık göze çarpar.

Çeşmenin asıl kısmı orta bölüm olmakla birlikte sağ bölümde de lüle boşlukları görülmektedir. Ayna taşının üst kısmında Barok dönemde oldukça sık görülen bir vazo içerisinde çiçek demeti görünümü yer almaktadır. Ayna taşında bir dalgalı kemer görünümü ve onun altında adeta perdeye benzer bir motif bulunmaktadır. Lülesi koparılmıştır ancak diğer iki yalak gibi ayna taşının da yalağı oldukça sağlamdır.

Sineperver Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin oldukça güzel olan kitabesi aşağıdaki gibidir:

Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât merhûm

Ve mağfûrun-leh Sultân Mustafa Han vâlideleri

İsmetlü Sineperver Valide Sultân aliyyetü'ş-şân

Hazretlerinin eser-i hayrâtıdır (li-seneti 1241)

Eyüp Çeşmesi ve Mihrişah Valide Sultan Sebili

AYŞE BAHRİ KADIN ÇEŞMESİ

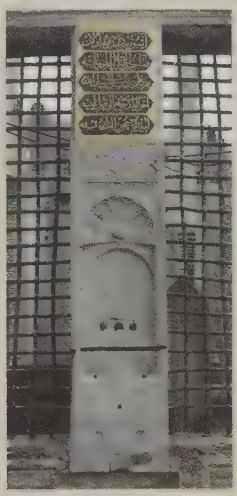
~

Çeşme, Sultan III. Ahmed'in eşi Ayşe Bahri Kadın tarafından 1339 (1726) yılında yaptırılmıştır. Eyüp Sultan Camii'nin Bostan İskelesi'ne açılan sokak çıkışında, sağ taraftaki türbenin parmaklıkları arasında yer alan çeşmenin üst tarafında beş satırlık bir kitabe mevcuttur. Alt kısımda ayna taşı, Rumî motiflerle süslenmiş alınlığı bu kısımda, dönemin barok tarzını yansıtan istiridye kabuğu, alt kısımda musluk deliklerinden yukarıya doğru açan bir ağaç, ağaçtan sarkan dal ve yaprak motifleri işlenmiştir. Yalak kısmı ise günümüzde mevcut olmamakla birlikte suyu da akmamaktadır.

Rumî motifleri ve dönemin barok tarzını birlikte yansıtan çeşme, Ayşe Bahri Kadın'ın türbesine bitişik parmaklıklarda yer alarak varlığını sürdürmektedir.

Ayşe Bahri Kadın aynı yıl vefat etmiş, çeşmenin bitişik olduğu türbesi Eyüp Camii'ne bitişik olarak konumlandırılmıştır. Çeşmenin suyu da bu hazire içerisinden getirilmiştir.

Dönemin mimarisinde barok üslubunun etkisinden dolayı alınlık kısmında istiridye kabuğuna benzer süsleme ve muslukların olduğu kısımdaki uzun dallı ağaç motifi görenlerin dikkatini üzerine çekmektedir.

Ayşe Bahri Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ayşe Bahri Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Beş satırlık kitabesi ise şu şekildedir:

İş bu türbede medfûne olan
Sâhibetü'l-hayrât el-Hâcce Ayşe
Bahri Kadın bu sebîli fî-sebîlilllâh
İcrâ eyledi Hakk Teâlâ kabûl eyleye
Âmîn rûhiyçün el-Fatiha
Sene 1139

DÜRRE HANIM ÇEŞMESİ

~

Dürre Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Zeynep Hatun Camii'nin abdest alma musluklarının olduğu bölümde bulunan kitabeden Dürre Hanım adlı bir hayırsever tarafından çeşme yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Geriye bir tek kitabesi kalan çeşmenin akıbeti hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

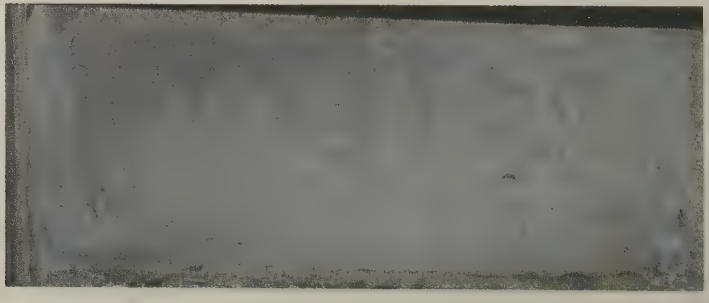
Eyüp'te Gümüşsuyu mevkiinde yer alan Kerim Ağa Camii sokakta bulunan Zeynep Hatun Camii'nin avlusunda, abdest alma yerindeki musluklarının bulunduğu alanda duvara monte edilmiş bir kitabeden Dürre Hanım tarafından 1190 (1776) yılında bir çeşmenin yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde çeşmenin kitabe dışında tespit edilmiş hiçbir kalıntısı bulunmamaktadır.

Bu kitabenin ise Zeynep Hatun Camii'nin abdest muslukları kısmına ne zaman, nereden, nasıl getirildiği ve Dürre Hanım'ın kim olduğu hakkında bir bilgi mevcut değildir. (Cami ise 1521 yılında yapılmıştır.)

Bir diğer konu ise bu kitabenin günümüzde bulunduğu konumudur. Caminin abdest alma kısmı dışında herhangi bir noktasına konulamaz mı düşüncesi aklımızı meşgul etmiştir.

Kitabesi ise şöyledir:

Sâhibü'l-hayrât Dürre Hanım (sene 1190)

Dürre Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

40

HAFİZE HANIM ÇEŞMESİ

~

II. Mahmud'un Çuhadarbaşısı Bekir Efendi'nin kızı olan Hafize Hanım tarafından 1241 (1828) yılında yaptırılan çeşme, Balat Vapur İskelesi Sokağı'nda, Yusuf Şucaaddin Ambari Camii'nin yan tarafında yer almaktadır.

Varlığının önemli bir kısmını bitişik olduğu camiye borçlu olan ve mermerden yapılan çeşme ana çerçevenin içerisinde, üzerinde iki satırlık kitabesiyle mevcut durumdadır. Kitabenin altında çerçevenin içerisinde bulunan ayna taşı mermerden yapılmış ve oldukça sadedir. Herhangi bir işlemesi bulunmamakla birlikte sadece iki köşesinde iki rozet bulunmaktadır. Çeşmenin lüle taşı kısmı ise kabartmalarla hareketlendirilmiştir.

▲
Hafize Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Yusuf Şucaaddin Ambari Camii'ne bitişik durumda varlığını koruyan çeşme, herhangi bir işlemeye sahip değildir ve bu özelliğiyle oldukça sade bir şekilde varlığını korumaktadır.

HATİCE KADIN CAMİİ ÇEŞMESİ

~

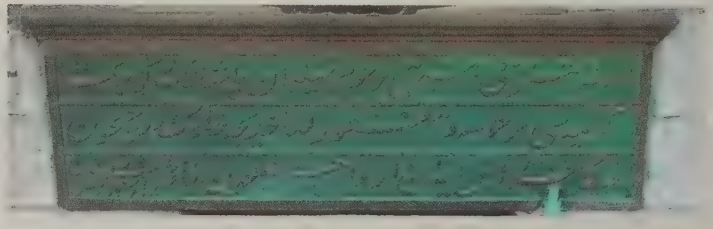
Hatice Kadın Camii Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Edirne Valisi Süleyman Paşa'nın vefat eden küçük kızının ruhu için yaptırdığı yuvarlak kemerli bu çeşme Hatice Kadın Camii'ne bitişik bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

1279 (1893) yılında yaptırılan, Alibeyköy merkezde Hatice Kadın Camii önünde yer alan çeşmeye ismini veren Hatice Kadın'ın, Edirne Valisi Süleyman Paşa'nın küçük kızı olduğu kitabesinden anlaşılmaktadır. Süleyman Paşa'nın kızının vefatından sonra, ruhu için bu çeşmeyi yaptırdığı anlaşılmaktadır.

Kesme taştan yapılan çeşme yuvarlak kemerle çevrelenmektedir. Kemerinin altında kitabenin üstüne oturtulmuş güneş motifi ve güneşin altında çiçeği andıran işlemeler dikkat çekicidir.

Lüle taşı kısmı bulunmayan çeşmenin musluğu ve teknesi mevcut durumdadır.

Hatice Kadın Camii Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Üç satırlık kitabesi ise şu şekildedir:

Edirne mutasarrıfı esbak merhûm Süleyman Paşa'nın küçük kerîmesi merhûme ve mağfûrun-lehâ Hatice Hanım'ın rûhıyçün ve kâffe-i ehl-i îmân ervâhıyçün Fatiha

Ta'mîr fî 15 Safer sene 1279

HATİCE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Balat civarında, klasik tarzda kesme mermer taştan yapılan çeşmenin kitabesinden yaptıranı anlaşılmamakla birlikte bitişik olduğu okulun bânîsi olan Hatice Sultan, çeşmenin de bânîsi olarak kabul görmüştür.

Hatice Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

19. Osmanlı Padişahı IV. Mehmet'in en büyük kızı olan Hatice Sultan tarafından 1123 (1711) yılında Ayvansaray Caddesi üzerinde, Balat civarında yaptırılan çeşmenin kitabesinde yaptıranın ismine dair herhangi bir ibare bulunmamasına rağmen, birlikte yapıldığı düşünülen okul dolayısıyla Hatice Sultan'ın yaptırdığı kabul görmüştür.

Klasik üslupla kesme mermer taşlardan yapılan çeşmenin ana kornişinin içerisinde yer alan sivri kemerin altında iki satırlık, silmenin altında da bir satırı bulunan kitabe yer almaktadır.

Kitabe bölümünün altında ise dalgalı kemerle çevrelenen niş bulunmaktadır.

▲
Hatice Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Kose - Mesut Meyveci

Lüle taşı kısmında dikdörtgen bir kornişin içerisinde yer alan dalgalı sivri kemerin üst kısmında birbirine yatık şekilde bulunan iki lale kabartması göze çarpar.

Dalgalı sivri kemerin içerisinde ise kat kat çiçek şeklinde bir rozet, musluğun iki yanında yukarıya doğru uzanan iki servi ağacı dikkat çekmektedir. Çeşmenin musluğu ise bulunmamakla birlikte teknesi ve testi seti kısmı oldukça geniş olarak dizayn edilmiştir.

Hatice Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
▼

Çeşmenin kitabesi ise şu şekildedir:

Bu çeşme-i dil-cû ile bu mekteb-i vâlâ
Gûyâ suyu pâkize-nigîn-i güher oldu
Birisi revân-bahş-ı cihândır biri ammâ
De'b şakkin teşne-i feyz-i hüner oldu
Her birisi hakkâ ki cedâkâne bol hayır
Şâyân-ı sitâyiş eser-i mu'teber oldu
Zâd-ı reh-i ukbâyı ider böyle müheyyâ
Keyfiyet-i âlemden o kim bâ-haber oldu
Tâib didi târîhini bu hayrı görenler
Allah kabûl eyleye âlî eser oldu (1123)

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Eyüp'te Bostan İskelesi yolu üzerindeki Mihrişah Valide Sultan Külliyesi içerisinde bulunan çeşme, 1210 (1796) yılında Mihrişah Valide Sultan tarafından yaptırılmıştır.

Mihrişah Valide Sultan'ın kim olduğuna değinecek olursak, kendisi Sultan III. Mustafa'nın hanımı ve Şehzâde Selim ve Şah Sultan'ın annesidir. 1789 yılında oğlu III. Selim'nin tahta çıkması üzerine Valide Sultan olmuştur. Oğlu tarafından çok sevilen ve sayılan Vâlide Sultan, hayır işlerini sevmesi ve dindârlığı ile târihe geçmiştir.

Eyüp'te türbe, medrese, kütüphane ve imâret, Levend Çiftliği'ndeki kışlanın bahçesinde cami, çeşme ve sıbyan mektebi, Hasköy'deki Lağımcılar Kışlası'ndaki cami ile Halıcıoğlu'nda Mihrişah Vâlide Sultan Camii'ni yaptırdı. Hayır eserlerinin devamı için vakıflar kurdurmayı da ihmal etmedi.

Vâlide Sultan 1805'te vefat etti. Eyüp'te yaptırdığı imâret yanındaki türbesine defnedildi.

İstanbul'un birçok noktasında hayır eserleri vücuda getiren Mihrişah Valide Sultan'ın bânisi olduğu barok usulünü bütün hatlarıyla yansıtan çeşme cülus yolu üzerinde tüm ihtişamıyla varlığını korumaktadır.

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Sağ-Sol Çeşmeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Eyüp'te cülus yolu üzerinde Mihrişah Valide Sultan Külliyesi'nin sebiline bitişik olarak yer alan çeşmeler, bulunduğu mevki dolayısıyla gravür ve eski resimlerde sıkça görülür. Çeşme ve sebil Osmanlı mimarisinde barok üslubunu büyük oranda yansıtır.

Sütunlarla bitiştirilmiş çeşme, zengin işlemelerle süslü olup üst kısımda barok usulünü yansıtan saçaklar mevcuttur. Kemerin üst kısmında çeşme çerçevesini de içine alacak şekilde yapraklar uzanmakta, yaprakların ortasına ise istiridye kabuğu yerleştirilmiştir.

Dekoratif kemerler arasında kitabe için ayrı bir yer yapılmış olup ayna taşı kısmında ise istiridye kabukları göze çarpmaktadır. Katmanlar halindeki bu işleme, lüle taşı kısmına kadar inmekle birlikte çeşmenin yalak ve testi seti kısmında diğer kısımlara oranla daha sade bir tarzda süsleme tercih edilmiştir.

Sağ tarafta bulunan çeşmede istiridye kabuğunun tepede yer aldığı görülmekle birlikte, çevresinde bitkisel tezyinlerin yer aldığı yapının ortasında, yine alt ve üst kısmında istiridye kabuğu motifi bulunan bir rozet içerisinde *"Mâşaallâhu kâne"* ibaresi görülmektedir.

Alınlık kısmının altında ise yine istiridye kabuğu ile tezyin edilmiş iki bölüm arasında yer alan *"Ve mine'l-mâ'i külle şey'in hayy"* lafzı görülmektedir.

Bir diğer alınlığında ise en tepede istiridye kabuğu yer almaktadır. Bu bezemenin altında da bitkisel tezyinlerin altında istiridye kabuğu ile alttan ve üstten çerçevelenmiş bir rozet bölümü yer almakta ve bu bölümde, *"Mâşaallâhu kâne"* ibaresi görülmektedir.

Alınlığın altında, yine sağ ve sol tarafta istiridye kabuğu motifleri bulunan bir kitabe bölümü yer alır. Bu bölümde *"Ve sekâhüm Rabbühüm şerâben tahûrâ"* ayeti göze çarpmaktadır.

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Eyüp'te Boştan İskelesi yolu üzerindeki Mihrişah Valide Sultan Türbe kapısının yanında yer alan çeşmeler 1210 (1796) yılında yaptırılmıştır.

Çeşmeler Mihrişah Valide Sultan Türbesi'nin giriş kapısının iki yanında yer almaktadır. Çeşmelerin her ikisi de birer sütun içerisinde olup en tepesinde akantüs motifinin yer aldığı bir kabartma bölümü yer alır. Bu kısmın alt bölümünde ise iç içe geçmiş iştiridye kabuğu motifi bulunmaktadır.

Bu bölümün altında da oval bir bölüm bulunmakla birlikte ayna taşının bulunduğu bölümün en tepesinde yine iştiridye kabuğu motifi bulunmaktadır.

Çeşmenin üzerinde yer alan en üst sütunun bulunduğu dikdörtgende iki kabartma arasında bir kabartma bulunmaktadır. Sağ ve sol tarafta S kıvrımlı motifin ortasında yer alan motifin tepesinde iştiridye kabuğu göze çarparken bu rozetin içerisinde *"Muhammedun Resûlullah"* lafzı yer almaktadır.

Diğer tarafta yer alan sütunun üzerinde ise *"La İlahe İllallah"* lafzı yer almaktadır.

Mihrişah Valide Sultan Türbesi'nin giriş kapısının yanında sütun yapının içerisinde iki adet olarak bulunan çeşme barok üslubunu sade bir şekilde yansıtmaktadır.

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

PERTEVNİYAL VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Pertevniyal Valide Sultan tarafından yaptırılan çeşme, barok üslubunun Osmanlı sanatına yansımalarını iyi bir şekilde temsil ederek Haliç'in ayakları altında varlığını devam ettirmektedir.

Eyüp'te Defterdar İskelesi, Demirhisar Caddesi üzerinde, Haliç Köprüsü'nün bir ayağının altında yer almakta olan çeşme 1273 (1856) yılında yaptırılmıştır. Bânîsi olan Pertevniyal Valide Sultan, Sultan Abdülaziz'in annesi ve II. Mahmud'un eşidir.

1861'de oğlu Abdülaziz'in Osmanlı tahtına çıkmasıyla resmen Valide Sultan unvanını almış ve oğlunun saltanatı boyunca Valide Sultanlığını devam ettirmiştir. Oğlunun vefatından sonra 7 yıl daha hayatta kalarak 1883 yılında vefat etmiştir.

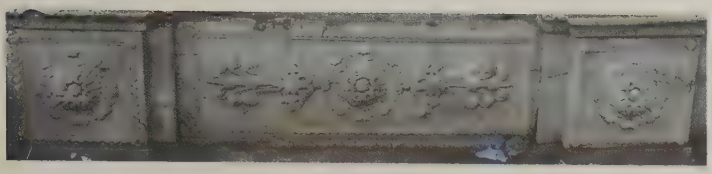
Aksaray'da yaptırdığı Valide Camii'nin yanındaki türbesine medfûn olan Sultan, Valide Sultanların başkente hayır eserleri kazandırma geleneğini takip ederek İstanbul'un çeşitli semtlerinde sebiller, çeşmeler, cami ve külliyeler yaptırmıştır.

Kitabesine göre 1273 (1856) yılında yaptırılan çeşme ilk olarak, 1943 yılında İ. H. Tanışık'ın ifadesiyle "Defterdar İskelesi kurbunda Yâ Vedud Camii sırasında" iken Haliç Köprüsü ve Çevreyolu düzenlemeleri sebebiyle yerinden sökülerek bugünkü yerine taşınmıştır.

Cephe düzenlemesi ve süslemeleriyle ampir üslupta yapılan çeşmenin alınlığı barok kabartmalarla dekore edilmiş, cephesinin iki yanına da köşeli, oluklu gömme sütunlar yerleştirilmiştir.

▸ *Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Alınlığı barok üsluplu kabartmalarla yoğun bir şekilde süslenen çeşmenin ortasında bir de rozet bulunmaktadır. Rozetin etrafında spiraller yer almakta, spirallerin içerisinde de çiçek ve üzüm salkımlarıyla işlemeler görülmektedir. Rozetten yukarı doğru ışık saçan bir görüntü çizen kabartmalar ve alınlığın altında kitabe ve iki çevresinde dekoratif şekilde süslenmiş konsollar yer almaktadır.

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Üst Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Alınlıkta yer alan ifade ise aşağıdaki gibidir:

Bismillâhirrahmânirrahîm

Ve ce'alnâ mine'l-mâ'i külle şey'in hayyin efelâ yü'minûn Sadakallâhu'l-azîm.

"Mâşaallâh" lafzı dalgalı kemerin hemen üstünde bulunurken iki sütun arasında yer alan bu bölümün dalgalı kemer noktalarının yanında bitkisel tezyinler bulunduğu görülmektedir.

Lüle kısmı oldukça farklı bir motife sahip olmakla birlikte bu kısımda bir vazo motifi göze çarpar. Kâse içerisinden fışkıran çiçekler, etrafında yapraklar bir kabartma düzeninin içerisinde yer alırlar. Bunlar sade kavisli bir zemine oturtulmaktadır. Bu şekliyle musluk kısmı bir vazoyu andırmaktadır.

Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi

Bahsi geçen alınlığın altında kitabe bölümü yer alır. Bir alt kategoride bulunan ayna taşı oldukça dikkat çekicidir. Bu süslü yapının tepesinde bir yuvarlak tezyinat ve madalyon kabartmasının etrafında bitkisel tezyinat yer almaktadır. Bu madalyon bölümünün altında yer alan bölüm ise adeta kalın bir çiçek veya toplanmış perde şeklinde betimlenmiştir.

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Madalyon'un içerisinde yer alan ifade aşağıdaki gibidir:

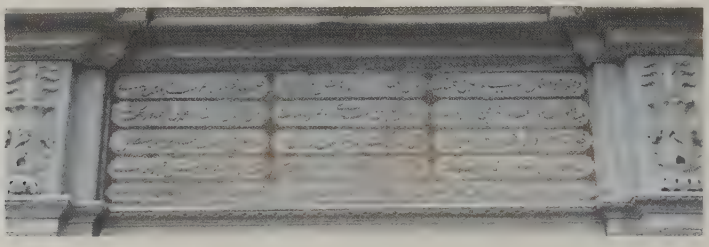
Kale'n-nebiyyu aleyhi's-selâm

Hayru'l-mal mâ ünfika fî-sebîlillâh

Harerrehû Emin 1273

Yalak ve teşti seti kısmı diğer bölümlere göre daha sadedir denilebilir ki, bu kısımlarda ağırlıklı olarak çiçek kabartmaları görülür

Alınlık bölümünün altında çift tarafında birer sütun içerisinde çiçeklerin yer aldığı kabartma bulunan kitabesi aşağıdaki gibidir:

Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ferzend-i Mahmud Han-ı Adlî nâr-ı ayn-ı kâinât

Abdülaziz'in mâder-i sa'd-ahteri pâkize-zât

Eyvân-ı kasr-ı ismetin rûşen-çerâğ-ı zîveri

Pertevniyal Kadın Efendi ser-firâz-ı kâinât

Ashâb-ı fahr-i âlemîne hürmeten bu beldeyi

Tezyîn için bünyâd kıldı çeşme-i nûru'l-cihât

Hayrâta icrâ eylemekdir şân-ı Nil-cûdunu

Mehd-i muallâ-yı kerem-fermâ-yı memdûhu's-sıfât

Nûş eyledikçe teşneler âsâr-ı hayrından zülâl

Rûh-ı şehîdân ola şâd u sâbıkîn sâbıkât

Allah nahl-i gül vücûdun goncasıyla muttasıl

İkbâl-i ömr ile kıla fer-bahş-ı gülzâr-ı sebât

Bir su içüb Muhtâr tahsîn eyledim hayrâtını

Pertev-nümâ susuzlara nev-çeşmeden âb-ı hayât

Harrerehu'l-müznibü'd-dâî

Hafız Muhammed Emin el-Eyyûbî (sene 1273)

RÂYET KEŞAN KALFA ÇEŞMESİ

~

Râyet Keşan Kalfa Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

İdris-i Bitlisî'nin yaptırdığı, Râyet Keşan Kalfa tarafından tamirden geçirilen, klasik çeşme mimarisini yansıtan yapı kitabesiz olarak Piyer Loti tepesindeki konumunu sağlıklı bir şekilde korumaktadır.

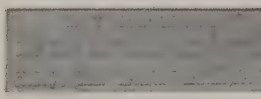
Sultan Abdülaziz'in cariyelerinden biri olan Râyet Keşan Kalfa tarafından 1258 (1868) yılında yaptırılan çeşme Piyer Loti tepesinin üst tarafında İdris Köşkü Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Çeşmenin bânisi İdris-i Bitlisî olup zamanla harap olduğundan Abdülaziz'in cariyelerinden Râyet Keşan Kalfa tarafından 1285 (1868) tarihinde onarılmış ve onun ismiyle anılmaya başlamıştır. Çeşme 1985 tarihinde ise tekrardan onarım görmüştür.

Çeşmenin çatısı kiremit örtülü ve geniş saçaklı olup kare bir plana göre yapılmış ve tek cephelidir.

Çeşmede klasik tarzı yansıtan bir hava vardır. Kesme taştan yapılmıştır. Çeşmenin yanında bir de çoban çeşmesi yer almaktadır. Çeşmenin ayna taşı basık bir kemer altında işlemesiz durumdadır.

Klasik tarzda yapıldığından işlemesiz bir şekilde kemer, kitabe, ayna taşı kısımlarından meydana gelimiştir. Yalak kısmı günümüzde mevcut olmayan çeşmenin musluğu da kırıktır.

Râyet Keşan Kalfa Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabe kısmı bulunmasına rağmen kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Kitabe kısmında ise şu ibareler yer almaktadır:

Râyet Keşan Kalfa Çeşmesi

16. yüzyılda İdris-i Bitlisî'nin yaptırdığı bu çeşme 1858'de Râyet Keşan Kalfa tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma (T.A.Ç) Vakfı tarafından onarılmıştır. 1985

ŞAH SULTAN ÇEŞMESİ

~

Şah Sultan Çeşme
Foto: Nilay Köse – Mesut Meşve

İstanbul'un en eski hanım çeşmesi ve klasik çeşme mimarisinin en güzide örneklerinden biri olan Şah Sultan Çeşmesi dönemin mimari üslubunu net olarak yansıtmaktadır. Çeşme günümüzde de oldukça sağlam durumda varlığını uzun yıllar sürdürecek gibi görünüyor.

Şah Sultan tarafından, 958 (1551) yılında yaptırılan çeşme, Feshane Caddesi'nde, Zal Mahmut Paşa Camii'nin Defterdar Caddesi'ne açılan avlu kapısının bitişiğinde yer almaktadır.

Bânîsi olan Şah Sultan, Yavuz Sultan Selim'in kız çocuklarındandır. Annesi Tatar Hânı Mengli Giray'ın kızı olan Ayşe Hanım'dır. Devletşahi olarak da bilinen Şah Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın kız kardeşidir.

Lütfü Paşa'yla 19 yıl süren evliliklerinden İsmihan ve Neslihan adında iki kız çocuğu dünyaya getiren Şah Sultan 1572 yılında vefat etmiştir. Yavuz Selimin Türbesi'nin yanandaki türbeye defnolunmuştur. 1556 yılında Mimar Sinan tarafından yaptırılan Şah Sultan Camii onun adına yaptırılan önemli eserlerden biridir.

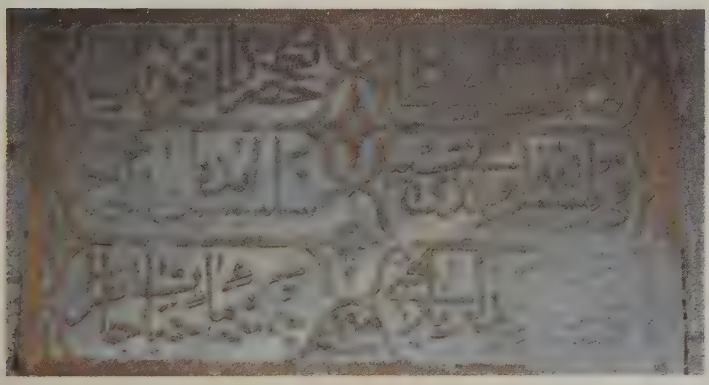
Şah Sultan Çeşmesi'ni diğer hanım çeşmelerinden ayıran en önemli özelliği ilk olmasıdır; İstanbul'da bir hanım tarafından yaptırılan ilk çeşme Şah Sultan Çeşmesi'dir.

Çeşme kesme taştan klasik Osmanlı mimarisine göre şekillenmiştir. Düz bir korniş tüm cepheyi içine almaktadır. Sivri kemerin altında ayna taşının üstü alınlık olarak planlanmış olup kilit taşında da bir rozet kabartması göze çarpmaktadır.

İki yanında tas yuvası bulunan oymalı ayna taşı bozulmuş durumdadır. Lüle taşı bölümünde ise dairesel hareketler göze çarpmaktadır. Çeşmenin yalağı bulunmakta olup musluğu da günümüzde tamir edilmiştir.

Çeşmenin ayna taşında yer alan mermerin daha sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Üzerinde tarih yer alsa da okunamayacak durumdadır.

Sivri kemerin altında yer alan kitabe ise aşağıdaki gibidir:

Şah Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sâhibü'l-hayrât Şah Sultân

Ma'a Hazret-i Zal Mahmud Paşa

Fî-sebîlillâh itdi bunu sebil

Selsebîl ide Hudâ ana cezâ

Teşne diller didiler târîhini

Çeşme-i mâ-i hayât-ı cân-fezâ (sene 998)

Çeşmenin hemen arkasında aynı kaynaktan beslenen bir çeşme daha bulunmaktadır. Bu ikinci çeşme ise görünüş itibariyle taht şeklinde dizayn edilmiştir.

Tekne bölümü kurna biçiminde kalın bir kaideye oturtulmuş ve bitki desenleriyle süslenmiştir.

Ayna taşı kısmında ise yaldızlı bitkisel kıvrımlara, kolonu andıracak kabartmalara, kısa bitki motiflerinin ortasında bir madalyona yer verilmiştir.

ŞAH SULTAN ÇEŞMESİ

Şah Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Şah Sultan Türbesi içerisindeki kabirlerin önünde yer alan çeşme, III. Selim tarafından yaptırılmış olup dönemin mimari özelliklerini bütünlük içinde yansıtan küçük bir yapıdan ibarettir.

III. Selim tarafından 1215 (1800) Şah Sultan'ın türbesi için yaptırılan çeşme, Feshane Caddesi'nde, Şah Sultan Türbesi yanındaki mezarlık içerisinde yer alır.

Oymalı mermer başlığı bulunan küçük çeşme mermerden yapılmıştır. Oymalı küçük saçağının altında kitabe bulunmamaktadır.

Kabartmalarla süslü ayna taşında akantüs yaprağı işlemesi bulunan çeşmenin musluğu sağlam durumdadır ve teknesi oldukça geniştir. Ayrıca çeşmenin su teştisi kısımları da sağlam ve geniş bir şekilde dizayn edilmiştir.

İki yan cepheye yine dört köşe sütun biçiminde birer küçük çeşme eklenmiş olup her ikisinin de tepesine oymalı mermer başlıklar oturtulmuştur. Fakat muslukları sökülmüş durumdadır.

Kitabesi bulunmayan çeşmenin ufak saçağının altında yaprak motifleri içerisinde *"Mâşaallâh sene 1215 fi 7"* yazmaktadır.

Ayna taşının da üzerinde yaprak kabartmasının altında Sultan Selim'in tuğrası göze çarpmaktadır.

ZEHRA KADIN ÇEŞMESİ

~

▲
Zehra Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Vezir Tekkesi Caddesi, 41 numaralı adreste, bir gecekondu önünde yer alan çeşme, kitabede verilen 1284 (1867) tarihinden anlaşıldığı üzere, Sultan Abdülaziz devrinde yaşayan Zehra isimli bir kadının, babası Muhtar Efendi ile kardeşi Celal Bey'in ruhuna yaptırılmıştır.

Çatısı da olan bu yapı klasik üsluptadır. Sivri kemerin altında altı satırlık bir kitabe yer alır. Kitabenin altındaki musluk kopuktur ve tekne kısmen sağlamdır. Üstüne yazılar yazılarak kirletilmiştir.

Altı satırlık kitabesi ise şu şekildedir:

Duhter-i pâkizesi Muhtar Efendi'nin zihî

Fî-sebîlillâh bezl-i nakd-i cûd ile be-nâm

Hazret-i Halid civârında gezerken sû-be-sû

Oldu cârî kalbine ilhâm-ı iskâ-yı enâm

Sultan Abdülaziz devrinde yaşamış olan Zehra Hanım isimli hayırsever tarafından, vefat eden yakın akrabalarının ruhu için yaptırılan çeşme döneminde yaptırılan diğer çeşmelerden farklı olarak klasik Osmanlı çeşme mimarisine göre vücud bulmuştur.

▲
Zehra Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hâk-i pâk-i vâlidi merhûm ile bi'l-hâssa
Dâder-i mîri Celal ervâhın itdi şâdgâm
[Afitab her] rûz u şeb döndükçe böyle hayrını
Kubbe-i mînâ içinde söylesün çok hâss u âmm
Âb u tâb-ı âfiyetle hânumân u zâtı hem
Olalar sîr-âb-ı cûy-ı fahr ilâ-yevmi'l-kıyâm
Katre-i cevherle yazdım Şevkiyâ târîhini
Yapdı Zehra Hanım el-hak çeşmeyi ber-vefk-i kâm
Sene 1284

ABDÜLMECİD HAN VE ZÜBEYDE HANIM ÇEŞMESİ

~

Abdülmecid Han ve Zübeyde Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Abdülmecid Han tarafından yaptırılan ve sonraları Mustafa Kemal Atatürk'ün valideleri Zübeyde Hanım tarafından da tamir ettirilen çeşme piramit biçimli çatısıyla diğer çeşme yapılarından farklılık arz etmektedir.

Beşiktaş'ta, yeni restore edilen Tuz Baba Camii yakınlarında, Uzuncaova Caddesi'yle Selaltı Sokağı'nın birleştiği köşede yer alan çeşme 1267 (1851) yılında Abdülmecid Han tarafından yaptırılmıştır. Çeşme daha sonraları Zübeyde Hanım tarafından tamir ettirildiğinden kendisinin adıyla da anılmaktadır.

Abdülmecid Han, 31. Osmanlı padişahı ve 110. İslam Halife'sidir. Zübeyde Hanımı da tanıtacak olursak, Langaza'da dünyaya gelmiş, ailesinin ilme verdiği önemden dolayı okuma-yazma öğrenmiş ve Molla lakabıyla anılmıştır. On dört yaşında iken Ali Rıza Bey ile evlenmiş, eşini 1888'de kaybetmesinin ardından ikinci evliliğini Selanik Gümrükler Başmüdürü Ragıp Bey'le yapmıştır.

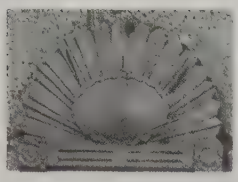
Oğlu Mustafa Kemal'in bu evliliğe sıcak bakamamasından dolayı Balkan Savaşı'nın ardından evliliğini sonlandırarak, kızı Makbule ile birlikte Beşiktaş'a yerleşen Zübeyde Hanım, 1923 yılında İzmir'de vefat etmiştir.

Zübeyde Hanım Beşiktaş'ta oturduğu 1921 yılında Abdülmecid'in 1850 yılında yaptırdığı çeşmeyi tamir ettirmiştir.

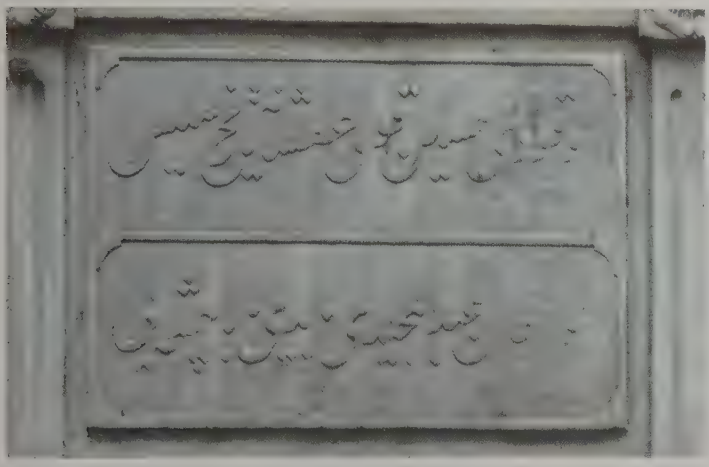
Piramit çatılı olan çeşmenin kemeri bulunmamakla birlikte ayna taşı kısmının üzerinde güneş kabartması ortasında tuğra için ayrılan yer bulunmaktadır. Tuğra 1927'de çıkartılan kanunla kazınmış durumdadır.

Güneş motifiyle kitabeyi ayıran kornişin kenarında çiçek kabartmaları göze çarpmaktadır.

Lüle taşı bulunmayan çeşmenin musluğu da günümüze ulaşmamıştır. Teknesi ise günümüzde yok olmuş, yerle bitişik durumda kalmıştır. Teşti seti kısımlarının biri iyi durumdayken diğeri yerle bitişik, mermeri kırılmış durumdadır.

Abdülmecid Han ve Zübeyde Hanım Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Abdülmecid Han ve Zübeyde Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin yapım kitabesi aşağıdaki gibidir:

Okudu Hüseyin kulu atşâna târîh-i selîs

Cûd-ı Han Abdülmecid'i yapdı bâlâ çeşmeyi (1267)

Cephenin sol yukarı tarafında ikinci bir kitabe vardır. Bunda da:

> *"İşbu çeşme ile aşağıdaki çeşme Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin valideleri Zübeyde Hanımefendi'nin fevkalade ve ahali-i hamiyetmendânın muavenetleriyle tamir ve termim edilmiştir. (1340)"*

ibaresi yer almaktadır.

BEYHAN SULTAN ÇEŞMESİ

Beyhan Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

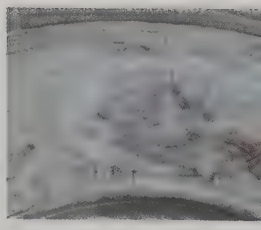
Arnavutköy sahilinde yer alan yapı abidevî bir görünüme sahiptir. Mermer yapısı dolayısıyla parlak bir görünüme sahip olan çeşmenin, üst kısımlarında bulunan madalyon bölümleri günümüzde boştur.

III. Mustafa'nın Adilşah Kadın'dan 1765 yılında doğan kızı ve ayrıca Sultan III. Selim'in kız kardeşi Beyhan Sultan tarafından 1219'da (1804) inşa ettirilen çeşme, Arnavutköy Akıntıburnu'nda, sahil yolunda yer alır. Halep Valisi Silahtar Mustafa Paşa ile evlendirilen ve başta çeşmeler olmak üzere birçok eser yaptıran Beyhan Sultan, 1824 yılındaki vefatının ardından Mihrişah Valide Sultan Türbesi'ne defnedilmiştir.

Çeşme kırık parçalarının bir araya getirilmesiyle 2004 yılında açılmıştır. İki cepheli olan çeşme, barok tarzının Osmanlı'ya yansımasının en güzel örneklerinden birisidir ve tamamen mermer malzeme kullanılarak yapılmıştır. Çeşmenin ana cephesi deniz tarafına bakmaktadır.

Çeşme sütunlarla üç bölüme ayrılmış olup çatı kısmında üç bölümü bağlayan saçaklar bulunmaktadır. Üst kısımda yer alan madalyonlardan ortadakinde III. Selim'in tuğrası bulunmakla birlikte tuğranın yanındaki ay yıldız ve tek yıldız kabartmaları dikkat çekicidir.

Madalyonların altında ise kitabeler yer almaktadır. Ayna taşı kısmında musluğu çevreleyen kemerin üst kısmında da akantüs kabartmaları bulunmakta olup her üç ayna taşı da bu istiridye kabuğu şeklinde stilize edilmiş, akantüs yaprakları ile donatılmıştır. Çeşmenin lüle kısmında herhangi bir işleme bulunmazken günümüzde musluğu da mevcut değildir. Her üç bölümünde teknesi ve testi seti ise sağlam durumdadır.

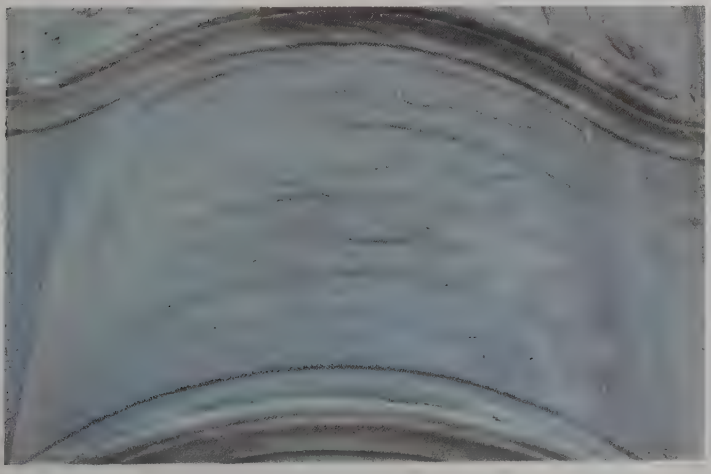
Beyhan Sultan Çeşmesi 3. Selim Tuğrası
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Beyhan Sultan Çeşmesi Kitabesi (1)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

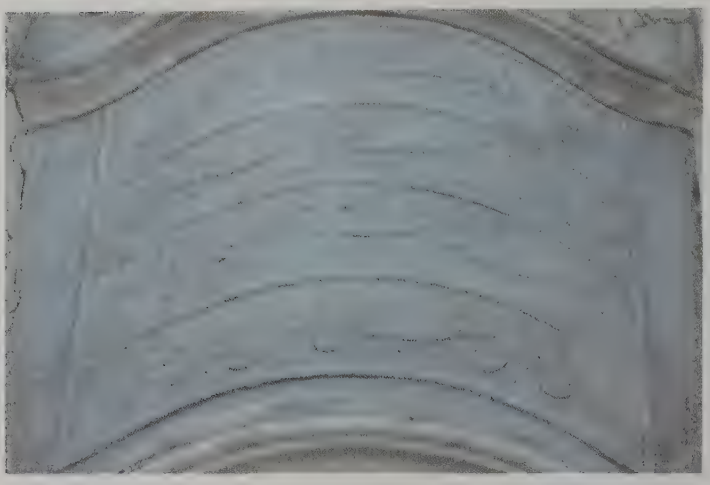
Kitabeleri ise sırasıyla şöyledir:

1) Âb-ı rûy-ı saltanat Sultân Selim'in zâtını
Su gibi kılmış azîz u muhterem Perverdigâr
Devletinde eyledi inşâ bu dil-cû çeşmeyi
Hazret-i Beyhan Sultân gibi bir âlî-tebar

Beyhan Sultan Çeşmesi Kitabesi (2)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

2) Mâ-bihi'l-maksud-ı şân hemşîre-i şâh-ı cihân
Mâye-bahş-ı bahr u kân sultân-ı ihsan iştihâr
Tab'-ı sâfı sûy-ı hayra meyl idüb cûlar gibi
Su yerine itdi bu hayrâta sîm u zer nisâr

Beyhan Sultan Çeşmesi Kitabesi (3)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

3) Eyleyüb bu cûy-i dil-cû havz-ı Kevser'den akan
Gûyiyâ virmiş gelüb sûy-ı akıntıda karâr
Vâsıfâ şâyetse tahrîr eylesem târîh-i tâm
Yapdı Beyhan Sultân alâ-tarh-ı dil-cû çeşmesâr (1219)

BEZMİÂLEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

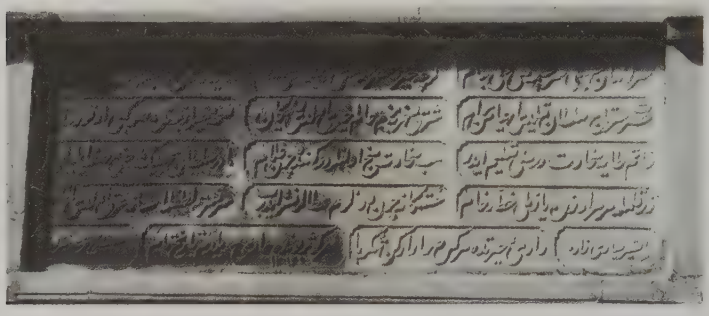
Bezmiâlem Valide Sultan saraya cariye olarak alındıktan sonra II. Mahmud'un hanımı oldu. Abdülmecid'in doğumundan sonra ikinci kadınlığa kadar yükseldi. Oğlunun on yedi yaşında tahta geçmesiyle Valide Sultan olan Bezmiâlem, devlet işlerine dahil olmuştur. Oğlunun padişahlığı sırasında devletin kendisine tahsis etmiş olduğu maaş ve diğer gelirlerini fakirleri doyurmak, ihtiyaçlarını gidermek, rahmet ve şükranla anılmasına vesile olacak pek çok hayır eseri yaptırmak yolunda sarf etmiştir.

Bezmiâlem Valide Sultan'ın yaptırdığı veya tamir ettirdiği çeşme ve sebiller, geç devir Osmanlı hayır eserleri arasında önemli bir yer tutar. Bunlardan tespit edilebilen on iki çeşme İstanbul'da, üç sebilin de ikisi Medine'de, birisi Kerbela'dadır.

Önceleri farklı bir yerde olduğu anlaşılan çeşme, sökülerek günümüzde bulunduğu Serencebey yokuşundaki bir binanın dış cephesine yerleştirilmiştir. Oldukça güzel işlemelere sahip olan çeşmenin onarıma ihtiyacı vardır.

Serencebey Yokuşu'nda yer alan Bezmiâlem Valide Sultan'ın bu çeşmesi, 1262'de (1846) inşa ettirilmiştir. İki kolon ile çevrelenen ve tamamıyla mermerden yapılan çeşmenin ayna taşını da iki kolon çevrelemektedir. Alınlığın üzerinde yer alan kitabe ise beş satır halinde yazılmıştır.

Çeşmenin alınlık bölümünde bulunan işlemeler dikkat çekicidir. Akantüs kabartmalarıyla ayna taşı kısmından ayrılan alınlık bölümünde akantüs kabartmalarının üzerinde iki yanda da bulunur şekilde bol yapraklı ağaçlar resmedilmiştir. Ayna taşının iki yanında ise vazo içerisinde çiçekler işlenmiştir. Günümüzde musluğu bulunmayan çeşmenin, betonla doldurulan teknesi de kırık durumdadır.

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabesi ise şöyledir:

Serlevendân çiftliği ser-çeşmesi Velî benâm
Gerçi hayra mazhar olmuş sonra bulmuş inhidâm
Sâye-i şevketde işbu çeşme-i günherdemin (?)
Hazret-i ser-tâc Sultân kıldı ihyâsın merâm
Şark u garba Bezmiâlem hayrı oldu râygân
Nüsha-i hayr ezberinde su gibi okur müdâm
Hâtem-i Tayy'a sehâvet dersini ta'lîm ider
Hep sehâvet-senc olanlar dergehinde çün gulâm
Mâder-i Sultân Mecid'in medhini vasfeyleyen
Zer kalemle mermer üzre yazılı hatt-ı ruhâm
Haſtagâne çün devâlar hem atâlar neşr idüb
Ser-te-ser hem lûtfile ihsâna gark oldu enâm
Vadî-i hayretde herkes su ararken Şükriyâ
Nehr-i kevser bunda cârî söyledim târîh-i tâm (1262)

BEZMİÂLEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

1255'te (1839) inşa ettirilen ve Serencebey Yokuşu'nda Süleyman Ağa Camii'nin duvarında yer alan çeşme orijinal halini günümüzde tamamıyla kaybetmiş durumdadır. Kitabelerden 1704 yılında Süleyman Ağa tarafından yaptırıldığı, 1839'da Bezmiâlem Valide Sultan tarafından ihya olduğu ve 1861 yılında ise Anber Ağa tarafından tamir edildiği anlaşılmaktadır.

Önünde bulunduğu caminin duvarına gömülü olan çeşmenin sivri kemeri sıva ile örtülmüş olup alınlık kısmını çevreleyen küçük kolonların iki yanında istiridye kabukları işlenmiştir. Musluğun kenarından geçen kolonun üzerinde iki yanda da dalgalı yaprak kabartması bulunmaktadır. Musluğu bulunan çeşmenin suyu akmamaktadır. Betonla doldurulmuş olan tekne kısmı ise duvara gömülü halde yerini korumuştur.

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin sol üst kısmında yer alan ve Bezmiâlem Valide Sultan'a ait olan kitabe aşağıdaki gibidir:

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Şevketlü mehâbetlu Sultân Abdülmecid Han

Efendimizin vâlideleri ismetlü Bezmiâlem aliyyetü'ş-şân

Valide Sultân hazretlerinin hayrâtıdır

Sene 1255

Çeşmenin ayna taşında yer alan ilk kitabesi aşağıdaki gibidir:

Sâhibü'l-hayrat ve'l-hasenat Miskâlî bî-ziyân Mehmed Ağa çırağı Süleyman Ağa Ağayan-ı [Dâr]üs-saâde rahmetullâhi teâlâ aleyhi ve li-men nazara fîhi

Anber Ağa tarafından tamir edildikten sonra eklenen kitabe ise şöyledir:

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Oldu tevfik-i Hudâ bu mescidin bünyâdına

Sâye-i feyz-mâye-i şâh-ı cihân Abdülmecid

Bânî-i evvel Süleyman Ağa inşâ itdirüb

Çürüyüb ebniyesi ta'mîri olmuşdu medîd

Hak rızâsı içün vasiyyet eyleyüb Anber Ağa

Atyeb-i mâl-ı nukûdun sarfına oldu va'îd

İki sâhib-i hayr hulûsu oldu zîbâ bu eser

Mü'minîn kılsın namâzı ta ilâ-yevmi'l-va'îd

Hemcivârı ehl-i îmân gördüler a'lâ makâm

Çok duâlarla sürûr hâsıl idüb şevk-i mezîd

Şükriyâ târîhini yaz cevheri hâme ile

Eyledi Anber Ağa hem ma'bed-i vakfı cedîd (1277)

BEZMİÂLEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Bezmiâlem Valide Sultan'ın İstanbul'da yaptırdığı on iki çeşmeden biri olan çeşme Maçka Serencebey Yokuşu'nda yer alır ve 1255'te (1839) inşa edilmiştir. Çeşme tipi, kabartmaları ve şekilleriyle ampir üslubun güzel bir örneğidir. Dört yüzlü bir meydan çeşmesi konumunda olan çeşmenin iki yüzü aynı dizayn edilmiştir.

Bezmiâlem Valide Sultan'ın yaptırdığı on iki çeşme arasında en bilineni Maçka'da bulunan çeşmedir. Üzerinde yer alan tezyinatlar Avrupa ektisindeki Türk sanat akımında görülen ana motiflerin bir yansıması gibidir.

Düz dışarıya taşkın durumda bulunan saçağın altında kenarına yatay şekilde uzanan hayat ağacı işlemelerinin yer aldığı çemberin ortasında Sultan Abdülmecid'in tuğrası yer almaktadır. İki sütunun ortasında ise üst tarafta beş satırlık kitabe bulunmaktadır.

Çeşmenin ana kolonları on iki adet kesme taşın üst üste konulmasıyla meydana getirilmiştir. Kitabenin altında ise süslemeleriyle ampir üslubun özelliklerini yansıtan ayna taşı bulunmaktadır.

Ayna taşı kısmında, üst tarafında kurdelelerle dolanmış, çiçeklerle bezenmiş bir çelenk yer alır. Bu çelengin ortasına uzun yapraklı bir bitki yerleştirilmiş olup alt kısmında

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

ise küçük meyvelerin de bulunduğu yapraklar iki yana yatık durumda işlenmiştir. Bu çelengin altında bir birine çapraz gelecek şekilde meşale kabartması oturtulmuştur. Meşalelerde de kurdele dolaması mevcuttur.

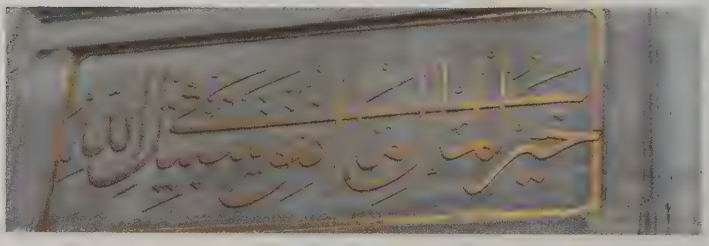
Çeşmenin lüle kısmı ise oval kenarı yapraklı işlemelerle kaplıdır. Etrafına doğru hayat ağacı motifi işlenmiş olup dört bir köşesinde çiçek motifleri bulunmaktadır. Dışa doğru açılan teknesi sağlam durumda olan çeşmenin testi seti kısımda üzerinde yana doğru uzanan bitki motifleriyle işlenmiştir.

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi (1)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

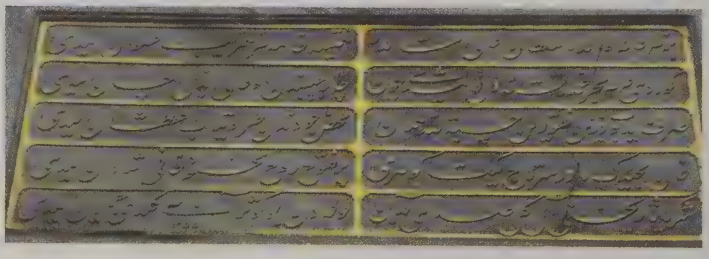
Çeşmenin kitabeleri ise aşağıdaki gibidir:

1) Ve ce'alnâ mine'l-mâ'i külle şey'in hayy

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi (2)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

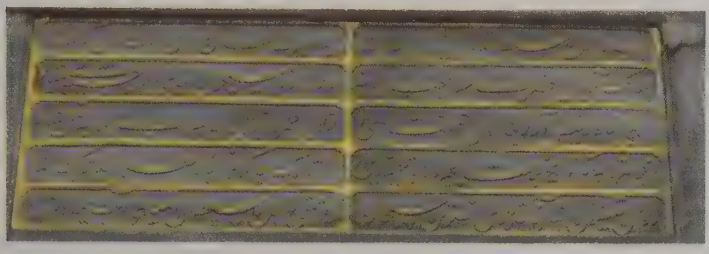
2) Hayru'l-mâl mâ ünfika fi-sebîlillâh

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi (3)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

3) Bezmiâlem Valide Sultân-ı âlî-şândır
Himmetiyle hâmemiz hem-zîb-i unvân eyledi
Gördü âlem bahr-i gamda teşne-dil kalmışdı çün
Çâr ceybinden o âlî bezl-i ihsân eyledi
Sarf idüb zerrîn nukûdun hasbeten lillâh hemân
Mahz-ı cûdundan tarâvet-yâb-ı atşân eyledi

Han Mecid'in mâder-i ser-tâc-ı yektâ gevheri
Pür-fütûh rûh-ı Mahmud Han'ı şâdân eyledi
Şükriyâ târîhini al gel sadâ-yı âbdan
Lûleden bu kevser âbı geldi ceryân eyledi (1255)

Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi Kitabesi (4)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

4) Cenâb-ı Valide Sultân'dır el-hak menba'-ı eltâf
İder sîrâb-ı ihsân dehri elbet ol kerem-mu'tâd
Cihânın âb-ı rûyu Hazret-i Abdülmecid Han'a
Duâ aldırmağiçün eyledi bu çeşmeyi bünyâd
İlâhî mâder-i feyz-âveriyle ol şehinşâhı
Zülâl-i ömr ü ikbâl ile sîrâb eyle hem kıl şâd
Mücevher tâm iki târîh bir beyt içre bak çıkdı
O şâhın çâkeri Zîver bu nazmı idicek inşâd
Revân kılsun şeh-i âfâka cûy-ı nusretin Sübhân
Bu semti Valide Sultân kıldı âb ile dil-şâd (1255)

FATMA ATİYYE HANIM ÇEŞMESİ

Fatma Atiyye Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Yol üzerinde bulunan çeşme, üzerinde yer alan otlardan dolayı oldukça zor fark edilmektedir. Çeşmenin orijinalliğini kaybetmesinde tamir çalışmaları sırasında dış yüzeye uygulanan sıvanın etkisi oldukça büyüktür.

1258'de (1842) inşa ettirilen ve Emirgan'da Muvakkithane Caddesi ile Yunus Ağa Sokak birleşiminde yer alan çeşmenin bânîsi Fatma Atiyye Hanım'dır. Oldukça zor fark edilen, sade bir şekilde inşa edilen çeşmenin dış yüzeyi sıvanmıştır.

Genişçe uzanan bir saçağı bulunan çeşmenin saçağının altında üç satırlık kitabesi bulunmaktadır. Alınlık kısmı günümüzde boş, sıvalı durumda olup mermerden yapılan ayna taşı kısmındaki musluğu ise günümüzde bulunmamaktadır.

Oldukça zor fark edilen ve tahribata uğradığı belirgin olan kitabe aşağıdaki gibidir:

Ve sekâhüm Rabbühüm şerâben tahûrâ

Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât

Fatıma Atiyye rûhuna Fatiha 1258

Fatma Atiyye Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

HİBETULLAH HANIM ÇEŞMESİ

Çeşme birçok kaynakta Damat İbrahim Paşa Çeşmesi olarak geçmektedir. Ancak çeşmeyi yaptıran kişiler onun kızı ve damadı olan Kethuda Mehmed Paşa ve eşi Hibetullah Hanım'dır. 1136'da (1724) inşa ettirdikleri çeşme Ortaköy Camii'nin gerisinde, çarşı girişinde yer alır.

Mehmed Paşa, Damat İbrahim Paşa'nın hazinedarı ve sonra damadı oldu. 1131'de [1718-1719] sadaret kethudası olup, 1137'de Rumeli payesi aldı. 1143 [1731] ayaklanması sırasında öldürüldü. Fethiye'de bir cami yaptırdı ve Ortaköy Mescidi'ni camiye çevirdi.

Çeşmeyi hanımı için veya hanımı ile beraber yaptırmıştır. Hibetullah Hanım'ın adı Alderson'da Heybetullah olarak geçmektedir. Karşısındaki mescidi de camiye çevirmiştir, daha sonra o cami de Sultan Abdülmecid tarafından 1271'de (1854-1855) tamir ettirilmiştir.

Tek cepheli çeşme mermerden yapılmıştır. Çatı kısmında baklava kesimli korniş geçmektedir. Kornişin altında yedi satırdan oluşan kitabe bulunup kitabenin altında ise istiridye motifi bulunan kemer benzeri bir kabartma yer alır. Ayna taşı sade silmelerle çevrelenmiş olup altında da yine en tepede yer alan korniş benzeri motifleri vardır. Ayna taşında dalgalı kemerin içerisinde bir rozet ve iki yanında silinmek üzere olan bir çift servi motifi bulunmaktadır.

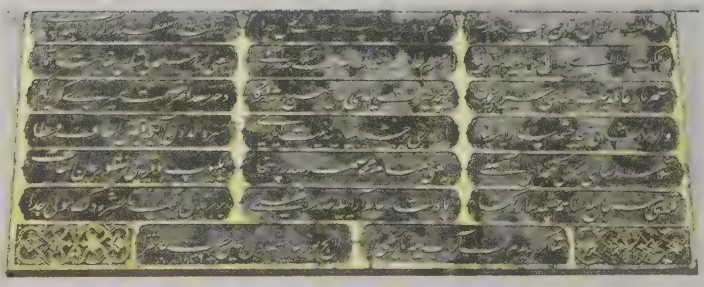
Ortaköy Meydanı'nda yer alan çeşme üç bölüm halinde inşa edilmiştir. Oldukça güzel işlemeli kornişin altında yer alan çeşmelerden sağ ve sol tarafta yer alanlar küçük su içme muslukları iken ana yapı orta bölümdedir.

Hibetullah Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ana çeşmenin iki yanında iki küçük çeşme yer almaktadır. Bunlarında üzerinde istiridye motifi vardır. Çeşmenin muslukları bulunmamakta ve kurnası çıkık durumdadır. Teknesi ve testi seti geniş ve sağlam olan çeşmenin ana kısmındaki musluk sağlam durumdadır.

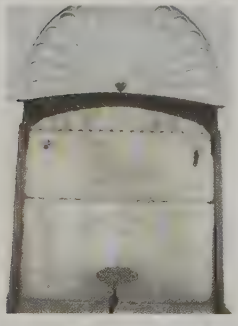
Yer yer tahribat görülse de oldukça iyi durumda olan kitabe aşağıdaki gibidir:

Hibetullah Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hazret-i Sultân Ahmed Han-ı sâhib-i ma'delet
Kim odur zîb-i serîr-i saltanat-ı zıll-i Hudâ
Bir şehinşâh-ı muazzamdır ki âbâd eyledi
Milket-i İslâm'ı adl u dâd ile ser-tâ-be-pâ
Mahrem-i hâssı nizâmü'l-mülkü sadr-ı a'zamı
Ya'nî İbrahim Paşa-yı inâyet-intimâ
Şehriyâr-ı âleme celb-i duâ-yı hayr içün
Nice hayrât eyledi ol menba'-ı rüşd ü zekâ
Duhter-i sa'd-ahter-i ismet-semîri gördü kim
Vâlid-i zî-şânı bî-had çeşmesâr eyler binâ
Ol dahi bir çeşme bünyâdına niyyet eyledi
Sırr-ı vâlidden alınca feyz u eltâf u atâ
Şevher-i sâmî-i mekânı kethüdâ-yı âsafi
Ya'nî hem-nâm-ı Muhammed sıhr-sadr-ı pür-sehâ
Eyleyüb bu karyeyi manzûr-ı ayn-ı iltifât
Kıldı hem câmi' binâ hem çeşmesâr-ı dil-küşâ
Pâdişâh-ı âlem-ârâyile sadr-ı a'zamı
Birbirinden itmeye ta haşre dek Mevlâ cüdâ
Şâkirâ didim leb-i âdâb ile târîhini
İç bu zîbâ çeşmeden ayn-ı hayât-ı cân-fezâ (1136)

Hibetullah Hanım Çeşmesi Aynası ve Süslemesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hibetullah Hanım Çeşmesi Kurnası
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

KADIN EFENDİ ÇEŞMESİ

Kadın Efendi Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sultan Mehmet Reşad'ın oğlu Necmeddin Efendi'nin annesi olan Dürriaden Kadın tarafından 1327 (1909) senesinde inşa ettirilen çeşme, günümüzde Beşiktaş sahil yolununda yer almakta olup, bir duvarın üstüne adeta kondurulmuş gibi bir görünüme sahip durumdadır. Çeşme bu konumuyla yol seviyesinden yaklaşık 40 cm yüksektedir.

Dürriaden Kadın tarafından inşa ettirilen çeşme, günümüzde bir duvarın üzerinde yer almaktadır. Mermer işçiliğinin harika bir örneğinin sergilendiği çeşme yapı olarak iyi durumda olsa da bulunduğu konumu ve susuzluğu oldukça üzücüdür.

Duvara monteli olarak, yerle bağlantısı olmayan çeşmenin saçak kısmını alınlık biçiminde bir yuvarlak kemer oluşturmaktadır. Kıvrık dal kabartmalarıyla çevrili çerçevenin içerisinde Sultan V. Mehmed'in tuğrası bulunmaktadır. Bu dalların arasında üç satırlık kitabe yer almaktadır.

Ana kolonların içerisinde sol tarafta yer alan çeşmenin sivri kemerinin üst kısmında yaprak kabartması bulunmaktadır. Çeşmenin teknesi dışta değildir, içe doğru geniş bir haznesi vardır.

Ana kolonların sağ tarafında iç kolonlar yer almaktadır. İnce oyuklar bulunan bu kolonun içerisindeki ayna taşı kısmı boş durumdadır. Bu bölümde yer alan kurna dışa doğru çıkık durumdadır. Çeşmenin muslukları ise bulunmamaktadır.

Çeşmenin kitabesi ise şöyledir:

Pâdişâh-ı meşrûtiyet-perver

Sultân Mehmed Han-ı hâmis

Efendimiz hazretlerinin mahdûm-ı şehriyârîleri

Necmeddin Efendi hazretlerinin vâlide-i

Muhteremeleri Dürriaden Kadın Efendi

Merhûmenin hayrâtıdır (sene 1327)

Kadın Efendi Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

KÖPRÜLÜ HEMŞİRESİ ÇEŞMESİ

~

Sahil yolu üzerinde bulunan çeşme sade yapısı ve klasik görünümü ile oldukça etkileyicidir. Çeşmenin en etkileyici noktası arasında palmet rozetler bulunan kitabesidir.

Yaptıran kişinin adı kitabede ve başka herhangi bir kaynakta geçmemektedir. Banî hakkında bildiğimiz tek nokta Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın kız kardeşi tarafından yaptırıldığıdır. 1661 ile 1676 arasında, on beş yıl sadrazamlık yapmış olan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Köprülü Mehmed Paşa'nın oğludur. Girit, Uyvar, Podolya, Kamaniçe fatihidir.

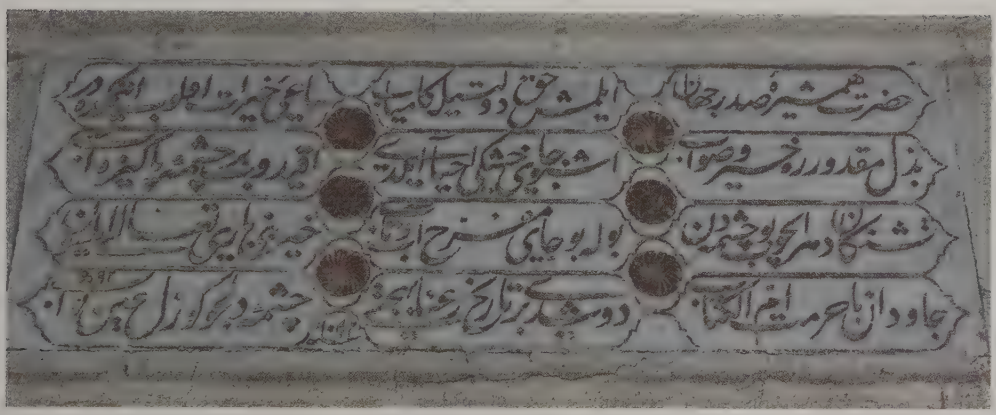
Kuruçeşme-Arnavutköyü Caddesi üzerinde (No:52) Tezkereci Camii önünde yer alan ve 1093 (1682) senesinde inşa ettirilen çeşme klasik üslupta kesme taştan yapılmıştır. Sivri kemerin üzerinde dört satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin aralarında toplamda altı tane olan rozet bulunmaktadır.

Köprülü Hemşiresi Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ayna taşı kısmının sağ ve sol tarafında tas yuvası bulunmaktadır. Ayna taşı kısmında boş bir kitabe bulunmakla birlikte sivri bir kemerin içerisinde bir rozet yer almaktadır. Musluğun iki yanında ise servi ağacı resmedilmiştir. Musluk günümüzde sağlam durumdadır. Çeşmenin teknesi ve testi seti kısmı oldukça geniş ve sağlam durumdadır.

Arasında parıltılı palmetler bulunan ve etkileyici bir görüntüye sahip olan kitabe bölümü ise şöyledir:

Hazret-i hemşîre-i sadr-ı cihân
Eylemiş Hak devletiyle kâm-yâb
Sa'î-i hayrât olub itmekdedir
Bezl-i makdûr-ı reh-i hayr u savâb
İşbu cây-ı huşku ihyâ eyledi
Akıdub bie çeşme-i pâkize-âb
Teşnegân-ı dehr içüp bu çeşmeden
Bula bu cây-ı müferrah âb u tâb
Hayrını Bârî teâlâ eylesün
Câvidân-ı bâ-hürmet ümmü'l-kitâb
Düşdü bir târîh-i ra'nâ Behcetî
Çeşme-i dil-cû güzel ayn-ı sevâb (sene 1093)

▲
Köprülü Hemşiresi Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

▲
Köprülü Hemşiresi Çeşmesi Ayna Taşı
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Sultan III. Mustafa'nın hanımı, Şehzâde Selim ve Şah Sultan'ın annesi olan Mihrişah Valide Sultan tarafından 1220'de (1805) inşa ettirilen çeşme, Sarıyer'de Yeniköy sahil yolu, Yeniköy spor tesislerinin karşısında yer alır. 1789 yılında oğlu III. Selim'in tahta çıkması üzerine Valide Sultan olan Mihrişah Valide Sultan, oğlu tarafından çok sevilen ve sayılan Valide Sultan, hayır işlerini sevmesi ve dindarlığı ile tarihe geçmiştir. Hayır eserlerinin devamı için vakıflar kuran Valide Sultan 1805'te vefat etti ve Eyüp'te yaptırdığı imaret yanındaki türbesine defnedildi.

Pek çok tarihi eser gibi yer değişikliğine uğrayan çeşmenin son durağı Yeniköy parkı olmuştur. Taş bir hazne önüne yerleştirilmiş mermer bir blok görünümündeki çeşmenin kitabesi oldukça güzel bir görünüme sahiptir.

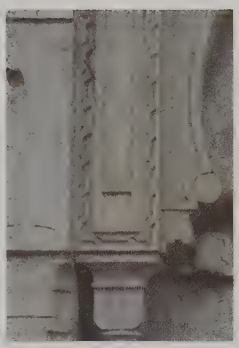
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kimi eserlerde Yeniköy'de (Yalı sokak) Molla Çelebi Camii'nin kıble duvarında olduğu belirtilen çeşme, bu ilk adresinden yol yapım çalışmaları sırasında taşınmıştır. Bugün Yeniköy Parkı'nın ortasında adeta meydan çeşmesi konumunda olan çeşmeyi koruyacak işlemeli ahşap bir saçak restorasyondan sonra eklenmiştir.

Çeşmenin ayna taşının iki yanında geniş kolonlar bulunmakta olup iç kısımda da iki adet ince kolon vardır. Ayna taşının üzerinde etrafı kabartmalarla hareketlendirilen yarım bir sivri kemer bulunmaktadır. Ayna taşı kısmında ise herhangi bir işleme bulunmamaktadır.

Çeşmenin musluğu günümüzde sağlam durumda olup teknesi içe doğru gömülüdür. Testi seti ise bulunmamaktadır.

Cephenin üst kısmında kitabenin sağ ve sol taraflarında oymalı, kemerli, dikdörtgenli işlemeler yer almaktadır. Çeşmenin iki satırdan oluşan kitabesinin üst kısmında III. Selim'in tuğrası bulunmaktadır. Sağ ve sol yanında güneş ve çiçekli bitki işlemeleri bulunmakta olup altında yer alan iki satırlık kısım ise şu şekildedir:

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Süslemeler
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât devletlü ismetlü

Mihrişah Valide Sultân-ı aliyyetü'ş-şân hazretleri

Sene 1220

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

60

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

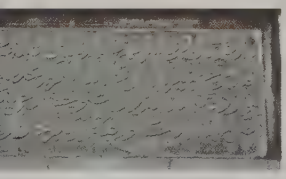
~

İstanbul çeşmelerinin uğradığı tahribatı göstermek açısından önemli bir örnek olan Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi; Beşiktaş semtinde bir binanın dış cephesinde bulunmaktadır. Çeşme üzerinde yer alan bina ve önündeki çeşitli eşyalar sebebiyle oldukça zor fark edilmektedir.

Kitabesinden anlaşılacağı üzere 1212'de (1798) Üçüncü Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan tarafından inşa ettirilen çeşme, günümüzde oldukça kuvvetli bir ihtimalle orijinal yerinden hayli farklı olan bir yerde; Beşiktaş'da Sinan Paşa Mescidi sokağında, 5 numaralı Yeniçeri apartmanının dış cephesinde bulunmaktadır.

Apartmanın giriş merdivenlerinin sol tarafına monte edilmiş mermer bölüm, kuvvetle muhtemel çeşmenin yalnızca ön cephesinin ufak bir parçasıdır.Çeşmenin genel görüntüsüne baktığımız zaman, İstanbul'un pek çok köşesine oldukça görkemli çeşmeler inşa ettirmiş olan Mihrişah Valide Sultan'ın diğer çeşmelerindeki zarafet ve heybetin var olmadığını görürüz.

Çeşme'nin düz bir yapıda ve oldukça sade olan ayna taşı'nın daha sonraları eklendiği düşünülmektedir.Tekne kısmı küçük ve dışa doğru dalgalı dizayn edilmiştir.Bu görüntüsü ile bir çeşmeden daha ziyade, ufak bir musluğun teknesini andırmaktadır.

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Düz ayna taşı'nın üzerinde yer alan ve oldukça tahribata uğradığı gözlemlenen kitabe aşağıdaki gibidir:

> *Mehd-i ulyâ-yı saltanat devletlü Mihrişah Valide Sultân aliyyetü'ş-şân efendimiz hazretlerinin li-vechillâhi'l-kerîm müceddeden binâ buyurdukları bend-i kebîrden işbu çeşmeye dahi yarım masura mâ-i lezîz ihsân ve vakf-ı şerîflerine ilhâk buyurdular (1212)*

Beyoğlu Kadınlar Çeşmesi

▲ *Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

61

BEZMİÂLEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Yol çalışmaları sonrasında ayna taşının az bir kısmından itibaren toprak altında kalan çeşme, kitabe taşının altında oymalı ve dalgalı, sağ ve sol bölümünde rozetler bulunan bir kemere sahiptir.

Saraya cariye olarak alındıktan sonra II. Mahmud'un hanımı olan Bezmiâlem Valide Sultan, Abdülmecid'in doğumundan sonra ikinci kadınlığa kadar yükseldi. Oğlunun 17 yaşında tahta geçmesiyle Valide Sultan olan Bezmiâlem, devlet işlerine dahil olmuştur.

Oğlunun padişahlığı sırasında devletin kendisine tahsis etmiş olduğu maaşını ve diğer gelirlerini fakirleri doyurmak, ihtiyaçlarını gidermek, rahmet ve şükranla anılmasına vesile olacak pek çok hayır eseri yaptırmak yolunda sarf etmiştir.

Bezmiâlem Valide Sultan'ın yaptırdığı veya tamir ettirdiği çeşme ve sebiller, geç devir Osmanlı hayır eserleri arasında önemli bir yer tutar. 1257'de (1841) ihya ettiği bu çeşme de Kasımpaşa'da İplikçi Sokağı'nda (İplikçi Fırını Caddesi) Kara İmam Camii önünde yer almaktadır.

Kesme taştan yapılan çeşmenin çatısının altında sarmal kemer içerisinde iki yanında dörder satır bulunan kitabe bulunmakta, kitabenin ortasında içerisindeki tuğra silinmiş bir rozet vardır. Silinmiş olan tuğranın Abdülmecid'e ait olması kuvvetle muhtemeldir. Tuğra kısmının yanında bir gül motifi, bunun üzerinde dökümlü kumaş kabartması, altında bir biriyle kesişen dal kabartmaları bulunmaktadır.

Kitabe taşının altında kenarları oymalı ve derinliği az olan bir kemer yer alırken kemerin üzerinde iki yanda oy-

malı süslemeler vardır. Sol taraftaki oymanın içerisindeki ay ve yıldız, sağ tarafındaki altı şualı yıldız dikkat çekicidir.

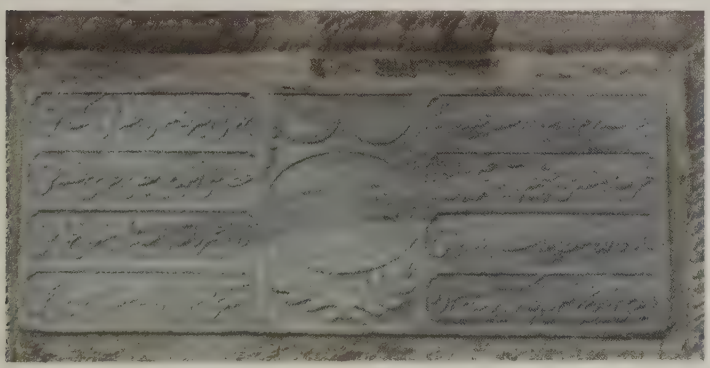
Kemerin altında ise dikdörtgen biçiminde bir ayna taşı vardır. Bugün bu taşın yarısı yerin altına gömülmüş durumda olup ayna taşı barok kabartmalarla süslüdür. Üst kısımda bir çiçek ve bundan yanlara doğru inen yaprak kabartması yer alır. Aynı yapraklar aşağı kısımda da işlenmiştir.

Bunları çevreleyen kabartmaların üstündeki minareye benzeyen kabartmalar özellikle ayrı bir ilgiyi üzerine çekmektedir. İçerisindeki ufak kitabe taşı boş olup ayna taşının alt kısmı toprak altında bulunmaktadır. Çeşmenin lüle kısmı, musluğu ve teknesi bulunmamakla birlikte toprağın altında olup olamadığı da bilinmemektedir.

Bezmiâlem Valide Sultan'ın tamir ettirdiği çeşmenin ilk bânîsi bilinmemekte ise de Kara İmam Mescidi'ne minber koyan ve yanına bir mekteb yaptıran kaptan Kaymak Mustafa Paşa olması muhtemeldir.

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabesi ise şöyledir:

Cenâb-ı Bezmiâlem mâder-i Abdülmecid Han'dır
Cihânı hayrile memnûn-ı ihsân itmeğe evfak
Harâb olmuşdu bu çeşme yapub itdi suyun icrâ
Itâşı kıldı feyz-i mâcerâ-yı lûtfuna mülhak
Müdâmâ Valide Sultân ile şah-ı cihân-bânî
Zülâl-i ömr ü ikbâl ile şâd itsün Cenâb-ı Hak
Didi târîh-i tâmmın çâker-i dîrînesi Zîver
Akıtdı Bezmialem nâm Sultân mâ-i ayni'l-hak (1257)

CUDİDİL VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Sivri kemeri ile klasik çeşme mimarisinin bir örneği olan ve bugün Galata'da bulunan çeşme oldukça bakımsız ve harap bir haldedir.

1110 (1698) senesinde inşa ettirilen ve bugün Galata'da Yüksek Minare Sokağı'nda Emekyemez Mescidi yakınında yer alan çeşmenin bânîsi Cudidil Valide Sultandır. Çeşme, klâsik tarzda küfeki taşından yapılmıştır. Sivri kemerin üzerinde iki satırlık kitabesi bulunmaktadır. Sivri kemerin alt kısmında iki yanda da yukarıya doğru uzanan servi ağacı kabartması vardır.

Harap durumda bulunan çeşmenin ayna taşı bulunmamakta, musluk kısmı ise kırılmış durumdadır. Çeşmenin teknesi betonla doldurulmuş olup su teşhisi kısmı da mevcut değildir ve lülesi doldurularak kapatılmıştır.

Çeşmenin genel yapısına göre oldukça iyi durumda olan kitabesi ise aşağıdaki gibidir:

Cudidil nâm Hazret-i Valide Sultân-ı pür-kerem

İde Hak her katresinde bî-aded ecr-i cezîl

Teşnegânı idüb ihyâ bî-bedel akdı zülâl

Böyle pâkîze eser hakkâ ki oldu bî-adîl (1110)

Cudidil Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

GÜLNUŞ EMETULLAH SULTAN ÇEŞMESİ

~

Sultan IV. Mehmed'in baş kadını, II. Mustafa ve III. Ahmed'in annesi olan Gülnuş Emetullah Sultan tarafından 1118'de (1706) yaptırılan çeşme, Galata'da Hırdavatçılar Çarşısı, Bereketzade Medresesi'nin sokağında yer alır. İstanbul'da pek çok çeşme ve sebil yaptıran Sultan, vefatından sonra Üsküdar'da kendi adına yaptırdığı caminin haziresine defnedilmiştir.

Duvara monteli halde bulunan çeşmenin üst kısmı da genişçe bir tuğra göze çarpmaktadır. Dalgalı bir sütunun içerisinde Sultan II. Mustafa'nın tuğrası bulunmakta olup tuğranın altında iki satırlık bir kitabe, bir de bu kitabenin altında ikinci bir altı satırlık kitabe yer almaktadır.

Bereketzade Medresesi'nin bulunduğu sokakta yer alan çeşme üzerinde II. Mustafa'nın tuğrası ve sivri kemeri ile bulunan çeşme oldukça harap bir haldedir. Çevresinde bulunan dükkanlar çeşmeyi bir vitrin gibi kullanmaktadır.

Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

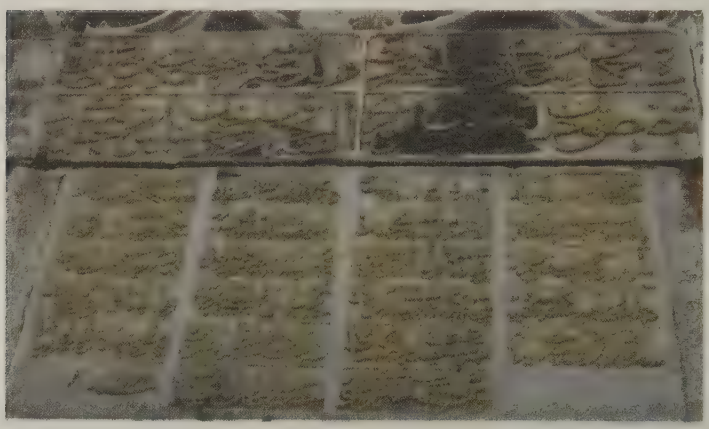
Kitabelerin altında yer alan sivri kemerin içerisinde, yukarıda ufak, boş bir kitabe taşı bulunmaktadır. Bu taşın altında sağ ve sol yanda toplamda iki adet olmak üzere tas yuvası bulunmaktadır. İki tas yuvasının arasında ise küçük bir mermer taşının üzerinde "içilir" ibaresi yer almaktadır.

Çeşmenin ayna taşı ince bir çerçeveyle çevrilidir. Üst kısmında iki küçük kornişle ayrılan ufak kitabe kısmı bulunmaktadır. Altında ufak sivri kemer, bununda üzerinde baş kısımları birbirine bakan iki gül kabartması yer almaktadır. Sivri kemerin içerisinde musluğun iki yanında papatyayı andıran iki çiçek, üzerinde ise bir rozet konumlanmaktadır.

En tepede yer alan kitabe bölümü aşağıdaki gibidir:

Şâh-ı cihân zamân Gâzî Selim Han hazretlerinin vâlide-i muhteremeleriyle cennet-mekân Gâzî Sultân Mustafa Han hazretlerinin câriyeleri Alüfte Hatun rûhiyçün binâ buyurdukları çeşmedir.

Bu bölümün altında bulunan diğer kitabe ise şöyledir:

Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hazret-i Han Ahmed-i sâlis k'onun
Mâderi Sultân-ı memdûhü's-sıfât
Devr-i adlinde o şâh-ı a'zamın
Virdi bu hayr-ı cemîle Hak sebât
Yapdırıb bu çeşmeyi Allah içün
Onda icrâ eyledi âb-ı hayât
Bir içim suyu arayıp sû-be-sû
Cüst-cû eylerdi etfâl ü benât
Sûziş-i tâb u teb-i Temmuz'dan

Buldu ol dil-teşneler şimdi necât
Feth olaldan ta bu feyz-i vakte dek
İtmemiş erbâb-ı devlet iltifât
Dâd-ı Hak'dır herkese olmaz nasîb
Nice hayrât itdi bu pâkîze zât
Haşre dek rûh-ı Hüseyn'i şâd idüb
Valide Sultân o hayrü'l-ümmühât
Sâkî-i Kevser onu sîrâb ide
Hem şefâat kıla fahr-i kâinât
Devlet-i dâreyne mazhar eyleyüb
Vire Cennet'de kusûr-ı âliyât
Nûş idüb Şehdî didi târîhini
Çeşmesâr-ı bî-bedel mâ-i hayât
Sene 1118

Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

GÜLNUŞ EMETULLAH SULTAN ÇEŞMESİ

~

Hırdavatçılar Çarşısı'nın girişinde yer alan çeşmenin kitabe bölümü ne yazık ki okunabilecek bir durumda değildir. Çeşmenin tepesinde yer alan ve çeşmeye ait olduğu sanılan kitabe ise çarşının günümüzde var olmayan eski giriş kapısına aittir.

Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Pek çok hayır işi meydana getirmiş olan Gülnuş Emetullah Sultan tarafından 1118'de (1706) inşa ettirilen çeşme, Karaköy'de Hırdavatçılar Çarşısı'na Tersane Caddesi'nden girildiğinde solda yer alır.

Kesme taştan klasik tarzda yapılan çeşmenin üzerinde beş satırdan oluşan kitabe yer almaktadır. Kitabenin iki yanında çiçek motifli, ortasında da yıldız bulunan iki rozet göze çarpmaktadır. Diğer bir kitabe de çeşmenin başlık kısmının üzerinde bulunmaktadır.

Kitabenin altında yer alan sivri kemerin iki kenarının birleştiği noktada bir rozet bulunmaktadır. Kemerin içerisinde yer alan ayna taşı ise günümüzde gayet sağlıklı durumdadır.

Çeşmenin ayna taşı kısmı oldukça zengin bezemelere sahiptir. Bitki kabartmasından oluşan kubbenin minaresi hilali anımsatmakla birlikte iki yanında çiçek işlemeli rozet yer alır. Sivri kemerin üzerinde bulunan çeşme kitabesi okunamayacak haldedir. Çeşmenin üzerinde bulunan ve günümüzde var olmayan giriş kapısına ait kitabe aşağıdaki gibidir:

Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Âb-ı rûy-ı memleket fahr-ı sarây-ı saltanat
Melce-i devlet-penâh ârende-i şer'-i mübîn
Valide Sultân-ı âli-şân vâlâ rütbe kim
Eylemişdir feyz-i ihsânı cihânı kâm-bîn
Eyleyüb bu câmi'-i zîbinde üslûbu binâ
Devlet-i dâreyni ihrâz eyledi hakka'l-yakîn
Bu mahall-i deyr-i kühen bünyân pür-evsâh iken
Oldu yümn-i himmetiyle mehbıt-ı envâr-ı dîn
Olmuşdu bir zamân evsâna ârâyiş-gede
Hamdilillâh oldu şimdi cilvegâh-ı müslimîn
Masdar-ı esnâf-ı hayrât eyleyüb dâim Hudâ
Eyleye zât-ı hümâyûnun hatâlardan emîn
Yazdılar unvân-ı târîhinde Tâib-i kudsiyân
Câmi'-i erbâb-ı takvâ secde-cây-ı mü'minîn
Sene 1109

HUŞYAR KADIN ÇEŞMESİ

~

Yapı malzemesi itibariyle oldukça sağlam görünmesine karşın, ayna taşından itibaren toprağa gömülü olan çeşme, gerek kitabesinde yer alan Sultan Abdülmecid tuğrası gerekse ayna taşındaki işlemeleri ile oldukça etkileyicidir.

Abdülmecid'in ikinci kadını Huşyar Kadın tarafından 1256'da (1840) inşa ettirilen çeşme, kitabesinden de anlaşılacağı üzere Sultan Abdülmecid ve Huşyar Kadın'ın ölen kızı Mihrimah Sultan'ın ruhu için yaptırılmıştır.

Kitabesinden Huşyar Kadın'ın yaptırdığını anladığımız çeşmenin tekne kısmı yere gömülmüş olup, üst tarafında iki yanda beşer satırdan oluşan kitabe vardır. Kitabenin ortasında ise Abdülmecid'in tuğrası, tuğranın dört köşesinde beş yapraklı küçük çiçek kabartmaları yer almaktadır.

Çeşmenin süslü bir ayna taşı vardır. Ayna taşının üst ve yan kısımlarını zikzaklı kabartmalarla hareketlendirilmiştir. Bu kabartmaların birleştiği noktalarda iki adet rozet yer almaktadır. Musluğun üzerinde ise dökümlü perde kabartması

bulunmaktadır. Teknesi yere gömülmüş durumda olan çeşmenin musluğu ise bulunmamaktadır. Çeşme yirmi yıl önce çekilen fotoğrafları ile karşılaştırdığı takdirde daha iyi bir vaziyettedir.

Çeşmenin tarih beyti aşağıdaki gibidir:

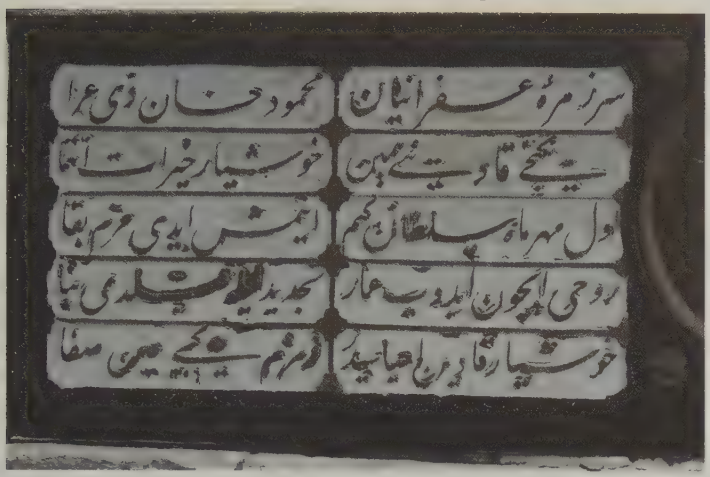

Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
Huşyar Kadın Çeşmesi Kitabesi

Oldu hurûf-ı cevheri târîh-i itmâmı zihî
Huşyar Kadın ihyâsıdır zemzem gibi ayn-ı safâ (1256)

Huşyar Kadın Çeşmesi Sultan Abdülmecid Tuğrası
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

KADINLAR ÇEŞMESİ

~

Namazgâh Çeşmesi denildiğinde Esma Sultan Çeşmesi ile beraber akla gelen çeşme Kadınlar Çeşmesi'dir. Gerek ayna taşı gerekse kıble taşı oldukça tahrip olmuş olan çeşme günümüzde bakıma ihtiyaç duymaktadır.

Kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla Nakşidil Valide Sultan tarafından 1201'de (1786) yaptırılan ve Piyalepaşa'da Büyük Piyale Mahallesi'nde yer alan dikdörtgen çeşmenin su haznesinin üzerinde namazgâh ve kıble taşı bulunmaktadır. 1927'deki kanundan dolayı olacak ki, kıble taşındaki tuğra kazınmıştır.

Dikdörtgen çeşmenin çatısının altında altı satırdan oluşan geniş bir kitabesi bulunmaktadır. Ayna taşının çerçevesi sarmal kemerden oluşmaktadır. Kemerin içerisinde ise akantüs yapraklarından oluşan çember bununda altında iki sütun kabartması yer almaktadır. Bu çemberin de içinde başında istiridye kabuğu olan başka bir diğer çemberin içinde küçük bir kitabe taşı bulunmaktadır.

Çeşmenin musluk kısmının üzerinde küçük bir istiridye kabuğu bulunmaktadır. Musluğu da bulunmayan çeşmenin teknesi ve testi seti hafiften toprağa gömülmüş şekilde var-

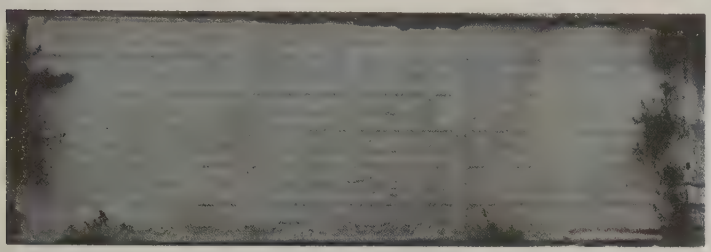
Kadınlar Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

lığını sürdürmektedir. Teknenin iki yanında ikişer tane olmak üzere toplamda dört yalak daha bulunmaktadır.

Ayna taşı kısmında *"Mâşaallâhu kâne"* (Allah'ın dediği olur) ibaresi yer almaktadır.

Çeşmenin kitabesi ise şöyledir:

Kadınlar Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Mukbil-i rûy-ı zemîn Abdülhamid Han kim anun
Halk-ı âlem su gibi emrine eyler imtisâl
Mihr-i hâver çeşme-i cûdunda zerrîn tasdır
Mâh-ı enver menhel-i adlinde bir sîmîn sifâl
Hayra mevkûf oldu çün kim himmet-i şâhânesi
Mahremân-ı hâssı hep hayrâta kıldı iştigâl
Siyyemâ zîb-i harîm-i ismeti Nakşî Kadın
Mâder-i şeh-zâde-i vâlâ-yı mahsûdü'l-hisâl
Rabiâ-sîret Yedinci Kadın ol kim cûy-veş
Sarf ider ecr ü duâ tahsîline mâl ü menâl
Mevkiinde hûb u dil-cû çeşmesâr itdi binâ
Teşnegâna âb-ı pür-şehdi virüb terfîh-i bâl
Şâh-ı asrı eyle evlâdıyla ya Rab şâd-kâm
Ceyşi kılsun düşmenin seyl-i arim-veş pây-mâl
Sâyesinde sâhibü'l-hayrât Kadın hazretin
Feyz-yâb ide iki âlemde Hayy-ı lâ-yezâl
Çâr etrâfa Münîbâ neşr kıl târîhini
Sıhhat olsun iç bu zîbâ çeşmedem mâ-ı zülâl (1201)

MİHRİŞAH KADIN ÇEŞMESİ

~

Yakın zamanda tamirat geçirmiş olan çeşmenin sivri kemerinin kilit taşında çiçek motifli bir rozet yer almaktadır. Çeşmenin neredeyse yarısı günümüzde yol seviyesinin altında kalmıştır.

1145'te (1733) yapılan ve Tophane'de Lüleci Hendek Caddesi ile Hoca Ali Sokağın kesiştiği noktada yer alan çeşme, pek çok hayır işi yapmış ve İstanbul'un dört bir yanını çeşmelerle donatmış olan Mihrişah Valide Sultan'a aittir.

Kesme taşlardan yapılan çeşme, günümüzde yol seviyesinden bir metre batık durumda bulunmakta ve etrafı demirlerle çevrilmiştir. Dikdörtgen olan çeşmenin iki yanında namazgâh şeklinde tasarlanan iki adet dinlenme alanı bulunmaktadır.

Çeşme sivri kemerli olup kemerin birleştiği noktada ufak bir çiçek motifi gözlere çarpmaktadır. Çeşmenin çatısının altında sivri kemerin üzerinde dört satırdan oluşan kitabe yer almaktadır. Sivri kemerin içerisinde üst kesim ayrılmış, ancak boş durumdadır.

Ayna taşı bulunmayan çeşmenin bu kısmında diğer çeşmelerden farklı olarak tas yuvalarına alt alta yer verilmiştir. Musluğu bulunmayan çeşmenin teknesi içerisindeki süslemeler dikkat çekicidir. İki musluğun altında bir de teknenin sol yanında olmak üzere tekne içerisinde üç tane simetrik kabartmalar bulunmaktadır. Teknesi ve testi seti kısmı mermerden yapılan çeşmenin bu kısımları sağlam durumdadır.

Mihrişah Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Mihrişah Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabesi ise şöyledir:

Mihr-i burc-ı ma'delet hûrşîd-i evc-i saltanat
Zıll-i Hak Mahmud Han şâhenşeh-i âlem-penâh
Eyleyüb Tophane'yi ihyâ zülâl-i himmeti
Sâye saldı burc-ı âbı da misâl-i mihr ü mâh
Himmetiyle meslek-i âsârına sâlik olub
Sâhibâtü'l-hayr bânûyân-ı ismet deşt-gâh
Mihrişah Kadın dahi lillâh bu ayn-ı dil-keşi
Kıldı ihyâ itdi râh-ı Hakda icrâ-yı miyâh
Geldi bir leb-teşne ey Vehbî didi târîhini
Oldu bu ayn-ı safâ berây-ı Mihrişah (1145)

Mihrişah Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Üzeri sarmaşıklarla örtülü olan çeşme ikişer ince sütunla çevrilidir. Ayna taşı üzerinde dönemin sembol motiflerinden olan istiridye kabuğu bulunmaktadır. Malzeme olarak iyi durumda olan çeşmenin suyu ne yazık ki akmamaktadır.

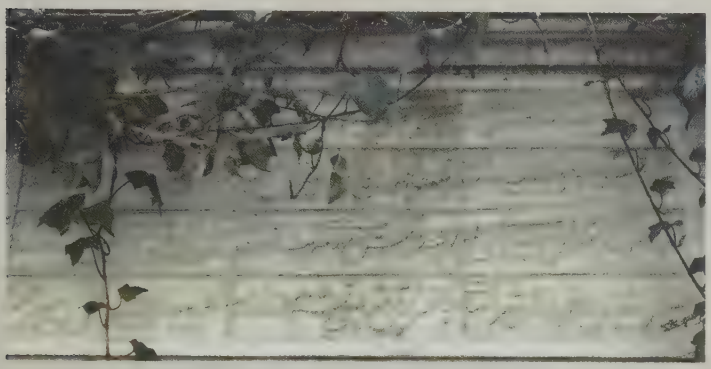
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Bu çeşme de I. Abdülhamid'in kızı olup 1197 yılında doğan ve üç yaşında ölen Fatma Sultan'ın ruhu için III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan tarafından yaptırılmıştır. 1212 (1798) senesinde inşa edilen ve Fındıklı'da Molla Bayırı Sokak ile Molla Çelebi Çeşme Çıkmazı köşesinde yer alan çeşme kimi kaynaklarda Fatma Sultan Çeşmesi olarak da geçmektedir.

Duvar çeşmesi konumunda olan çeşme, sağ ve solda olmak üzere ikişer ince sütunla çevrilidir. Başlığın altında dört satırlık kitabe bulunmaktadır. Kitabeden kornişle ayrılan, sütunların arasında geniş bir ayna taşı bulunmaktadır.

Çeşmenin ayna taşı geniş bir çerçeveyle çevrilidir. Dalgalı kemerin birleştiği noktada geniş bir akantüs yaprağı bulunmakta, akantüsün ortasında da simetrik bir yuvarlak

kabartma yer almaktadır. Bu kemerin içerisinde de daha küçük bir kemer ve birleştiği noktada gene içerisinde simetrik kabartma bulunan akantüs yaprağı bulunmaktadır. Musluğu bulunmayan çeşmenin teknesi yola gömülmüş durumda olup kitabesi ise şöyledir:

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hamdilillâh cûş-ı lûtf-ı Valide Sultân ile
Oldu sîrâb-ı inâyet teşnegân-ı kâinât
Bend-i vâlâ-yı cedîdin eylemiş Rabb-i mu'în
Menba'-ı mâ-i maîn u sâfî-i azb-i Fırat
Kıldı hem andan revân Fatıma Sultân içün
İşte bu nev çeşmeyi cârî o hayriyyet-sıfât
Nûş iden âbın şeker-veş dir safâ-yı bâl ile
Böyle lezzet-bahş olur mu şerbet-i kand-i nebât
Cûy-ı şîr-i cennet ol tıfl-ı letâfet-meşrebin
Eylesün şîrîn demin mânend-i şîr-i ümmehât
Cân-fezâ târîh-i Vehbi teşnegâna müjdedir
Fatıma Sultân rûhiyçün gel iç aynü'l-hayât (1212)

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi Ayna Taşı
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Sade bir biçimde sekiz cepheli olarak dizayn edilen çeşme, Kurtuluş'ta Sefa Meydanı'nda sağlam bir şekilde varlığını korumaktadır. Meydan çeşmesi tarzında olan çeşmenin suyu akmasa da etrafında insanları toplayan bir konuma sahiptir.

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse – Mesut Meyveci

Mihrişah Valide Sultan tarafından 1214 (1799) yılında yaptırılan çeşme Beyoğlu, Kurtuluş'ta Sefa Meydan'ında yer almaktadır.

Meydan çeşmesi konumunda olan çeşmenin üstü çatılı ve kiremitle örtülüdür.

Sekiz cepheli olan çeşmenin ana çephesinde çatının altında dört satırlık kitabe bulunmakla birlikte, bunun altında oval bir kemerin içerisinde yer alan mermer ayna taşı oldukça sade durumda olup herhangi bir işleme barındırmamaktadır.

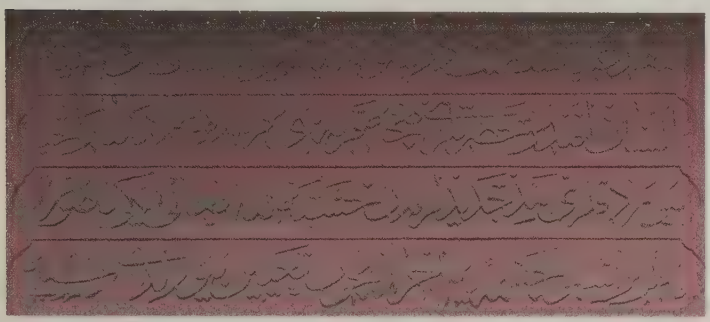
Çeşme, Mihrişah Valide Sultan'ın yaptırmış olduğu diğer çeşmelere göre oldukça sade bir görünüme sahiptir.

Üç çeşmeyi barındıran yapıda çeşmeler arasında oval kemerler içerisinde dinlenme yerleri dikkat çekmektedir.

Çeşmenin tekneleri de mermerden ve oldukça sağ-

lam durumdadır. Çeşmelerin tesli seti kısmı ise bulunmamaktadır. Ayrıca muslukları da kopuk durumdadır.

Çeşmenin kitabesi ise şu şekildedir:

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Mehd-i ulyâ-yı saltanat devletlü inâyetlü Valide Sultân aliyyetü'ş-şân efendimiz hazretleri Bağçe karyesi kurbunda müceddeden binâ ve ihyâ buyurdukları bend-i cedidlerinden hasbeten lillâhi teâlâ iki masura mâ-i lezîz işbu çeşmeye icrâ içün ta'yîn buyuruldu.

Sene 1214

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

▲ *Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

İstanbul'un kaderine terk edilmiş yapılarından biri olan bu çeşme eğer kurtarılmazsa tarihin karanlıklarına gömülüp yok olup gidecek gibi görülüyor.

Mihrişah Valide Sultan tarafından 1207 (1793) yılında yaptırılan çeşme günümüzde Beyoğlu'nda Halıcıoğlu- Hasköy yolu üzerinde, Haliç Köprüsü'nün altında, Fatih Sultan Vakıf Üniversitesi'nin arka duvarında yer almaktadır. Çeşme harap durumda olup, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne tahsis edilen binanın avlu duvarında bulunmaktadır. Kiremit kaplı olan çatısı çökmek üzere olan çeşmenin su haznesi, bitişik olduğu üniversite duvarının içerisinde kalırken ana cephesi caddeye bakmaktadır.

Çeşme yuvarlak kemerine kadar toprağa gömülmüş durumdadır ve yer yer dökülmüş olan beyaz bir sıvayla kaplıdır. Kitabesi bulunmayan çeşmenin kaynaklarda yapılış tarihiyle ilgili 1793 ibaresi geçmektedir.

SALİHA SULTAN ÇEŞMESİ

~

Sultan II. Mustafa'nın kadını ve daha sonra I. Mahmud adıyla tahta geçecek olan Şehzade Mahmud'un annesi olan ve 1145'te (1732) bugün Azapkapı'da Çeşme Meydanı'nda Sokullu Mehmed Paşa Camii'nin arkasında yer alan çeşmenin bânîsi olan Saliha Sultan'ın oldukça ilginç bir hayat hikâyesi vardır.

Hanım Çeşmeleri denildiğinde akla ilk gelen çeşmelerden olan Saliha Sultan Çeşmesi, yanında bulunan sebiller, üzerinde olan bitkisel tezyinatlar ile oldukça etkileyicidir. Ancak ne yazık ki günümüzde susuz bir haldedir.

3 Muharrem 1108 (2 Ağustos 1696) tarihinde Edirne Sarayı'nda Şehzade Mahmud'u dünyaya getirdi. 10 Rebîülahir 1115'te (23 Ağustos 1703) II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi üzerine maiyetiyle birlikte Eski Saray'a gönderildi ve yaklaşık yirmi yedi yıl burada yaşamak zorunda kaldı.

III. Ahmed'in Patrona İsyanı neticesinde tahttan indirilmesi ve oğlu Şehzade Mahmud'un 1 Ekim 1730 tarihinde tahta geçmesiyle birlikte valide sultan olarak tekrar Topkapı Sarayı'na taşındı. Topkapı Sarayı'nda yaklaşık dokuz yıl valide sultan olarak yaşadı. Uzun süredir mustarip olduğu hastalığına iyi gelir ümidiyle Tırnakçı Yalısı'na gitti ve 17 Cemaziyelahir 1152 (21 Eylül 1739) tarihinde burada vefat etti.

Saliha Sultan kendisinden önceki pek çok saray kadını gibi bazı hayır eserleri yaptırmıştır. 1137'de (1725) inşa ettirdiği Silivrikapı civarında Sitti Hatun Mescidi'nin karşısındaki çeşme, 1732'te Eyüp Defterdar'da Yâ Vedud Camii'nin ya-

Saliha Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

nında klasik Türk mimari üslubunda yaptırdığı çeşme, 1731'de Tophane civarında Kadirihane Dergâhı'nın cümle kapısının yanında inşa ettirdiği çeşme ile 1145'te (1732-33) Hacı Ama Mahallesi'nde yaptırdığı Azapkapı Çeşmesi, Sebili ve Sıbyan Mektebi bunlar arasında sayılabilir.

Beş cepheli olarak inşa edilen çeşme Osmanlı'nın en görkemli çeşmelerinden biridir. Mermer kaplı olan çeşmenin iki yüzü Tersane Caddesi'ne bakmakta, iki cephenin birleştiği noktada da sebil yer almaktadır. Çeşmelerin yüzlerine devrin batı ve doğu tezyinatından mülhem süsler ve yazılar kabartma olarak işlenmiştir. Bu süsler arasında vazo içinde çiçekler, tabaklar içinde meyveler bulunmaktadır. Gerek çeşmelerde, gerekse sebilde işlenmemiş, boş bırakılmış bir yer yoktur.

Çeşmenin çatı kısmında ortada yer alan kubbenin etrafında sekiz küçük kubbe yer almaktadır. Sebilin üzerinde de orta boy bir kubbe vardır. Kubbeler kurşun kaplamalıdır. Çeş-

Saliha Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Saliha Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

meyi koruyan saçaklarda da yoğun bir işleme göze çarpmaktadır. Cepheler mermer sütunlarla birbirlerine bağlanmaktadır. Sebil üç pencerelidir. Bu pencereler mermer sütunlarla birleştirilmiş ve her biri çok güzel şebekelerle örtülmüştür.

Çeşmelerde kitabenin altında yoğun bitki işlemeleri ve bununda altında sivri kemer içerisinde ayna taşı yer alır. Ayna taşının üzerinde de gene yoğun bitki işlemeleri vardır. Dört bir köşesinde sehpalar üzerinde vazo içerisinde çiçek kabartmaları yer alır.

Üzerinde ise bitki motifleri içerisinde tokmak bulunmaktadır. Ayna taşı diğer kısımlara göre daha sadedir. Dalgalı bir kemerin içerisinde yer alan musluğun üzerinde bir çiçek kabartmalı rozet yer almakla birlikte musluğu bulunmamaktadır. Tekneleri ve testi seti kısmı ise sağlam ve oldukça geniş bir durumda varlığını sürdürmektedir.

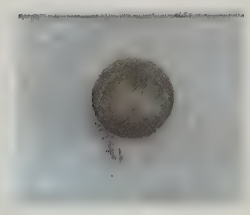
Çeşmenin yapılışı ile ilgili bir rivayet vardır ki o rivayet şöyledir:

IV. Mehmed'in eşi Rabia Gülnuş Valide Sultan, İstanbul'da bir gezintiye çıkar. Bir ara, Unkapanı Köprüsü'nün karşı ucundaki Azapkapı'ya da uğrar. Orada sevimli ve bir o kadar da tatlı bir kızcağızın oturmuş, gözyaşı döktüğünü görür. Yaklaşır, bakar ki, çocuğun önünde kırılmış bir testi var. Şefkatle seslenir:

-Yavrucuğum niçin ağlıyorsun, boşuna gözyaşı dökme. Kırılan testi olsun. Sil gözünün yaşını. İşte sana testinin parası. Hemen yenisini al.

Kızcağız yaşlı gözlerini silerek baktığı Rabia Sultan'a titreyen sesiyle cevap vermeye çalışır:

- Ben, testi kırıldığı için ağlamıyorum. Sabahtan beri iplik gibi akan su başında bekleyip de doldurduğum testinin

▲
Saliha Sultan Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

suyunu, hizmetçilik ettiğim eve götüremeyecek kadar beceriksizlik gösterdiğim için ağlıyorum.

Rabia Gülnuş Valide Sultan, bu akıllıca cevaptan çok memnun olur. Orada kızcağızın kim olduğunu soruşturur. Ana-babadan yetim, "Saliha" isminde bir öksüz olduğunu, hayırsever bir ailenin yanında karın tokluğuna hizmetçilik ettiğini öğrenir.

Hemen gidip kızcağızı aileden ister, saray terbiyesine alır. Fevkalade akıllı olan öksüz Saliha, kısa zamanda inkişaf eder, her konuda sarayda örnek bir hanım haline gelir.

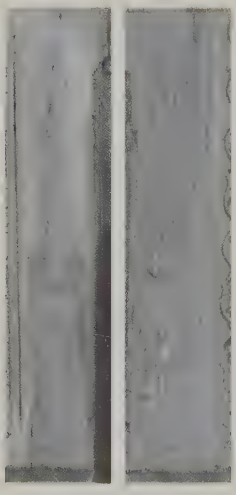
Rabia Gülnuş Valide Sultan onu, Padişah II. Mustafa Han ile evlendirir. Böylece öksüz ve yetim Saliha, "Sâliha Dilâşub Sultan" olur.

Ne var ki, Saliha Sultan, geçmişini asla unutmaz. Öksüzlüğünü, hizmetçiliğini, hatta kırdığı testinin başında ağlarken elinden tutulup da böylesine eşsiz bir mevkiye çıkışını, hep düşünür.

Bir gün, çocuk iken testisini kırdığı, başında gözyaşı dökerken elinden tutulup da saraya getirildiği yere gider. Sessizce yine gözyaşı dökmeye başlar. Meraklananlar sebebini sorarlar. O da geçmişteki hadiseyi onlara anlattıktan sonra emrini verir:

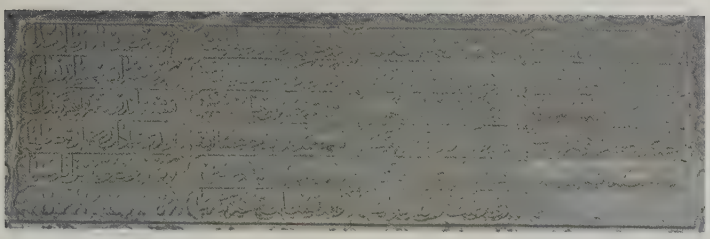
- Testimin kırıldığı bu yere öyle bir çeşme yapılsın ki, asırlar geçsin, ama çeşmenin suyu bitmesin, sanatı gözden düşmesin. Testisini kıran kızlar bir daha dolduramam diye gözyaşı dökmesin. Suyu bol aksın. Der ve bu çeşme yapılır.

Saliha Sultan Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
▼

Çeşmenin sol cephesinde yer alan çeşme üzerinde bir korniş barındırmaktadır. Dalgalı işlemeli bezemelerin altında yer alan kornişin alt kısmında yine bitkisel tezyinler yer alır. Bu bölümün solunda dönemin eserlerinde oldukça sık rastlanan vazo içerisinde meyve süslemeleri yer almaktadır. Üst kısmın sol tarafında, barok dönemin oldukça süslü meyve tabağı motifinin hemen üzerinde "Mâşaallâh" lafzı yerini almıştır.

Bu bölümün altında bitkisel tezyinatın arasında bir kitabe bulunur. Çeşmenin sivri kemerinin içerisinde yine oldukça süslü tezyinatların altında tepedeki gibi bir korniş yer almaktadır. Bu kornişin altında oldukça ön plana çıkan bir rozet bölümü kabartması vardır. Onun sağ ve sol yanında oldukça ince sehpa benzeri motifler üzerinde yine meyve tabağı motifi bulunmaktadır. Yine ayna taşının üzerinde bir dalgalı yapı yer almaktadır ve bu kemer bir rozet bölümüne ev sahipliği yapmaktadır.

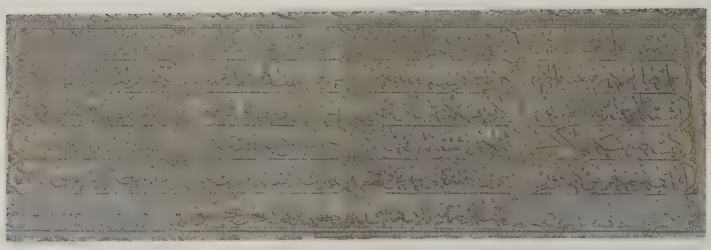
Saliha Sultan Çeşmesi Kitabesi (1)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sol bölümde yer alan çeşmenin kitabesi ise aşağıdaki gibidir:

Menba'-ı âb-ı zülâl-i merhamet
Lücce-i pür-cûş u ihsân u sehâ
Devha-i pür-berk ü bâr-ı saltanat
Şems-i ismet mâder-i zıll-i Hudâ
Valide Sultân ki itmiş âleme
Deşt-i cûdun maksem-i âb-ı atâ
Zikr ü fikri bâkiyât-ı sâlihât
Kârı hayrât-ı hisândır dâimâ
Fî-sebilillâh nice âsâr idüb
Eyledi kesb-i rızâ-yı Kibriyâ
İşte ez-cümle bu dil-cû çeşme kim
Teşne-i lebdir Hızr u İskender ana
Cârî hâfızlar gibi her lûlesi
Sûre-i Kevser okur subh u mesâ
Mâ-hasal bu âb-ı cân-bahşâ ile
Oldu şâdân rûh-ı pâk-i Mustafa
Anı da cennetde sîrâb eyleye
Sâkî-i Kevser Aliyy-i Murtazâ
Didiler âb-ı hayâtın vasfını
Gûş idüb söylersin ammâ Vehbiyâ
Bâri bir mümtâz târîh eyleyüb
Valide Sultân'ın iç hayrına mâ (1145)

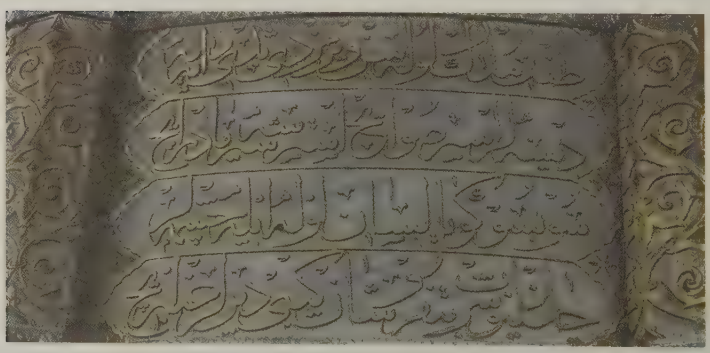
Sağ bölümde yer alan çeşme de oldukça süslü bir yapıya sahiptir. Çeşme en tepede bir kornişe sahip olup kornişin alt yapısı oldukça özel bitkisel tezyine yer vermiştir. Bu bölümün altında da kitabe bölümü yer alır. Sivri kemerin her iki tarafı da tezyinlerle dolu olup içi bezemelerle doludur.

Yapı grubunun sağ tarafında yer alan çeşmenin kitabesi aşağıdaki gibidir:

Saliha Sultan Çeşmesi Kitabesi (2)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hazret-i Valide Sultân ya'nî
Mâder-i Hazret-i Sultân Mahmud
Matla'-ı şems-i hilâfet ki anın
Fer'idir sâye-i Hallâk-ı Vedûd
Amel-i Sâliha'dır sa'yi müdâm
Kârıdır kesb-i rızâ-yı Ma'bûd
Havz-ı himmet kereminden memlû
Feyz-i re'fet eserinden meşhûd
İşte ez-cümle bu âsârına bak
Lâzım ise eğer ityân-ı şuhûd
Nice kez yandı yıkıldı Galata
Göšterüb tâb-ı ıtâş ateş ü dûd
Kimse su serpmedi illâ keremi
Komadı teşne-leb-i tâb-âlûd
Hacı A'mâ dinilen semtde idüb
Çeşme açmağla ilâc-ı Bihbûd
Oldu bir hayra muvaffak ki olur
Ecri cennetdeki havz-ı mevrûd
Hem anın hem şeh-i devrânın ola
Ömr-i Hızır ile zamanı memdûd
Oldu târîhe sezâ ey Vehbî
Çeşme-i Valide-i Han Mahmud

Saliha Sultan Sebili Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

SALİHA SULTAN ÇEŞMESİ

Saliha Sultan Çeşmesi
to: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kadirihane Tekkesinin avlu kapısı bitişiğinde ki çeşmeye bu sebeple Kadiriler Çeşmesi denildiği gibi yazılışında payı olduğu için Topçubaşı İsmail Ağa adıyla da anılmaktadır. Ancak Tophane'deki Kâdirî Dergâhı'nın avlu kapısı bitişiğinde, 1144'te (1732) inşa ettirilen çeşmenin bânîsi Saliha Sultan'dır.

Mermer çeşmenin sütunları arasında yukarıda beş satırlık kitabe yer almakla birlikte kitabenin üzerinde incir, armut, mandalinaya benzeyen meyveler tabaklar içerisinde resim edilmiştir.

Çeşmenin çerçevesi çiçeklerle, süslemelerle doludur. Çeşmenin ayna taşı ile kitabesinin arasında istiridye kabuğu şeklinde geniş bir kabartma da yer almaktadır. Bunun üst kısmı bitki bezemeleriyle kaplanmış olup altı da ince bitki bezemeleriyle süslenmiştir.

Çeşme altında geniş boş bir mermer sütun vardır. Ayna taşı kısmında ise küçük bir kitabe boşluğunun altında ince kemerin içinde bulunan musluğun iki yanında iki servi

Kadiri Tekkesi'nin avlu duvarında bulunan çeşmenin üzerinde bulunan işlemeler hayli dikkat çekicidir. Tabak içinde meyve motifleri ile çevrelenen çeşmenin yuvarlak kemeri de bitkisel tezyinatlar ile donatılmıştır.

ağacı kabartması bulunmaktadır. Musluğu bulunmayan çeşmenin tekne kısmı da aşağıda kalmıştır. Sağlam durumda olan teknenin teşti seti kısmı ise sağlam durumdadır.

Yalnızca giriş kısmında bir kırık bulunan ve geri kalan kısmı oldukça sağlam olan kitabe kısmı aşağıdadır:

▲
Saliha Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Pâdişâh-ı dîn ü devlet şehriyâr-i memleket
Han Mahmud ibn-i Sultân Mustafa Mahmud-hâl
Gevher-i zâtına kânî Valide Sultân'ın
Zikr ü fikridir leb-i cûy-i sevâba dü nihâl
Belde-i Tophane'de Sultân Abdülkadir'in
Dergehinde kıldı cârî çeşme-i âb-ı zülâl
Topçubaşı kulu İsmail Ağa'ya lûtf idüb
Hissedâr itdi bu nev-âsârdan bî-kîl ü kâl
Hak kabûl idüb bu hayr-ı cûybârı cümleden
Âb-ı kevserle vire ecrin Hudâ-yi Zü'l-celâl
Zü'l-cenaheyn oldu Hâfız mürg-i târîhe dü bâl
Topçubaşı çeşme-i sîmîn-beden icrâ idüb
Valide Sultân akıtdı çeşmeye âb-ı zülâl (sene 1144)

VERDİNAZ KADIN ÇEŞMESİ

~

Klasik bir yapıda inşa edilmiş olan çeşme, günümüzde yeşil sıva ile kaplanmış bir durumdadır. Çeşmenin bir kısmı toprağa gömülü vaziyettedir.

◂
Verdinaz Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sultan I. Mahmud'un dördüncü eşi olan Verdinaz Kadın tarafından 1145'te (1732) yaptırılan çeşmenin günümüzdeki konumu Galata'da, Haliç kıyısında Makbul İbrahim Paşa Camii karşısındadır. Kadın Efendi'nin adı olan "Verdinaz" kelimesi nazlı gül, nazların gülü anlamına gelmektedir.

Kesme taştan klasik tarzda yapılmış olan çeşme yeşil sıvayla kapatılmış durumdadır. Çatısının altında altı satırlık kitabe yer almakta olup kitabenin altında sivri kemer bulunmaktadır. Sivri kemerin içi ise boştur.

Ayna taşı bulunmayan çeşmenin musluğu da kopuk

▲ *Verdinaz Kadın Çeşmesi Kitabesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

durumdadır. Çeşmenin inşa tarihi olan 1732, Beyoğlu-Taksim su şebekesinin kurulması ile aynı tarihtedir ve bu şebeke ile alakalıdır. Teknesi kırılmış olan çeşmenin teşti seti varlığını sürdürmekte ve üzerlerinde bitki yetiştirilmektedir.

Çeşmenin kitabesi ise şöyledir:

Hazret-i Hüsrev-i Süleyman-câh
Ya'nî Mahmud Han-ı mülk-ârâ
Bezl-i celb-i hayât-ı himmet idüb
Çünki bu şehri eyledi ihyâ
Kâtınât-ı harîm-i muhteremi
İktifâen li-isrihi'l-esnâ
Sâye-i devletinde her birisi
İtdi bir ayn-ı cân-fezâ inşâ
Biri ez-cümle işte bu gorunen
Çeşme-i bî-adîl-i müştesnâ
Ki idüb şâd rûh-ı sıbtaynı
Eyledi teşne-dilleri irvâ
Hızr idüb hüsn-i tarhına tahsîn
Didi ey Vehbî-i sühan-pîrâ
Çekme zahmet ki tak arşa anın
Beyt-i târîhin itdiler imlâ
Hak kabûl ide Verdinaz Kadın
Kıldı âba bedel-i gülâb icrâ (1145)

VUSLAT KADIN ÇEŞMESİ

~

Sultan I. Mahmud döneminde yaşayan Vuslat Kadın tarafından 1145'te (1732) inşa ettirilen çeşme, Kasımpaşa'da, Kurtuluş deresindeki Eyyühüm Camii önünde yer alır.

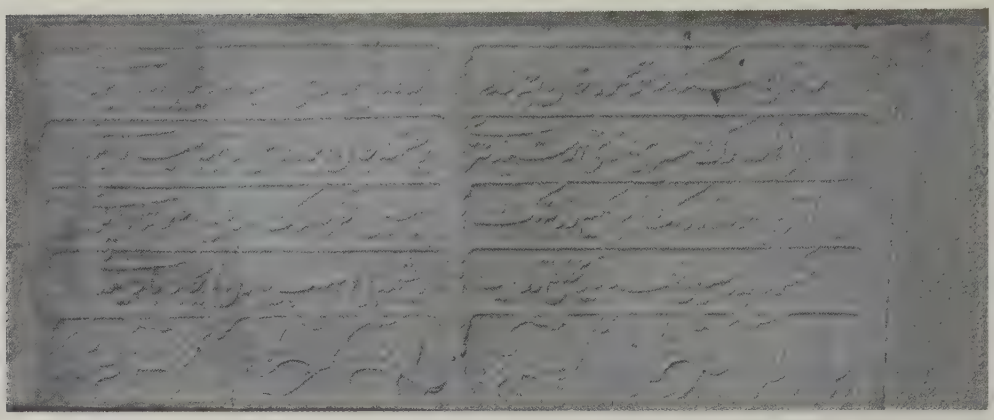
Meydan çeşmesi konumunda olan çeşme, kesme taştan yapılmıştır. Ana cephe hafif dışa doğru çıkık durumda olan çatının altında dört satırdan oluşan kitabe yer almaktadır. Kitabenin en altındaki beşinci satır sarmal çiçek ve yaprak motifleriyle hareketlendirilmiştir.

Eyyühüm Camii avlusunda yer alan çeşme yol seviyesinden oldukça aşağıda kalmıştır. Çeşmenin üzerine ne yazık ki boyalar ile yazılar yazılmıştır. Çeşme bir cami avlusunda olmasına rağmen susuz bir vaziyettedir.

Vuslat Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabenin altında bulunan sivri kemerin birleştiği noktada yani kilit taşında küçük bir güneş kabartması dikkatleri üzerine çekmektedir. Ayna taşı oldukça sade olup çeşmeden sepet kulplu kemerle ayrılmıştır. Çeşmenin musluğu da bulunmamaktadır. Teknesi ve teşti seti kısmı ise oldukça sağlam ve geniş bir biçimdedir.

Vuslat Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabesi ise şöyledir:

Hakan-ı İskender-haşem Mahmud Han-ı Cem-hadem
Kim adl ü dâdı dem-be-dem dünyâyı âbâd eyledi
Ol tâcdârın hem-seri bânû-yı hurşîd-ahteri
Bu çeşme-i can-perveri izniyle bünyâd eyledi
Ağzı sulanır âdemin nâmı anılır zemzemin
Sıbtayn-ı fahr-i âlemin rûhun bu su şâd eyledi
Meşkûr ide sa'yin Hudâ târîhini yaz Vehbiyâ
Bu çeşmeyi Vuslat Kadın îcâd u âbâd eyledi (1145)

ZEVKİ KADIN ÇEŞMESİ

~

Sultan III. Osman'ın üçüncü eşi olan Zevki Kadın tarafından 1169 (1756) senesinde Yine Zevki Kadın Sıbyan Mektebi duvarına inşa edilen çeşme günümüzde Fındıklı'da Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi yakınında, cadde üzerinde yer alır.

Klasik devirde karşılaştığımız, sıbyan mekteplerinin, cami avlu duvarlarının veya medreselerin dış duvarlarında yer alan çeşme geleneği burada da karşımıza çıkmaktadır. Çeşme, Zevki Kadın'ın yaptırdığı Sıbyan mektebinin duvarında yer almaktadır.

Çeşme, Zevki Kadın'ın yaptırmış olduğu Sıbyan Mektebi'nin yola bakan kısmında Sıbyan mektebine giriş kapısının sağında bulunmakta olup mermer geniş sütun içerisinde üst kısımda beş satırlık kitabesi oldukça güzel bir şekilde yazıya dökülmüştür. Cümleler arasındaki küçük çiçek kabartmaları ilgi çekicidir.

Çeşmenin ayna taşı oldukça zengin bezemelere ev sahipliği yapmakla birlikte ayna taşının üst kısmında yoğun şekilde çiçek kabartmalarına yer verilmiştir. Birleştikleri noktada ise akantüs yaprağı bulunmaktadır. Geniş üst kısmı dalgalı bir çerçeveye sahip olan ayna taşında yoğun motiflere yer verilmiştir. Akantüs yaprağının altında kurdeleyle saplarından bağlanmış bitki çemberinin içerisinde göğe doğru bakar şekilde ay ve yıldız motiflerine yer verilmiştir.

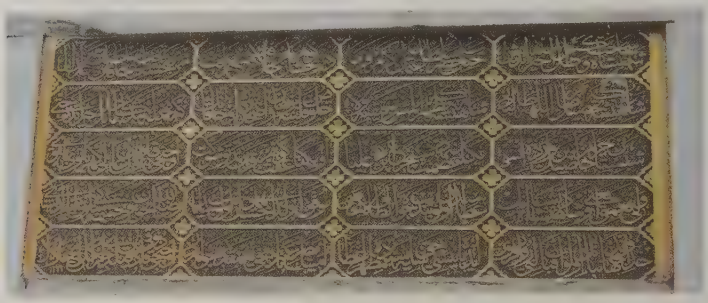
Sarmal bir diğer çemberin içerisinde üstte yine yoğun kabartmaların altında lüle taşı kısmı bulunmaktadır. Lüle taşı kısmında da yoğun motiflere yer verilmiştir. Musluğun

Dikdörtgen bir mermer blok olarak inşa edilen çeşmenin üzerinde oldukça etkileyici tezyinatlar yer almaktadır. Çeşmenin dalgalı kemerinin kilit taşı noktasında yer alan akantüs yaprağı motifinin altında göğe bakan bir ay yıldız motifi bulunmaktadır.

Zevki Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

yan taraflarında yoğun bitki bezemelerinin köşelerinde küçük iki adet çiçek kabartması yer almaktadır. Kırık durumda olan musluğun üzerinde ise küçük bir istiridye kabuğu kabartması bulunmaktadır.

Zevki Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabesi ise şöyledir:

Şehinşâh-ı semâhat-keş ve zıllullâh-ı hayr-endîş
Cenâb-ı Hazret-i Sultân Osman-ı kerem fermâ
Dırahşân-ı gevher-i bahr-ı hilâfet menba'-ı re'fet
Şeref-bahşâ-yı taht-ı saltanat hakan-ı adl-ârâ
Ne şâhenşeh ki tahsîl-i rızâullâha tâlibdir
Ne şâhenşeh ki mazhar eylemiş tevfîkine Mevlâ
Hulûs-ı kalbine bürhân-ı vâzıhdır o hakanın
Ki cümle bendegânı mâ'il-i hayrâtdır hattâ
Şebistân-ı harîm-i hâssının perverde-i insi
Yegâne dürr-i ismet şeb-çerâğ-ı perde-i ulyâ
O yektâ gevher-i iffet-karîn-i pertev-i şevket
Üçüncü Kadın ol âlî-güher bânû-yı bâ-takvâ
Velî-ni'meti ya'nî o şâhenşeh-i zî-şânın
Atâsından olub bende[-i] cû eltâf-ı lâ-tuhsâ
Muvaffak oldu ihsân-ı hümâyûna olub şâyân
Rızâullâh içün bu çeşmesârı eyledi inşâ
Hudâvend-i cihânbânın olub ikbâli rûz-efzûn
İde bânîsi Hak sâyesinde mazhar-ı i'tâ
Emînâ mısra'-ı târîhi hem-kadr-i cevâhirdir
Üçüncü Zevki Kadın kıldı icrâ gel iç zülâl mâ (1169)

Zevki Kadın Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Anadolu Yakası

Üsküdar Valide-i Cedidi Camii

ATİK VALİDE SULTAN ÇEŞMELERİ

▲ Atik Valide Sultan Kuzey Çeşmesi
Nilay Köse - Mesut Meyveci

KUZEY ÇEŞMESİ

Çeşme Nurbanu Atik Valide Sultan tarafından yine kendi adını taşıyan caminin kuzey cephesinde, 1583'te taş bir köprü-tünelin içerisinde (Valide Kahyası Sokak) inşa ettirilmiştir.

Sivri kemerli çeşmenin çevresini saran bir büyük çerçeve bulunmakla birlikte çeşmenin ayna taşı kapatılmış bir durumdadır ve musluğu yerinde değildir. Teknesi-yalağı oldukça bozulmuş olmakla beraber halen ayaktadır. Çeşme ve çevresi oldukça bakımsız bir haldedir ve üstü yazılar kazınmak suretiyle zarara uğramıştır.

Nurbanu Sultan Camii'nin kuzey cephesindeki taş tünel-köprünün içerisinde yer alan klasik yapıdaki çeşme oldukça harap bir haldedir. Çeşmenin üzerine yazılar yazılmış ve içinde yakılan ateşten dolayı kararma olmuştur.

DOĞU ÇEŞMESİ

Cami avlu duvarına bitişik olarak kesme taştan, klasik üslupta inşa edilen çeşme, aynı yapı grubunda yer alan diğer çeşmelere göre oldukça iyi durumdadır. Sivri kemerli olarak

Nurbanu Sultan Camii'nin doğu cephesinde yer alan çeşme çift tas boşluğuna sahiptir ve ayna taşı aynı yapı grubundaki çeşmelere göre daha işlemelidir.

inşa edilen çeşmenin ayna taşının iki yanında tas boşlukları ve üzerinde işlemeler az da olsa varlığını sürdürmektedir. Lüle kısmı ise koparılmıştır.

Ayna taşının üst kısmında rozet bölümü yer alırken bu çeşmede de diğerlerinde olduğu gibi kitabe yer almaz. Teknesi sağlam durumda olup doğu cephesinde yer alan bu çeşme mevcut durumu itibariyle aynı yapı grubundaki diğer çeşmelerden farklıdır. Doğu cephesinde yer alan çeşme diğer çeşmelere göre oldukça sağlam bir görüntü çizmektedir.

BATI ÇEŞMELERİ

Nurbanu Sultan Camii'nin batı cephesinde üç adet çeşme yan yana inşa ettirilmiştir. Her üçü de klasik yapıda olan çeşmelerin içleri yazılar ile kirletilerek zarar verilmiştir.

Atik Valide Sultan Doğu Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Atik Valide Sultan Batı Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Atik Valide Sultan Camii batı tarafında, Çinili Camii sokakta yer alan yapı 1583'te, üç çeşme şeklinde inşa edilmiştir. Her biri sivri kemer ile inşa edilmiş çeşmelerin birbirinden az da olsa farkları bulunmaktadır.

Ortada yer alan çeşmenin sivri kemerinin yüksekliği diğerlerine göre daha fazladır. Her üç çeşmenin de ayna taşı tahribata uğrasa da günümüze ulaşabilmiştir. Her üç ayna taşının da birbirinden farklı motiflerle inşa edildiği göze çarpmakla birlikte her üç ayna taşının da lüleleri üçer adet olacak şekilde inşa dilmiştir.

Eski fotoğraflarında üzerinde yer alan saçak muhtemelen daha sonraki devirlerde yapılan tadilat sırasında ortadan kaldırılmıştır. Her üç çeşmenin de önünde yer alan teknesi sonraki devirlerde önüne yapılan mermer ile değişerek günümüze ulaşmıştır.

Her üç çeşmenin de sivri kemeri olmasına rağmen solda yer alan çeşmenin kilit taşında bir rozet bölümünün yer aldığı gözlenir.

AYŞE HATUN ÇEŞMESİ

~

Ayşe Hatun Çeşmesi yapısı itibariyle oldukça dikkat çekicidir. Çeşmenin üzerinde başta istiridye kabuğu motifi olmak üzere pek çok Avrupa etkisindeki Türk Sanatında görülen motife rastlanmaktadır. En tepede Sultan III. Selim'in tuğrası yer almaktadır.

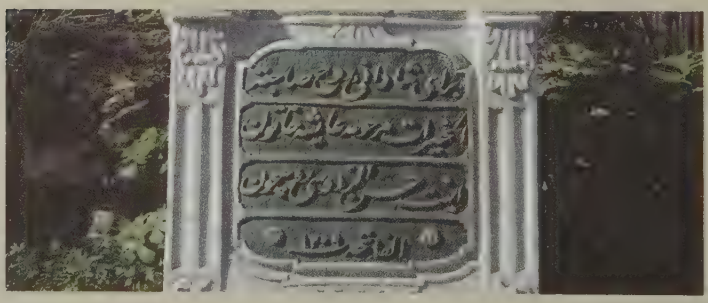
Ayşe Hatun çeşmesi diye bilinen ve kitabesinden anlaşıldığı üzere 1209'da (1795) inşa edilen çeşme, Karacaahmet Mezarlığı'nın Bağlarbaşı yolu üzerinde su terazisi yakınında yer alır.

Günümüzde Karacahamet Mezarlığı'nın duvarında yer alan çeşme Osmanlı Devleti'nde dönemin etkin sanat anlayışı olan barok mimarinin özelliklerini gösterir. Duvarda yer almasına rağmen özellik olarak sütun çeşme özellikleri gösteren çeşmenin üzerinde yer alan işlemeler oldukça göz alıcıdır.

En üst kısımda III. Selim'in tuğrası ve onun alt kısmında da dönemin mimarisinde oldukça fazla görülen 'İstiridye kabuğu' motifi görülmektedir. İstiridye kabuğunun altında ise kitabe yer almaktadır.

Kitabenin altında adeta vazo içerinde yer alan çiçeklere benzeyen motifler yer almakla birlikte ayna taşının yer aldığı bölümde oldukça güzel bezemeler vardır. Üç musluk boşluğu da günümüzde kırık vaziyettedir. Çeşmenin önünde oldukça ufak bir yalak hatta kurna büyüklüğünde bir boşluk yer almaktadır.

İstiridye kabuğunun altında yer alan kitabe aşağıdaki gibidir:

Berây-ı şâdânî-i rûh sâhibetü'l-hayrât merhûme Ayşe Hatun ibnet Hasan er-Rodosî rûhiyçün el-Fatiha

Sene 1209

Ayşe Hatun Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Ayşe Hatun Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

AYŞE HATUN ÇEŞMESİ

~

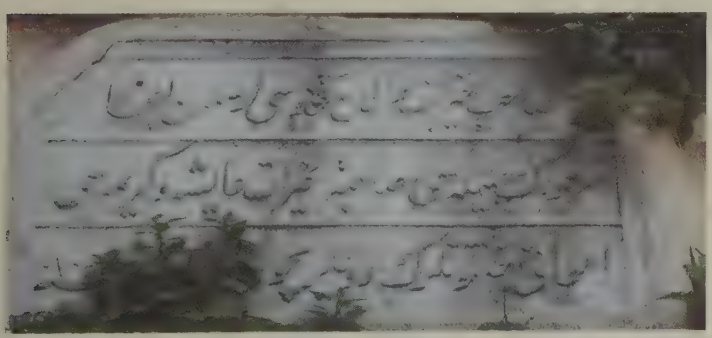

Abdi Efendi Camii önünde yer alan çeşmenin yapısı oldukça değişmiştir. Orijinal görünümü ile ilgili tahminler kitabesinde yer alan inşa tarihi üzerinden dönemsel bir değerlendirme ile yapılmaktadır.

Ayşe Hatun Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabesinden anlaşıldığı üzere Valide Kethüdası Arslan Ağa'nın eşi Ayşe Hatun'un yaptırdığı çeşme 1060'a (1650) tarihlenir. Şeyh Yokuşu'nda Abdi Efendi Camii önünde yer alan çeşme aslen XVII. yüzyılda inşa edilmesine rağmen daha sonra yapılan tadilatlarda yapısı oldukça tahrip olmuştur. Çeşmenin günümüze ulaşmasındaki en önemli faktörlerden birisi, hatta belki de en önemlisi bir caminin önünde, sürekli kullanılan ve ihtiyaç duyulan konumda olmasındandır.

Yapı adeta çeşmenin üzerine bindirilmiş taş bir blok gibi görülmektedir. Kitabenin günümüzde bulunduğu nokta çok büyük ihtimalle daha sonraları yapılan tamirden sonra günümüzdeki konumuna yerleştirilmiştir. Küçük işlemeli ayna taşı ve kitabesi ile yanda yer alan sedleri günümüze ulaşmıştır. Kitabesi ise aşağıdaki gibidir:

Ayşe Hatun Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sâhibü'l-hayrât Valide Kethüdâsı Arslan Ağa merhûmun halîlesi sâhibetü'l-hayrât Ayşe ve kerîmesi Ümmühanî Hatunların rûhlariyçün el-Fatiha

Sene 1060

AYŞE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Oldukça iyi durumda olan çeşme klasik bir yapıda inşa edilmiştir. Kemer bölümünde geçmişte var olduğu anlaşılan renkli taşlar ile yapıya canlı bir görünüm katılmaya çalışılmıştır.

Mihrimah Sultan'ın kızı ve Sadrazam Ahmed Paşa'nın eşi olan Ayşe Sultan tarafından 1007'de (1598) inşa ettirilen çeşmenin günümüzdeki konumu İmrahor'da Doğancılar Caddesi ile Öğdül Sokağın kesiştiği köşedir.

Klasik üslupta inşa edilmiş olan çeşme sivri kemerli olarak vücud bulmuştur. Haznesi kesme taştan ve ön cephesi mermerden olan çeşmenin kemerinin sivri bölümü iki renkli taştan inşa edilmiştir. Kemerin köşelerinin her iki yanında rozetler, rozet bölümünün üstünde de kitabe yer alır.

Ayna taşının en üst kesiminde "Allah" lafzı görülmektedir. Önündeki yalağı oldukça sağlamdır. Kitabe bölümü ise aşağıdaki gibidir:

Cenâb-ı Hazret-i Ayşe Sultân çün ihyâ itdi bu azb-ı fırâtı

Didim târîhin anun kıldu icrâ zülâl-i çeşme-i aynü'l-hayâtı

Sene 1007

Çeşmenin arkasında yer alan hazne bölümü yukarıdadır. Hazne bölümüne de bir ayna taşı yerleştirilmesi suretiyle çeşmenin arkası da kullanılmıştır. Burada bulunan ayna taşı ön taraftakine benzetilmeye çalışılmıştır; ayna taşında ise musluk yer almamaktadır. Ön kısmında da oldukça büyük bir yalak yer almaktadır.

Ayşe Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

BAŞKADIN MEYDAN ÇEŞMESİ

~

Kitabeden anlaşıldığına göre çeşmeyi yaptıran, ismi belirlenememiş olan bir başkadındır. 1141'de (1728) inşa edilen çeşme günümüzde İmrahor Camii'nin önündedir.

Dönemin ana üslubu olan Lale Devri'nin eklektik üslubuna göre inşa edilmiş olan çeşmeye geçmiş dönemin klasik üslubunun yanında Avrupa'dan gelen süsleme usulleri eklenmiştir. Bu döneme her ne kadar Barok dense de tamamen barok usulü özellikler görülmez.

Ön cephesi mermerden olan çeşmenin kemer üslubu dalgalıdır. Bu kemerin içerisinde geri planda üstünde çok hafif bezemelerin yer aldığı bir ayna taşı ve onun üzerinde de

İmrahor Camii'nin önünde yer alan çeşme oldukça etkileyicidir. Çeşmenin üst korniş bölümü çiçekli işlemeler ile hareketlendirilmiştir. Kemer bölümü ise palmetli rozetler ile süslüdür.

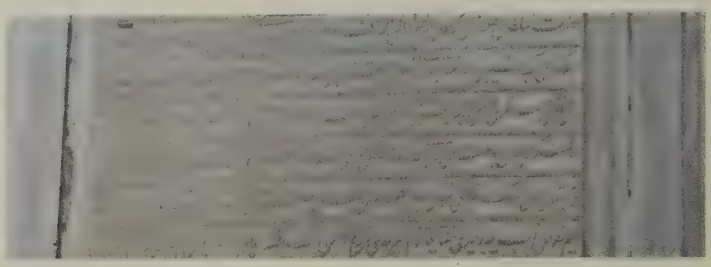

◂ *Başkadın Meydan Çeşmesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

üç adet musluk boşluğu vardır. Kemerin sağ ve sol yanında yer alan çiçek motifli iki rozet oldukça göz alıcıdır. Bu bölümün üzerinde yer alan bölümde ise kitabe yer almaktadır.

Kitabenin üzerinde saçak bölümünün başladığı alanda süslemeler göze çarpmaktadır. Çeşmenin en üst noktasında ise çiçek motifli işlemeler kendilerine yer bulmaktadırlar. Çeşmenin bu denli etkileyici bir biçimde orijinalliğini koruyabilmesinde bulunduğu camii önünün etkisi oldukça fazladır.

Lale Devri'nin meşhur sanatçısı Nedim'in kaleminden çıkmış olan çeşme kitabesi aşağıdaki gibidir:

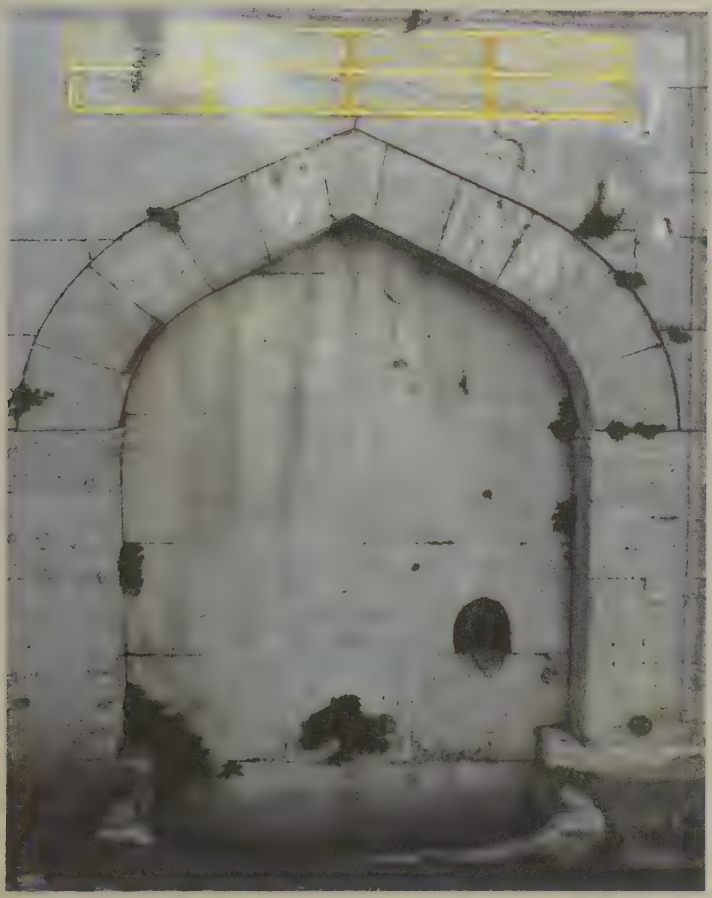

Başkadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hazret-i Sultân Ahmed Han-ı gerdûn-mâye kim
Âlemi eltâf u ihsânıyla ihyâ eyledi
Fatih-i İran şeh-i devrân ki cûd u re'feti
Üsküdar'ı âb-ı şîrîn ile iğnâ eyledi
Suyu başından idüb icrâ o Hakan-ı kerîm
Ehl-i devlet ol sudan çok çeşme peydâ eyledi
Başkadın hazretleri dahi bu zîbâ çeşmeyi
Kendi mâlıyla yapub bir hayr-ı vâlâ eyledi
Bu mahalle âb-ı sâfîye katı muhtâc idi
Hakk'a şükr olsun bu mâ atşânı irvâ eyledi
Nev reviş cârî olub bu âb-ı sâf u dil-pezîr
Teşnegânın dillerin eşvâka me'vâ eyledi
Hak teâlâ ol şehin ikbâlini efzûn ide
Kim der-i lûtfun cihân halkına me'vâ eyledi
Çeşmenin bânîsinin dahi kıla ömrün füzûn
Kim hulûs-i kalb ile bu hayrı inşâ eyledi
Söyledi târîh-i itmamın anın kilk-i Nedim
Başkadın bu çeşme-i vâlâyı icrâ eyledi (sene 1141)

MAHPEYKER KÖSEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

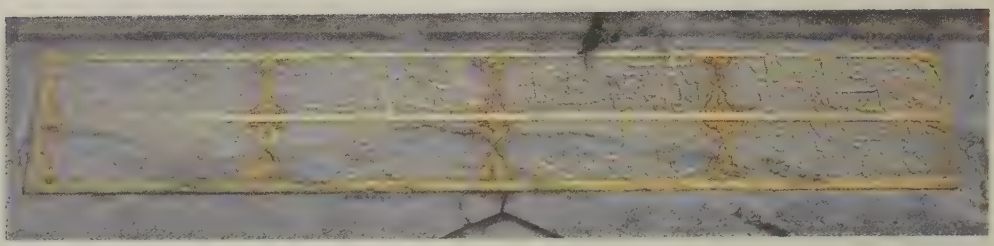
Oldukça hayırsever bir kişi olan Kösem Sultan tarafından, yine kendisinin inşa ettirdiği Çinili Camii'nin yanında yer alan Sıbyan mektebi duvarına inşa ettirilen çeşme klasik devir çeşme mimarisini yansıtmaktadır ve oldukça iyi bir durumdadır.

Mahpeyker Kösem Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

I. Ahmed'in en sevdiği hasekisi, IV. Murad ve Sultan İbrahim'in validesi ve IV. Mehmed'in büyükannesi Mahpeyker Kösem Sultan tarafından 1052'de (1642) inşa ettirilen çeşme Çinili Camii ile Çinili Hamam'ın arasında yer alan kaldırım üzerindedir.

Kesme taştan klasik bir üslupla inşa ettirilen çeşmenin sivri kemerinin içerisinde yer alan oymalı ayna taşının içinde rozet tarzı bir sembol yer almaktadır.

Ayna taşının yanında bir tas boşluğu yer alırken en üst kısmında yer alan süslemeler taş oymacılığı ile yapılmıştır. Onun altında ise kitabe yer alır. Çeşmenin teknesi kırılmıştır, sağlam değilken musluğu da koparılmış durumdadır. Set taşlarında ise sağ tarafta bulunanı diğerine göre oldukça iyi durumdadır.

▲
Mahpeyker Kösem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabesi aşağıdaki gibidir:

Hazret-i sultân-ı ekrem vâlide
Hakk yolunda kıldı bu âbı revân
Kıldı icrâ bu sebîli hayr içün
Ola ecri selsebîl-i câvidân
Kabbelallâh zî-sevâb-ı âhiret
Habbezâ aynü'l-hayât-ı râyegân
Her gören anı duâ-i hayr ider
Kıl kabûl sen ya Mecîd ya Müsteân
Lûle-i çeşme döker dil-teşneye
Akıdır kendüye görse reh-revân
Reh-revâna dir lisân-ı hâlile
Hayât-ı âbîden iç bul tâze cân
... sebîl ey tâlib-i mâi's-sebîl
Âfiyetler ola sıhha nûş-ı cân
Feyziyâ çün mazhar-ı feyz oldu su
Menba'-ı feyz oldu târîh ol zamân (1052)

GÜLNUŞ EMETULLAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

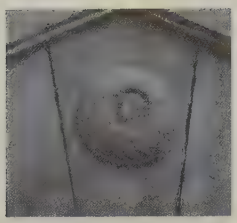
Sultan IV. Mehmed'in eşi ve Sultan II. Mustafa ve III. Ahmed'in annesi olan Osmanlı İmparatorluğunda son defa 'Haseki Sultan' ünvanını kullanan kadın sultan olan Gülnuş Emetullah Valide Sultan tarafından 1122'de (1710) inşa ettirilen çeşme Yeni Camii'in İmam Nasır Sokağı'na açılan avlu kapısının bitişiğinde yer alır.

Sivri kemerli bir yapı modeline sahip olan duvar çeşmesi grubuna giren çeşme, tamamen mermerden düz bir yapıdır. Sivri kemerin kilit taşı bölümünde bir rozet bulunmakla

Mermer bloktan klasik bir biçimde inşa edilmiş olan çeşmenin kilit taşında dalgalı bitkisel tezyinatların iç içe geçtiği ve ortada bir palmetin olduğu bir motif yer almaktadır. Bu dalgalı üslup değişmeye başlayan sanat anlayışının da habercisi gibidir.

◂
Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

birlikte, çeşmenin ayna taşı dönemin değişen üslubunun da bir göstergesi gibidir. Dalgalı kemer görüntüsü verilmiş olan ayna taşı'nın içerisinde bir rozet de yer almaktadır. Lüle taşı ise kırılmıştır.

Yalağı biraz kırık olsa da sağlam bir görünümdedir. Yalağın iki yanındaki geniş set bölümleri sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır.

Çeşmenin genel olarak iyi korunduğu gözlemlenmiştir. Sivri kemerin üzerinde bulunan ve Osmanizade Taib'e ait olan kitabesi aşağıdaki gibidir:

Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmesâr-ı dîn ü devlet âb-ı rûy-ı saltanat
Mâder-i zî-şân-ı Sultân Ahmed-i Cem-âsitân
Fî-sebîlillâh bünyâd eyleyüb bu çeşmeyi
Oldu atşâna zülâl-i lûtfile rahmet-resân
Cûybâr-ı kevserin gûyâ ayağıdır bu âb
Üsküdar'ı eyledi pür-feyz-i mânend-i cinân
Teşnegân oldukça pür-sâz-ı sebû-yı arzû
Sâhibü'l-hayrın duâsıylâ olur ratbü'l-lisân
Hızr-ı ferruh-dem görünce Tâibâ târîhini
Didi dil-cû çeşme-i âb-ı hayât oldu revân (1122)

GÜLNUŞ EMETULLAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

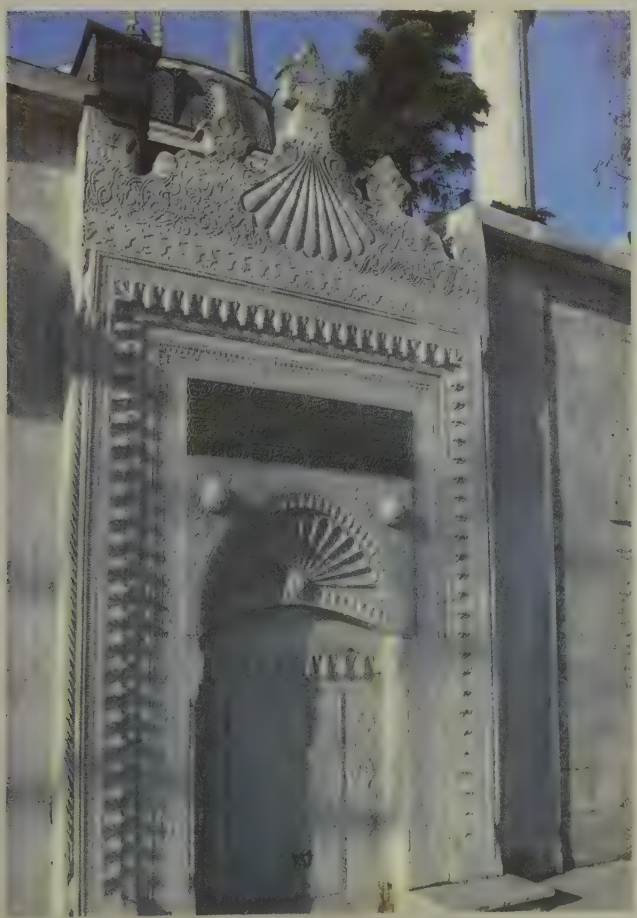
~

Gülnuş Emetullah Valide Sultan tarafından 1121'de (1709) yaptırılan çeşme Yeni Camii'in Hâkimiyet-i Milliye Caddesi'ne açılan avlu kapısının yanında yer alır. Devrinin eşsiz bir mimari örneği olan çeşme taş işlemesi olarak çok güzel bir yapıda olup yalak ve setleri hariç işlenmemiş hiçbir yeri yoktur.

Çeşmenin en üst kısmında yer alan tepelik üç kısımdır ve ortadaki yükselti ters bir istiridye kabuğu üzerinde yükselmektedir. Alınlık denilen üst kısımda hiçbir yer boş bırakılmadan bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir.

Oval bir biçimde stilize edilmiş kemer içerisinde yelpaze şeklinde bir mukarnas barındırır. Kemerin oval sağ ve sol üst kesiminde birer rozet benzeri kabartma bulunmakta ve bu kabartmanın bir benzeri de yelpaze olarak stilize edilmiş mukarnasın orta noktasında yer almaktadır.

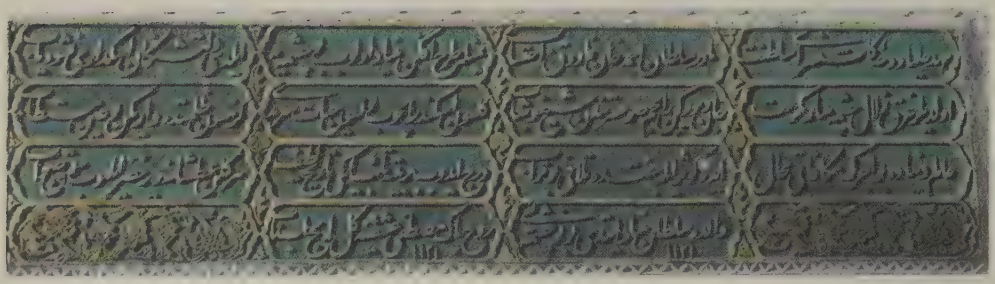
Üsküdar sahiline oldukça yakın bir konumu olan çeşmenin ilk bakışta göze çarpan kısmı tepede yer alan alınlığıdır. Baştan aşağıya işlemelerle dolu olan çeşmenin bir diğer göze çarpan bölüm ise yelpaze şeklinde mukarnasa sahip olan yuvarlak kemerdir.

Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

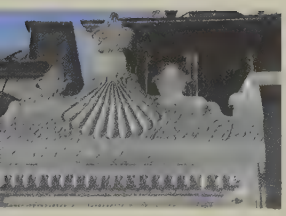
Ayna taşının her iki tarafında sütunlarda kâselerin içinde üçer tane meyve kabartması bulunmaktadır. Kâselerde meyve kabartması dönemin birçok eserinde görülen bir motiftir. Yukarıda yer alan korniş kısmının altında ayna taşı onun da içerisinde vazo içinde çiçek demetleri görülmektedir. Alt bölümde, dalgalı kemerin içinde bir rozet ve çevresinde ağaç motifleri varken lülesi yerinde değildir.

Oldukça etkileyici olan kitabe bölümü aşağıdaki gibidir:

Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Mehd-i ulyâ devha-i gülşen-sarây-ı saltanat
Mâder-i Sultân Ahmed Han-ı fârûk-ihtisâb
Yümnile tarh-efgen-i bünyâd olub bu çeşmeye
Eyledi dil-teşnegân-ı Üsküdar'ı neşve-yâb
Oldular gark-i zülâl-i çeşmesâr-ı mekremet
Cân virirken bir içim su hasretinden şeyh ü şâb
Gelsin İskender içüb bulsun hayât-ı sermedî
Gezmesin zulmetde var iken bu ayn-ı müstetâb
Âlem-i dünyâda bu ecrin mükâfâtı muhâl
İde kevser ile cennetâde telâfî Bû Turâb
Derc idüb bir beyte Tâib iki târîh-i latîf
Her gelen atşâna dir Hızr eyleyüb sevk-i savâb
Valide Sultân bünyâd itdi bu nev çeşmeyi
Rûh-ı pâk-i Mustafa aşkına gel iç âb-ı nâb (1121)

Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

HACI HANIM ÇEŞMESİ

~

Duvara yerleştirilmiş mermer bir blok görünümünde yer alan çeşmenin ayna taşı bölümünün tepesinde oldukça etkileyici bir bölüm vardır. Çatı olarak stilize edilmiş olan bu bölümün sağ ve sol bölümlerinin ucundan itibaren başlayan ve tepede birleşen bitkisel motifler vardır.

Hacı Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sadrazam Yusuf Ziyaeddin Paşa'nın eşi Ayşe Hanım tarafından 1247'de (1831) inşa ettirilen çeşme Çengelköyü'nde Havuzbaşında Çengelköy Caddesi üzerinde ilkokulun önünde yer alır.

Duvar çeşmesi tarzında olan çeşme kesme taştan yapılmış olup önüne mermer bir bölüm yerleştirilmiştir. Ayna taşı olarak kabul edebileceğimiz bu bölümün üst tarafında kitabe, alt tarafında ise üçgen şekilde bir çatı yer alır. Çatının her iki yanında bitkisel motifler varken altında toplanmış kumaş-perde motifine yer verilmiştir. Lüle kısmı koparılan çeşmenin set taşları yapının aksine taş kullanılarak inşa edilmesi çeşmenin veya set taşının bulunduğu noktaya sonradan eklenmesi fikrini akıllara getirmektedir.

Yer yer zarar görmüş olduğu gözlenen ve asıl ismi Hasan olmakla birlikte mahlas olarak 'Aynî' ismini kullanan meşhur Divan edebiyatçımız tarafından kaleme alınan kitabesi aşağıdaki gibidir:

Hacı Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Nâmdaş-ı mâh-ı Ken'ân sadr-ı esbak kim o zât
Tayyibe'de (?) içdi ecel câmın Hudâ'ya virdi cân
Zevcesi Hanım Efendi nakd-ı cûdin sarf idüb
Çeşme bünyâd eyledi nûş eylesin dil-teşnegân
Fî-sebîlillâh sebîl itdi bu âb-ı kevseri
Cennet-i Firdevs'e döndü işte bu vâlâ mekân
Zâyi' itme katresin Aynî didim târîhini
Hacı Hanım zemzemin itdi mahallinde revân (1247)

HATİCE HANIM ÇEŞMESİ

~

Hatice Hanım tarafından 1241'de (1845) inşa ettirilen çeşme Çengelköyü'nde Ulvi Sokağı üzerinde yer alır. Çeşme büyük bir kesme taştan haznenin bir yüzüne kurulmuştur. Diğer cephesinde Mustafa Tahir Efendi Çeşmesi yer almaktadır.

Hatice Hanım Çeşmesi üç mermer bloktan oluşmuştur. En yukarıda yer alan dikdörtgen blokta, sağ ve sol köşede ay yıldız ve ortada defne yaprakları ile bezenmiş bir madalyon bölümü görülür. Madalyon bölümünün boş olması oldukça dikkat çekici olmakla beraber bu bölümün başlangıçta bir madalyona sahipken zamanla madalyonun kazındığını düşündürmektedir. Orta mermer blokta sağ ve sol köşelerde sütunlar bulunmakla birlikte, iki kalın sütunun ortasında ise kitabe yer almaktadır.

En alt kısımda ise iki sütun arasında ilk olarak kenara doğru toplanmış şekilde perde motifi bulunmaktadır. Lülesi koparılan çeşmenin set taşları oldukça sağlam görünmektedir. Yalak bölümü de oldukça sağlam olan çeşmenin orta dikdörtgen mermer bloğun içerisinde yer alan kitabesi aşağıdaki gibidir:

Oldukça eski bir çınar ağacının altında yer alan çeşme, üzerinde kubbe bulunan bir hazneye sahiptir. Haznenin iki cephesinde de birer çeşme yer almaktadır. Her iki çeşme de günümüzde susuzdur.

Hatice Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse – Mesut Meyveci
▼

▲
Hatice Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse – Mesut Meyveci

Bu çeşmeyi ihlâsile bünyâd iden
Hanım ilâ-yevmi'l-kıyâme yâd ola
Nûş eyledikçe teşneler bu kevseri
Cennetde kadr u rütbesi müzdâd ola
İçdim suyun Aynî didim târîh-i tâm
Bu âbdan rûh-ı Hatice şâd ola (1241)

HATİCE SULTAN ÇEŞMESİ

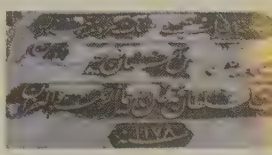

İlk olarak 1764'te Hatice Sultan tarafından inşa ettirilen çeşmenin zamanla harap olması sonucu 1844'te Şevkinihal Kalfa tarafından ihya edildiği, çeşme üzerindeki tamir kitabesinden anlaşılmaktadır.

◂ *Hatice Sultan Çeşmesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sultan IV. Mehmed'in kızı olan Hatice Sultan tarafından inşa ettirilen çeşme Çift Sokağı üzerinde yer alır.

1178'te (1764) inşa ettirilen çeşme, kesme taş bir haznenin önünde yer alan oldukça büyük bir taş duvarın önüne yerleştirilmiş mermer bir bloktan ibarettir. Çıkıntılı ve oval bir kemerin altında yer alan ayna taşı kemerin ovalliğinin benzerini üzerinde taşır. Lülesi üzerinde yer almayan çeşmenin set taşları oldukça sağlamdır.

▴ *Hatice Sultan Çeşmesi Kitabesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kemerin üzerinde yer alan kitabelerden çeşmenin tamir edildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle çeşmenin üzerinde iki kitabe bulunmaktadır. İlk yaptırana ait olan kitabe aşağıdaki gibidir:

Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât merhûme ve mağfûrunlehâ cennet-mekân firdevs-âşiyân Hatice Sultân binti es-Sultân Mehemmed Han aleyhime'r-rahmeti ve'l-gufrân (sene 1178)

Tamir sonrası eklendiği anlaşılan ikinci kitabede yer alan ifadeler:

◂ *Hatice Sultan Çeşmesi Kitabesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Muvaffak oldu ta'mîr-i çeşmeye iffet-nihâl

Hazinedar Usta-i devlet pür-kerem Şevkinihal

Ketebehû Muhammed Tahir (sene 1258)

HİBETULLAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Oldukça güzel bir İstanbul manzarasına sahip olan çeşme, iki sütun arasına inşa edilmiştir. Batı etkisindeki Türk sanat akımının bir yansıması olarak gerek kullanılan bezemeler gerekse mermer yapı daha dalgalı bir şekilde tasarlanmıştır. Çeşme oldukça büyük bir taş haznenin önünde mermer bir cepheden oluşmaktadır.

Sultan III. Selim'in annesi olan Hibetullah Sultan tarafından 1206'da (1791) inşa ettirilen çeşme İhsaniye Mahallesi'nde, Şerife Bey Çeşmesi ve Tosunpaşa Sokak köşesinde yer alır. Kitabeden anlaşıldığı üzere 'Hibetullah' Mihrişah Valide Sultan'ın lakabıdır. Hibetullah "Allah (c.c) bağışı" anlamına gelmektedir.

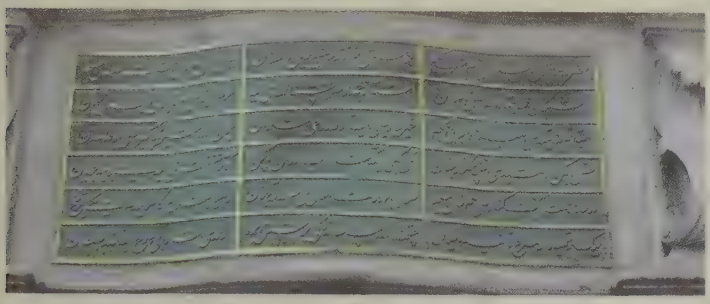
Mermerden yapılan bu çeşme oldukça görkemli olup barok ve rokoko işlemelerin ağırlıklı olduğu dalga şeklinde vücut bulmuştur. İki yanında birer sütunla sınırlandırılmış olan çeşmenin sütunlarının üzerinde birer S kıvrımı yer almaktadır.

Taş bir hazne önünde yer alan mermer bir blok görünümündeki çeşmenin ayna taşı C kıvrımları ve istiridye kabuğu şeklinde stilize edilmiş yapraklar ile istiridye kabuğu şeklinde tasarlanmıştır. Setleri ve teknesi kimi yerindeki kırılmalarına rağmen sağlamdır. Hem tekne bölümü hem de set taşlarının yer aldığı bölüm dalgalı bir şekilde tasarlanmıştır.

Hibetullah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kitabe bölümünün yer aldığı üst blokta, S kıvrımlarına sahip bezemelerin sahip olduğu sütun kısmının devamı niteliğinde stilize edilmiş akantüs yaprakları vardır. Bu bölümün ortasında çeşmenin kitabesi yer almaktadır:

◄
Hibetullah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Hazret-i Valide Sultân-ı himem-meşreb kim
Cûşiş-ı re'fetidir menba'-ı ayn-ı ihsân
Ya'nî ol vâlide-i Hazret-i Sultân Selim
Teşnegân-ı himeme itmededir lûtfu revân
İşte ez-cümle bu ser-çeşme-i eltâfı ile
Sû-be-sû itdi atâ cûy-ı cihânı reyyân
Hibetullah'ına kıldı müyesser hem ecrini kim
Hayr-ı cârîsi ile ta ola rûhu şâdân
Çün o dûşîze-i pâkîzesi bu âlemden
Tıfl iken olmuş idi gonce-i gülzâr-ı cinân
Gül gibi itmeğe şâdâb-ı revân-ı pâkin
Kevser-i şefkatini eyledi böyle cûyân
Ravza-ı rahmet anın kendisi hem Han Selim
Duralar devlet ü ikbâl ile durdukça cihân
Vehbiyâ ben de ana söyledim iki târîh
Lîk bir ta'miye var mısra'-ı sânîde ayân
Çeşme-i Valide Sultân'daki cûşiş-ı cûd (1206)
Oldu şâdâbî-i rûh-ı Hibetullah Sultân (1206)

Hibetullah Valide Sultan Çeşmesi Süslemeleri
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
▼

MERYEM KADIN ÇEŞMESİ

Meryem Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Oldukça etkileyici madalyonlara sahip olan çeşme ne yazık ki günümüzde bir restoranın mutfağının arkasında kalmıştır. Lülesi koparılmış çeşme beyaz bir su borusu vasıtasıyla su getirilerek işletme tarafından kullanmaktadır. Oldukça estetik olan çeşmeye eklenen bu parça ve çeşmenin bulunduğu nokta oldukça üzücüdür.

Sultan III. Selim'in Çuhadar Ağası Süleyman Ağa tarafından, vefat eden annesi için 1208'de (1794) yaptırılan çeşme, günümüzde Büyük Çamlıca Tepesi'nde yer alan Yusuf İzzeddin Efendi Köşkü'nün yanında ve bir özel okulun karşısında yer alan restoranın mutfak kapısının yanında yer alır.

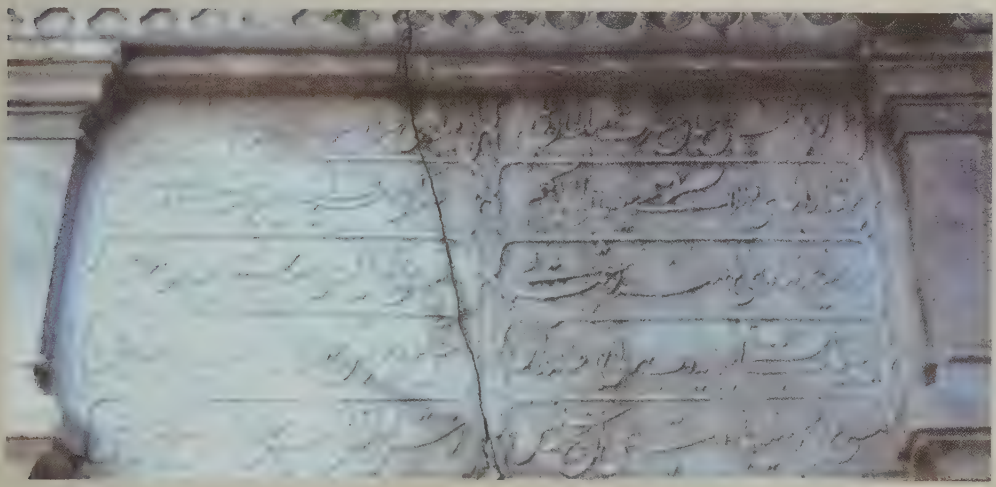
Çeşmenin en üstünde bir işleme korniş yer almaktadır. Kornişin altında yer alan sağ ve sol sütunların üst kısımlarında birer büyük madalyon bulunmaktadır. Bu madalyonun bölümleri oldukça ilginçtir. Sağ tarafta üzerinde çiçek motifi yer alan III. Selim'e ait olan tuğra yer alırken, sağ taraftaki madalyon bölümünde sol kısmın bir izdüşümü olarak düşünülebilecek şekilde sol kısımdaki madalyonun ters çevrilmiş hali bulunmaktadır.

Bunların altında, yuvarlak dalgalı kemer içine alınmış birer niş bulunmakta olup bu iki sütunun arasında kıvrımlı bir kemer ve ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının üzerinde

klasik çeşmelerde kilit taşı denilebilecek yerde bulunan bir madalyon bölümünde çarkıfelek görülmektedir. Ayna taşı ise en üst kısmında istiridye kabuğu deseni olacak şekilde dalgalı bir bezeme ile çevrelenmiştir.

Lülesinin koparıldığı anlaşılmakla birlikte günümüzde yanında bulunan restoranın mutfağı tarafından plastik bir boru çekilerek lüle görünümü verilmiştir. Önünde bulunan yalak oldukça sağlamdır ve setleri de iyi durumdadır. Set taşlarının önünde dikdörtgen çizimler görülmektedir.

Kornişin altında yer alan çeşme kitabesi ise aşağıdaki gibidir:

▲
Meryem Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Bahr-i gevher-pâş-ı ihsân Hazret-i Sultân Selim
Kıldı icrâ dehre her sû çeşm-i adl ü dâdını
Çukadar Ağa-yı vâlâsı Süleyman Ağa kim
Su gibi sarf itdi hayra nakd-i bî-a'dâdını
Mâder-i Meryem-nihâdı nâmına bu çeşmeyi
Kıldı âbâd eyledi ihyâ cihânda adını
Feyz-yâb-ı ecr idüb Mevlâ dü âlemde anı
Saky ide havz-ı peyemberden eb ü ecdâdını
Mısra'-ı dil-cû Münîbâ düşdü târîh-i selîs
Nûş ola al âb-ı rûh-efzâ-yı Meryem Kadın'ı
el-Abdü'd-dâî Mehmed Tahir
Sene 1208

MİHRİMAH SULTAN ÇEŞMESİ

~

Klasik bir yapıda inşa edilen çeşme, renkli taşların kullanıldığı bir kemer ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Çeşmenin en üstünde yer alan korniş ve kemeri çevreleyen palmetler oldukça etkileyici bir görüntü meydana getirmektedir.

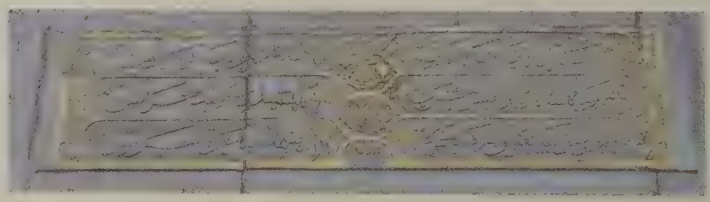

Mihrimah Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın adına Sultan IV. Mehmed döneminde vakıf gelirleri ile yaptırılan çeşme, Üsküdar Meydanı'nda yer alan Mihrimah Sultan Camii önünde yer alır. Çeşmeyi lotus-palmet desenli bir korniş dolanmaktadır. Klasik üslupta inşa edilen çeşmenin sivri kemeri iki renkli taştan inşa edilmiştir. Sivri kemerin en üst noktasında, sağ ve sol yanında rozetler yer almaktadır.

Ayna taşının içerisinde dalgalı bir kemer görünümü ve altında bir rozet kabartması yer almaktadır. Lülesi kırık durumda olan çeşmenin önündeki yalağı ve kenardaki setleri zarar görmüş olmakla birlikte kısmen sağlamdır.

Ortasında ve kenarında çeşitli bitkisel tezyinatların bulunduğu kitabede yer alan ifadeler aşağıdadır:

Mihrimah Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Habbezâ menba'-ı âb-ı hayvân
Teşne-diller içe her dem mâsın
Mihrimah Sultân o Belkıs-meşreb
Yapmış idi suyunun mecrâsın
Virdi Hak yine bu târîhde ana
Çeşme-ı âb-ı hayât icrâsın (sene 1092)

MİHRİŞAH KADIN ÇEŞMESİ

~

Sultan III. Ahmed'in eşi ve Sultan III. Mustafa'nın annesi olan Mihrişah Sultan tarafından inşa ettirilen çeşme Selamsız Caddesi'nin alt tarafında Küçük Sarmaşık Sokak'ta yer alır.

Oldukça bakımsız bir durumda olan çeşmenin üzerinde yer yer kırılmalar göze çarpmaktadır. Taş olarak inşa edilen yapının set taşları mermerdendir.

Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin klasik tarzda yapıldığı gözlemlenmekle birlikte, çeşmenin oldukça tahribata uğradığı açıktır. Sivri kemerin sağ ve sol kenarlarında yer aldığı belli olan rozet bölümlerinin şu anda yalnızca izleri kalmıştır. Sivri kemere benzer şekilde yapılmış olan ayna taşı ve koparılmış olan lülesi görülmektedir. Çeşmenin yalak kısmı ve setleri yol seviyesinin altında kalarak kaldırımla bir olmuştur.

Çeşmenin diğer bölümlerine oranla kimi noktalarında tahribat bulunsa da en sağlam bölümü olan kitabesi aşağıdaki gibidir:

Mihrişah Kadın Çeşmesi
Foto: Nilay Köse – Mesut Meyveci

▲
Mihrişah Kadın Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Fahr-i selâtîn-i cihân âb-ı rûh-ı Osmâniyân
Şâhenşeh-i kişversitân Han Ahmed-i vâlâ-cenâb
Ol husrev-i rûşen-güher dünyâya virdi zîb ü fer
İtdi cihânı ser-te-ser hayrât ile pür âb ü nâb
Evlâd u ensâbıyla hep sa'y-ı meberrât eyleyüb
Olmakda cârî su gibi devrinde her kâr-ı savâb
Sultân Süleyman'ın dahi ümm-i mekârim-perveri
Âbâd idüb bu çeşmeyi kıldı ıtâşı kâm-yâb
Ya Rab bu dil-cû çeşmesâr oldukça böyle hoş-güvâr
Devletle olsun ber-karâr ol bânû-yı iffet-meâb
Bu mısra'-ı bâlâ ile Rahmî didi târîhini
Sultân Süleyman vâlidesi itdi icrâ âb-ı nâb (1141)

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Sağ ve sol kısımlarında oval birer niş bulunan, oldukça büyük bir taş haznenin önünde yer alan mermer bir blok görünümündeki çeşme günümüzde oldukça iyi bir durumdadır. Çeşmenin mermer ön yüzü üç parçaya ayrılmış durumda tasarlanmıştır.

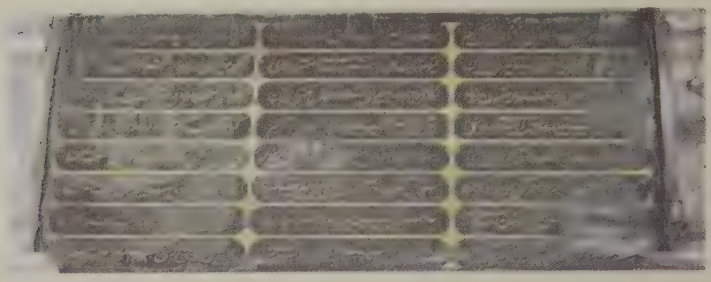
◂ *Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Mihrişah Valide Sultan tarafından, Sultan III. Mustafa ve Mihrişah Sultan'ın üç yaşında vefat eden kızları Hibetullah Sultan için 1206'da (1791) yaptırılan çeşme, Karaca Ahmet'te Nuhkuyusu Caddesi üzerinde İnadiye Camii Sokağı kavşağında yer alır.

Ön cephe mermerdendir ve üç kısma ayrılmıştır. Sağ ve sol kısımda yer alan sütunların ortasında dalgalı bir kemer ve ayna taşı yer almakla birlikte dalgalı kemerin üstünde dönemin mimari özelliğine uygun olarak istiridye kabuğu yer alır. Ayna taşının içerisinde de kemerin üzerindeki istiridye kabuğuna benzeyen, adeta iç içe geçmiş üç adet istiridye kabuğu görülür. Çeşme üç adet lüle boşluğuna sahip olmasına karşın bugün bu boşlukların tamamı boştur.

Çeşmenin iki yanında tuğladan olan nişlerin yanında ayna taşının yanında da setlerin geri çaprazında nişler

bulunur. Sütunların üzerinde S şeklinde kabartmalar bulunur. Bu kabartmaların arasında ise kitabe bölümü yer almaktadır. Kitabe şu şekildedir:

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Cenâb-ı Valide Sultân-ı hayr-âsâr-ı zî-şân kim
Rızâ-cû-yı Hudâ müştağrak-ı ihsânıdır ekvân
İnâyet menba'ı Sultân Selim'e mehd-i ulyâdır
Aceb mi cûybâr-ı lûtfu olsa böyle bî-pâyân
Füyûzât-ı himemdir muktezâ-yı meşreb-ı sâfı
Hulûsile ider icrâ-yı şükr-i ni'met-i Yezdân
Sebîl-i Hakda ez-cümle idüb bu çeşmeyi bünyâd
Zülâl-i cûdu kıldı teşnegân-ı himmeti reyyân
Bu cây-ı behcet-efzâyı kılub cennet gibi şâdâb
Sanırsın selsebîlin aynın itdi sû-be-sû cûyân
Sevâbın Fatıma Sultân'a ihdâ eyledi ta kim
Kenâr-ı âb-ı kevserde ola etrâfa feyz-efşân
O hûr-ı îne hem-dem duhter-ı pâkîzesi zîrâ
Henüz ma'sûm iken itmişdi azm-i ravzâ-ı rıdvân
Revân itdi ana şîr ü şeker-veş işte âb-ı sâf
Ki cûş-ı şefkatiyle rûh-ı pâkin eyleye şâdân
Suyun âb-ı hayât-âsâ içen ol çeşme-i feyzin
Olur böyle duâ-yı hayrı icrâ eyleyüb şükrân
O cennetde safâsında bu devletde ola bâkî
Hudâ Sultân Selim'e eyleye hem ömr-i Hızır-ihsân
İki târîh yazdım Vehbiyâ bir beyt-i dil-cûda
Safâ ile akar su gibi ezber itmeğe şâyân
Revândır Fatıma Sultân rûhuna o âb-ı sâf (1206)
Bu aynı itdi cârî bahr-i cûd-ı Valide Sultân (1206)

NURBANU SULTAN ÇEŞMESİ

Eski Toptaşı Cezaevi önünde yer alan çeşme günümüzde ne yazık ki oldukça kötü durumdadır. Özellikle kemerin içerisinde yer alan nişin oldukça karardığı ve tahribata uğradığı görülmektedir.

Nurbanu Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sultan II. Selim'in hasekisi ve III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından 1007 (1599) senesinde inşa ettirilen ve duvar çeşmesi kategorisinde değerlendirilebilecek olan bu çeşme klasik üslupta kesme taştan yapılmıştır. En üstte bitkisel motiflerin yer aldığı bir korniş kısmı yer alır. Dalgalı bir kemere sahip olan çeşmenin, oldukça ufak olan ayna taşı üzerinde kabartmalar vardır. Çeşmenin özellikle iç kısmı oldukça kararmıştır ve hasar görmüştür.

Çeşmenin de önünde yer aldığı Eski Toptaşı Cezaevi, günümüzde Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Üsküdar yerleşkesi olarak kullanılmaktadır. Üniversitenin binanın dış cephesini onarmaktayken çeşme üzerine farklı bir önlem veya bir koruma uyguladığı tarafımızca gözlemlenememiştir. Tekne kısmı kırılmıştır ve oldukça zarar görmüş olup set taşlarının yer aldığı bölümde yine zarar görmekle beraber günümüze ulaşabilmiştir.

▲
Nurbanu Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Oldukça tahrip görmüş olan kitabe aşağıdaki gibidir:

Ve sekallâhu şerâben tahûrâ
Valide-i Sultân Murad Han-ı ûlâ
Dürretü't-tâc a'nî kim hayru'n-nisâ
Câmi' u han u imâret yapdırub
Bu adayı eyleyüb al'i binâ
Çün Cavuş Hasan gelüb oldu emîn
Yapdırub bu çeşmeyi akıtdı mâ
Teşne-dillller geldikçe nûş idüb
Bâis-ı hayr içün itsinler duâ
Hâtif-i Kudsî didi târîhini
Aynı ile âb-ı kevserândan ola
Ali yazdı sene seb'a ve elf târîhini
Sene 1007

SAFİYE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Hilmi Tanışık'ın eserinde Safiye Sultan olarak kullanılmasından dolayı çeşmenin adı uzun süre Safiye Sultan olarak bilinmiştir. Çevresinde bu isimle meşhur olduğundan bu ismi kullanmayı tercih ettik. Kitabesinde III. Ahmed'in şehzadesi, şehzade Beyazıt'ın annesinin yaptırdığı geçmektedir. Baktığımız zaman ise Şehzade Beyazıt'ın annesi Emine Mihrişah Sultan'dır. Yine kitabeye bakarak yapım tarihini 1141 (1728) olarak tespit ettiğimiz çeşme, günümüzde Çavuşdere Caddesi üzerinde Bulgurlu Mescid karşısında yer alır.

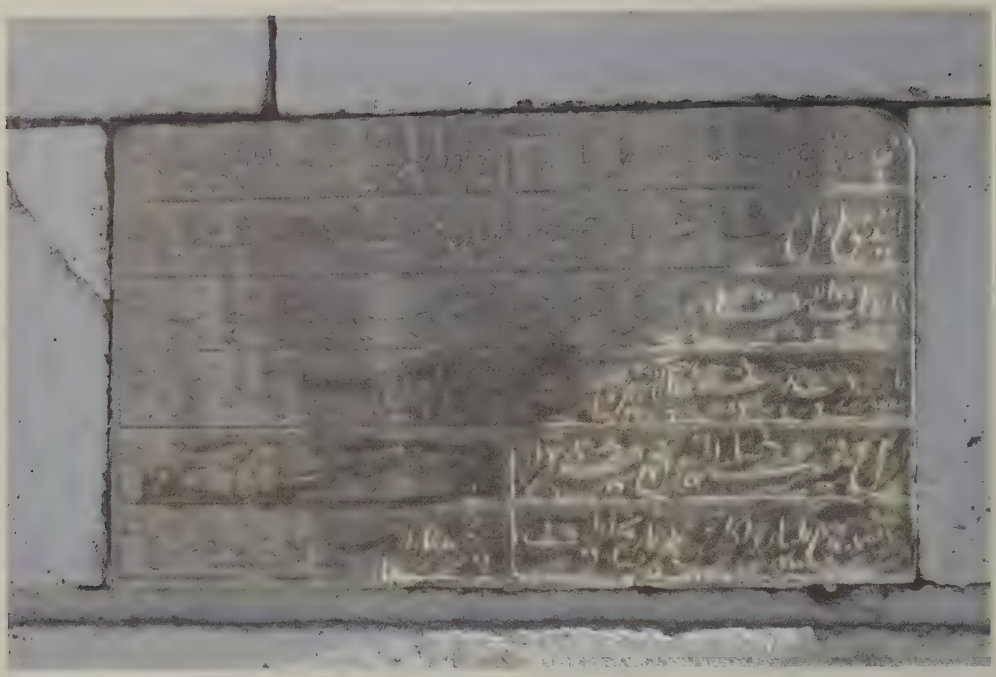
Çeşme cadde üzerinde oldukça büyük bir binanın altındadır. Kesme taştan inşa edilmiş çeşmenin sivri kemerli yapısının altında yer alan ayna taşının önünde üzerindeki motiflerden sonradan eklendiği anlaşılan bir bölüm vardır. Bu bölümün tepesinde istiridye kabuğu motifi bulunmaktadır. Çeşmenin tekne kısmı ise oldukça aşağıda kalmıştır.

Üzerinde yer alan kitabe aşağıdaki gibidir:

Oldukça ilginç bir görünüme sahip olan çeşmenin üzerinde yer alan bina, çeşmenin haznesinin üzerine kondurulmuş gibidir. Ayna taşının üzerinde yer alan ve öne çıkan motifin sahip olduğu motiflere bakıldığında sonradan eklendiği anlaşılan bir bölüm vardır.

Safiye Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

▲
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
Mihrişah Kadın Çeşmesi Kitabesi

Melce'-i şâhân Sultân Ahmed-i âlî-cenâb
Kim odur sermâye-i fahr-i selâtîn-i cihân
İtdi ol şâhenşeh-i deryâ-nevâl ü hayr-hâh
Âb-ı yârî-i inâyetle ıtâşı kâmurân
Kâidâtü'l-beyt-i ikbâli dahi kendi gibi
Kûşiş-i bisyâr ile itmekde hayr-ı bî-kerân
Yapdırub bu çeşme-i bâlâterîn-i dil-keşi
İtdi icrâ fî-sebîlillah o bânû-yı zamân
Ol safiyye hasleti itsin hemîşe ber-karâr
Sâyesinde husrev-i dehrin Hudâ-yı müsteân
Düşdü yek-pâre ona Rahmî bu târîh-i latîf
Çeşmesâr-ı ümm-i Sultân Bayezid oldu revân (1141)

SİNEPERVER VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

I. Abdülhamit'in ikinci kadını, IV. Mustafa'nın annesi Sineperver Valide Sultan tarafından 1194 (1780) senesinde Yeni Camii'nin deniz kısmına açılan avlu kapısının önünde, bebekken vefat eden Şehzade Ahmed'in ruhu için yaptırılmıştır.

En yukarıda altıgen bir yapının ve onun altında dalgalı bir saçağın yer aldığı çeşme dikdörtgen biçimde üç mermer bölüme ayrılmıştır. En solda yer alan bloktan başlayacak olursak;

En solda yer alan dikdörtgen mermer blokta en üstte deniz kabuğu görünümünde akantüs yapraklarla süslenmiş bir tuğra bölümü ve bu bölümün içerisinde Sultan I. Abdülhamid'in tuğrası yer alır.

Etkileyici bir mimari yapıya sahip olan çeşme üç cephe şeklinde tasarlanmıştır. Çeşmenin en üst noktasında altıgen bir yapı ve altında işlemeli bir saçak bulunur. Çeşme günümüzde oldukça bakımlı bir durumdadır.

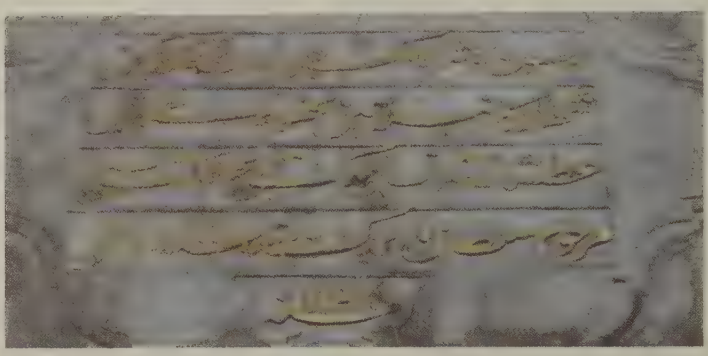
Sineperver Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

▲
Sineperver Valide Sultan Çeşmesi Sol Bölümü
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Onun altında yer alan bölümde ise kitabe yer almaktadır. Kitabenin altında yer alan kemer dalgalıdır. Dalgalı kemerin içerisinde düz bir ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının üzerinde yer alan lüle taşı koparılmıştır. Tekne taşları oldukça sağlam durumda olan çeşmenin kitabesi ise oldukça bakımlıdır.

Çeşmenin kitabesi ise şu şekildedir:

▶
Sineperver Valide Sultan Çeşmesi Sol Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Olsun o şâh-ı mülk-i dîn oldukça tahtında mekîn

Şehzâdegânıyla hemîn mahfûz-ı Hayy-i lâ-yezâl

Atşâna işrâb eyledin târîh-i itmâmın Sabîh

Merhûm Sultân Ahmed'in nev çeşmesinden mâ-i zülâl

Sene 1194

▲
Sineperver Valide Sultan Çeşmesi Sağ Bölümü
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

En sağda yer alan bölüme geçecek olursak, bu bölümde de dikdörtgen mermer bloğun da üst kesiminde kaktüs yapraklarla süslenmiş bir tuğra bölümü ve bu bölümün içerisinde Sultan I. Abdülhamid'in tuğrası yer alır. Tuğra bölümünün altında kitabe bulunmakta olup kitabenin altında dalgalı kemer içerisinde düz bir ayna taşı yer almaktadır. Biraz geride yer alan düz mermerden ayna taşının lülesi koparılmıştır. İki yanında iki sütunla sınırlandırılmış bölümün tekne kısmı zarar görse de sağlam durumdadır.

Sağ bölümün kitabesi aşağıdaki gibidir:

Şâhenşeh-i âlem-penâh Sultân Hamid-i dâd-hâh

Şehzâdesinden biri âh dünyâdan itdi irtihâl

▶
Sineperver Valide Sultan Çeşmesi Sağ Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Allah o necl-i emcedin nûyîn mînû-mesnedin

Şehzâde Sultân Ahmed'in kabrin ide cennet-misâl

Orta mermer dikdörtgen bölümün en üst kesiminde de istiridye kabuğu biçiminde stilize edilmiş akantüs yaprakları ile çerçevelenmiş bir yapı içerisinde İnsan sûresinin 21. ayet-i celilesinden *"Ve sekâhüm Rabbühüm şerâben tahûrâ"* (Ve Rabbleri onlara bir şarab-ı tahûr sunmaktadır) bölümü yer almaktadır.

Orta kısımda yer alan kitabe bölümünün altında yer alan kemer bölümü dalgalı yapıda olmakla birlikte, kemerin kıvrım bölümlerinin yanında dalgalı süslemeler yer almaktadır. Altta yer alan ayna taşı daha siyah bir mermerden yapılmıştır. Diğer ayna taşları gibi geride yer alan yapının da lüle taşı koparılmış olup tekne taşı biraz zarar görmüş olsa da sağlam bir durumdadır.

Sineperver Valide Sultan Çeşmesi Orta Bölümü
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Diğer kitabelerden farklı olarak dalgalı bir mermer bloğun üzerinde yer alan orta bölüm kitabesi şöyledir:

Sineperver Valide Sultan Çeşmesi Orta Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Rûhu içün gör himmeti kim mâder-i pür-şefkati

İkinci Kadın hazreti üç çeşme yapdı bî-misâl

Kim birine olmaz nazîr ser-çeşme-i mihr-i münîr

Bu tarz tarh-ı dil-pezîr görmüş değil çeşm-i hayâl

Hak Sineperver Kadın'ı şâh-ı şeref unvânını

Şehzâde vü sultânını sıhhatde kılsın pür-kemâl

TİRYAL HANIM ÇEŞMESİ

~

Merdivenlerle çıkılan oldukça görkemli bir yapı olan çeşmenin epey harap bir halde olduğu gözlemlenmektedir. Yabani otların gölgelediği set taşları kırık vaziyettedir.

Sultan II. Mahmud'un hanımlarından olan ve Üsküdar'da pek çok hayratı bulunan Tiryal Hanım tarafından 1288 (1872) senesinde Çamlıca'da Yusuf İzzeddin Efendi Köşkü'nün önünde yaptırılan çeşmenin bakımdan geçirilerek mermerle kaplandığı görünse de kitabe kısmı ve ön cephe büyük bir ihtimalle aynen kalmıştır.

Çeşmenin günümüzdeki hali oldukça üzücüdür. Mermer haznesinin üzerinde yer alan mermerler dökülmüş, çeşmeye yol üzerinden ulaşmak için kullanılan merdiven kırılmış ve çeşmenin yüzeyi yabani otlar ile örtülmüştür. 2005 ve 2006'da çekildiği anlaşılan resimlerde oldukça sağlam görünün çeşmenin bu denli kısa sürede zarar görmesi hayli ilginçtir.

Birbirinin içerisinden geçen iki halat veya dokuma motifi yer alan yuvarlak kemerin üst sağ ve solunda birer kabartma yer almaktadır. Ayna taşının içerisinde bir çiçek süslemesi bulunur. Altta yer alan lüle bölümünde ise dört boşluk yer almaktadır. Lüleleri koparılmış olan çeşmenin üst bölümde yer alan kitabesi aşağıdaki gibidir:

Hazret-i Abdülaziz Han-ı cenâb-ı girdigâr

Şevket ü ikbâl ile tahtında kılsın ber-karâr

Ahd-i iclâlinde ol hakan-ı âlî-...

Gelmede meydâna çok âsâr-ı hayriyyet-medâr

Vâlid-i zî-şânının ikbâl-i ismet-perveri

Tiryal Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Tiryal Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Tiryal Hanımefendi-i celîlü'l-i'tibâr
Keşf idüb bu menba'-ı mâü'l-hayâtı nev-be-nev
Eyledi icrâ utâş-ı nâsa âb-ı hoş-güvâr
Su içildikçe bu dil-cû çeşmeden bânîsine
Bahş idüb ikbâl-i bî-pâyân ve ömr-i bî-şümâr
Rûh-ı Han Mahmud-ı Adlî'yi sarây-ı Adn'de
Eylesin sîrâb-ı cûy-ı mağfiret Perverdigâr
Âb-ı gevher cedvel-i târîhi resm eyler Senih
Menba'-ı icrâ-yı hayr oldu şu a'lâ çeşmesâr (sene 1288)

Tiryal Hanım Çeşmesi Ayna Taşı
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

ÜMMÜ GÜLSÜM ÇEŞMESİ

~

Ümmü Gülsüm Hanım tarafından 1233 (1818) senesinde inşa ettirilen çeşme büyük ihtimalle farklı bir mekanda yer alırken, sökülerek şimdi bulunduğu Çavuşdere Caddesi üzerindeki Salih Efendi Türbesi önünde ve Tekke Arkası Sokak girişindeki noktaya getirilmiştir. Çeşmenin üç yüzü de mermerden yapılmıştır. Çeşme tam anlamıyla bir Lale Devri'nin sonu ve barok dönem yapısıdır.

Oldukça ilginç bir görünüme sahip olan çeşmenin üzerinde Taş bir hazne önüne üç cepheli mermer bir bütün halinde inşa edilen çeşmenin asıl bölümü orta kısımda yer alan dikdörtgen bloktur. Tepede yer alan ve bitkisel tezyinatla süslenmiş madalyon bölümü ise günümüzde boştur.

Çeşmenin sol ve sağ bölümlerinde yer alan mermer bloklarda birer ayna taşı yer alır. Oval bir bölümün üzerinde yer alan bir kabartmada vazo içerisinde istiridye kabuğu motifi ve aşağıya doğru sarkan çiçek kabartmaları görülmektedir. Her iki bölümde de lüle taşı koparılmıştır.

Ümmü Gülsüm Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin ön yüzünde yer alan mermer blokta oldukça güzel bir ayna taşı yer alırken oval bir biçimde çiçek motifinin yer aldığı çerçeve üzerinde istiridye kabuğu motifi bulunmaktadır. Ayna taşının üzerinde bir ibrik motifi ve bu ibrik motifinde "Mâşaallâh, Bismillâh, eş-Şâfî" kelimeleri okunabilmektedir. Çeşmenin tekne ve set kısımları biraz yol altıda kalmakla birlikte oldukça sağlamdır.

Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
Ümmü Gülsüm Hanım Çeşmesi Süslemeleri

Ayna taşının üzerinde bir çerçeve içerisinde bir ayet-i kerime yer almaktadır:

"Aynen yeşrabu bihâ ibâdullâhi yüfeccirûnehâ tefcîrâ"

(Bu, Allah'ın has kullarının içtikleri ve akıttıkça akıttıkları bir pınardır)

En yukarıda yer alan bölümde, tepede kenarlarından iki adet iri yaprak arasında bir madalyon bölümü bulunur ki, bu madalyon bölümü günümüzde boştur. Bu madalyon bölümünün altında kitabe yer almaktadır. Kitabenin sağ ve sol yanında birer S kıvrımlı akantüs yaprağı motifi vardır.

S kıvrımlı işlemelerin ön kısmında ise birer süsleme göze çarpar. Ayna taşının sağ ve sol kısmında yer alan sütunların üzerinde yer alan bu süslemeler kimi yerde enginar ve kimi yerde tavus kuşuna benzetilmektedir.

Rozet bölümünün altında yer alan kitabe aşağıdaki gibidir:

Ümmü Gülsüm Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sadr-ı esbak İbrahim Paşa vâlidesi ehl-i hayr
Ümmü Gülsüm Hanım'a maksad rızâ idi hemân
Sâye-i şehinşâhda bünyâd eyledi bu çeşmeyi
Hayrile yâd eylesinler su içüb leb-teşnegân
Deh düşüb dikkatle ben de söyledim târîhini
Kıldı nâsa Ümmü Gülsüm âb-ı hayvânı revân (1233)

AYŞE HANIM ÇEŞMESİ

~

Kitabesinden Ayşe isimli bir hanımın 1131 (1718) yılında yaptırdığı anlaşılan çeşmenin bânîsi hakkında başka herhangi bir bilgi mevcut değildir. Çeşme bugün Kanlıca'da, Mihrabat Caddesi'nde Mescit Sokakta bulunmaktadır. Tek cepheli olan çeşmenin, tüm yüzeyini koruyacak biçimde geniş bir saçağı bulunup saçağın tam altında da üç satırlık kitabe yer almaktadır.

Kitabenin altında yarım daire içerisinde bir kabartma ve etrafında tavus kuşunun kuyruğunu andıran kabartmalar mevcuttur. Toplamda on üç kuyruk bulunmakta ve her kuyruğun ucunda ufak çiçek kabartmaları bulunmaktadır.

Tavus kuşu kuyruğunun üzeri ise dalgalarla hareketlendirilmiş, tam orta noktaya ise yine bir çiçek kabartması kondurulmuştur.

Çeşmenin ayna taşı kısmının üzerinde yukarı kısımlarda olduğu gibi dalgalı hareketlenmeler vardır. Ayna taşı kısmında dalgalı küçük sivri kemerin iki yanında bir birine doğru uzanan çiçekler görünmektedir. Kemerin içerisinde rozet şek-

Çeşmenin dikkat çekici noktalarından biri de solunda yer alan taşlardır. Bu taşlardan anlaşıldığı üzere çeşme yapımında muhtemelen Bizans döneminden kalma taşlar kullanılmıştır. Çeşmenin oldukça bakıma ihtiyacı vardır.

Ayşe Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

linde bir çiçek bulunmaktadır. Musluğun iki yanında yukarıya doğru uzanan servi ağacı işlemesi göze çarpmaktadır. Teknesi ise günümüzde oval şekilde, toprağa gömülü biçimdedir.

Çeşmenin sol tarafında kullanılan taşlar ise oldukça dikkat çekicidir. Muhtemelen, Bizans döneminden kalan eserlerdeki taşlar kullanılarak yapılmıştır. Oldukça güzel olan kitabe aşağıdaki gibidir:

▲
Ayşe Hanım Çeşmesi Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Besmele ile iç bu sudan âfiyet olsun sana
Çünki içdin Hakk'a hamd it kim bulam dirsen şifâ
Hulûs ile vakf ideni bir duâ ile ana
İşbu mâyı getirene mağfiret ihsân kıla
Rûz-ı mahşerde şefâat eylesin hem Mustafa
Ayşe'ye cennetde şürb-i kevser ecr ola (1131)

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

~

III. Selim 28. Osmanlı padişahı ve 107. İslam Halifesidir. Annesi Mihrişah Valide Sultan ise Sultan III. Mustafa'nın hanımıdır. Şehzâde Selim ve Şah Sultan'ın annesidir. 1789 yılında oğlu III. Selim'in tahta çıkması üzerine Valide Sultan olmuştur. Oğlu tarafından çok sevilen ve sayılan Valide Sultan, hayır işlerini sevmesi ve dindarlığı ile tarihe geçmiştir.

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi gerek mimari üslubu gerekse boyutları ile oldukça etkileyici bir görünüme sahiptir. Çeşme, bulunduğu Beykoz'un sembollerinden biri haline gelmiştir.

Hayır eserlerinin devamı için vakıflar kurmayı da ihmal etmeyen Valide Sultan 1805'te vefat etmiştir. Eyüp'te yaptırdığı imaretin yanındaki türbesine defnedilmiştir.

Çeşme, III. Selim'in Küçüksu Kasrı'nı tamir ettirmesinden sonra, 1221 (1806) senesinde kasrın bahçesine yapılmıştır. Bu nedenle, Küçüksu Çeşmesi olarak da adlandırılan bu çeşme, kubbeyle örtülü durumdadır. Büyük kubbenin dört yanında küçük kubbeler bulunmakta olup bu kubbeler kurşunla kaplanmış durumdadır.

Kubbenin altındaki geniş saçak tüm özellikleriyle

◂ *Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi*
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Süslemeleri

ampir üslubu temsil ederken saçaktaki işlemeler ağırlıklı olarak bitki motiflerinden oluşmaktadır. Dört cephesi olan çeşmenin köşe kısımlarına sütunlar yerleştirilmiştir.

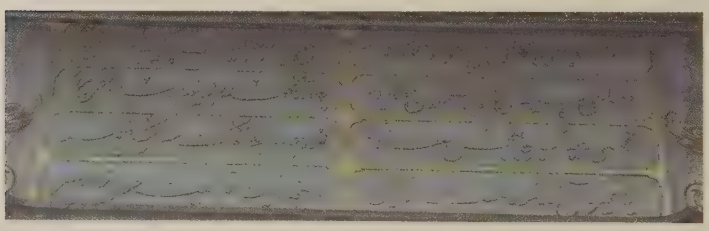
Çeşmenin saçaklarının altında ise dört satırdan oluşan kitabe bölümleri yer alır. Dört tarafında dört çeşme bulunan çeşmenin bütün cephelerinde aynı motifler görülmektedir. Çeşmenin cephelerinde ayna taşının yanında yer alan kabartma sütunları çeşmenin deniz cephesi ve onun tam tersi cephelerinde daha kalınken, yan cephelerde onlara nazaran daha incedir.

Çeşmelerin dört bir cephesinin de orta bloğunda ayna taşlarının olduğu dikdörtgen bloğun en üzerinde birer madalyon bölümü yer almaktadır. Çeşmenin deniz cephesi ve yol cephesinde yer alan bloklarda Sultan III. Selim'in tuğrası ve yan cephelerde ise *"Mâşaallâh"* lafzı akantüs yaprakları ile çerçevelenmiş ve alt ve üştte iştiridye kabuğu motiflerinin yer aldığı bir blokta görülmektedir.

Ayna taşlarının yer aldığı kısım ise oldukça hareketli ve yoğundur. Yuvarlak kemerli nişin içerisinde yer alan ayna taşlarında barok üslubu yansıtan deniz kabukları ve akantüs kabartmaları göze çarpmaktadır.

Çeşmenin sadece bir yüzünde tekne vardır, diğer yüzlerde ayaklı kurnalar yer alır. Musluklar ise günümüzde varlığını sürdürmektedir. Çeşmenin iki yanında bulunan bölümler ise bitki motifleriyle hareketlendirilmiştir.

Çeşmenin Küçüksu Kasrı tarafında yer alan kitabesi:

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Kitabesi (1)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Şehinşâh-ı cihân Sultân Selim Han-ı hümâyûn-fer

Şuâ'-ı pertev-i iclâline peyk-i zafer yâver

Fezâ-yı sînesi gülzâr-ı mazmûn-ı meânîdir

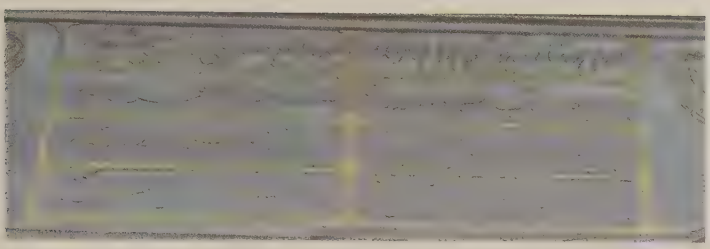
Cihâna gelmemişdir böyle bir şâh-ı sühan-perver

Nigâhı mâye-i iksîr-i can-bahş-ı saâdetdir

Künûz-ı cevher-i eltâfının hasret-keşi Kayser

Yed-i teshîre al şimden gerü heft-i ekâlîmi

Olunca râyet-i ikbâline çün Hudâ rehber

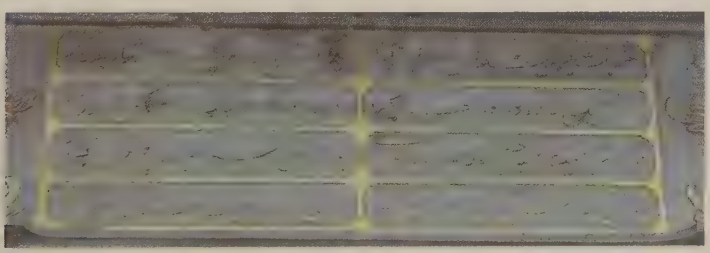

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi (2)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin Marmara denizine bakan yüzünde yer alan kitabe:

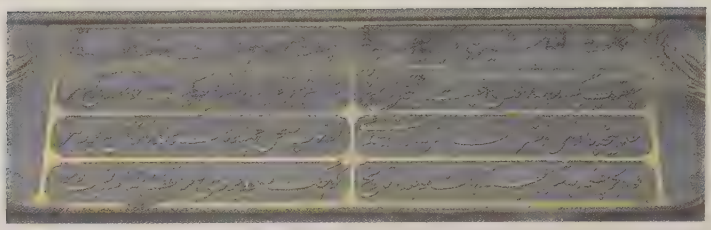
Tulûu Mihrişah'dan gün gibi ol mâh-ı garrânın
Sipihre tâli'-i mes'ûdunu remz itdi Şeyh-i ekber
Bu âlemde hubâb-ı ab u lûtfu olsa ger evzân
Ne mümkündür derâhîm ola ana bahr ile hember
Bu cây-ı dil-küşâda yâdigâr olmak için her bâr
Derûn-ı enverinde hayli müddet olub muzmer
Yapıldı fî-sebîlillâh bu âsâr-ı cemîl elhak
Ola hoşnûd u râzı hizmetinden rûh-ı Peygamber

Girişe yakın olan tarafındaki yüzünde bulunan kitabe:

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi (3)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Mesûbât-ı cezîlin Valide Sultân-ı zî-şâna
Hedâyâ itdi rûh-ı pâkine şâh-ı bülend-ahter
Temâşâ eyleye züvvâr duâ-yı sâhibü'l-hayra
Hemân elfâz-ı ma'nâsın su gibi eylesin ezber
Ferâmûş itdi dilden çeşme-i hûrşîd ile mâhı
Bu dil-cû menba' seyr eyleyüb çarh-ı sitem-perver
Şehîdân-ı ıtâş-ı Kerbela'ya eyleyüb tebşîr
Didi Rıdvân-ı cennet işte mâ nûş eyle gel kevser

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi (4)
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Kaldırımın bulunduğu cepheye bakan kitabe aşağıdaki gibidir:

Nikât-ı lafz-ı şîrîni çekerken satr-ı imlâya
Kesildi su duyunca lezzet-i vasfında kand ü ter
Çıkub keştirme yoldan ragbet itmezken terâzûya
Ne tâm kırât ile bulmuş suyun nev ma'den-i gevher
Suyunca varmak işter mâcerâmız bundadır şimdi
Olub sahn-ı çemende serv-i kad nâzende bir dilber
Bu dil-cû çeşmeye şâyeşte hâtif böyle bir târîh
Küçüksu virdi zîrâ kıt'a-i elmasa zîb ü fer (1221)

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

SAFİYE SULTAN ÇEŞMESİ

~

Yakın zamanda tamirattan geçen çeşme, günümüzde orijinalliğini büyük ölçüde yitirmiş olmakla beraber halen kullanılmaktadır. Çeşme, boyutları itibarıyla diğer çeşmelere göre daha büyük bir hazneye sahiptir.

Safiye Sultan Sultan Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Sultan II. Mustafa'nın hayırsever kızı Safiye Sultan tarafından 1194 (1780) senesinde inşa ettirilen çeşmenin günümüzdeki konumu İşçi Evleri Sokak ile Safiyeçeşme Sokağı'nın kesiştiği noktada, Paşabahçe Ahmet İnal Anadolu Lisesi'nin yanında bulunan noktadır.

Üçgen görünümlü çatı gayet sağlam durumda olup gövde kısmında beş satırlık kitabe kitabenin altında, yuvarlak kemerin içerisinde ayna taşı yer almaktadır. Ayna taşının sağ ve sol tarafında tas yuvası bulunmaktadır. Mermerden yapılan ayna taşının üst kısmında az işlemeli bir deniz kabuğu ve bu sade işlemelerin altında oval lüle taşı bulunur.

Çeşmenin orijinal görünümü oldukça kuvvetli bir ihtimalle, geçirdiği tamiratlar dolayısıyla oldukça değişikliğe uğramıştır. Çeşmenin üçgen çatısının altında yer alan ve ayna taşından ayrı olan kitabesi ise aşağıdaki gibidir:

Safiye Sultan Sultan Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

> *Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât merhûme ve mağfûre Safiye Sultân binti Gâzî Sultân Mustafa Han-ı sânî gaferallâhu lehâ ve li-vâlideyhimâ (sene 1193)*

ŞERİFE FATMA HANIM ÇEŞMESİ

~

Konum olarak Anadolu Hisarı'nın üst noktalarında ve boğaza oldukça hakim bir mevkide bulunan çeşme, yapısı itibarıyla oldukça zor fark edilmektedir. Yapısı oldukça bozuk olan çeşme onarıma ihtiyaç duymaktadır.

Sultan I. Abdülhamid'in sadrazamlarından İzzet Mehmet Paşa'nın torunu olan Fatma Şerife Hanım tarafından 1274 (1858) senesinde inşa ettirilen çeşme, günümüzde Anadolu Hisarı'nda Otağtepe Caddesi, Sakabayırı Sokak girişinde yer alır.

Ufak taşlardan örülmüş tek cepheli çeşmenin iyi durumda olduğu söylenemez. Tuğlalı kemerin içerisinde mermerden yapılan ayna taşı ve kitabenin yer aldığı bölüm bulunmaktadır. Çeşmenin görünümü oldukça bozuk bir vaziyettedir ve saçağı, teknesi, musluğu bulunmamakta olup bu durum çeşmenin zamanla uğradığı tahribatın bir göstergesidir.

Kitabeden anlaşıldığına göre Şerife Fatma Hanım bu çeşmeyi yakınları olduğu tahmin edilen Sadrazam Mehmet Paşa, Silahdar Seyyid Mehmet Paşa ve Valide Kethüdası Yusuf Ağa'nın torunu olan Fatma Hanım için yaptırmıştır.

Şerife Fatma Hanım Çeşmesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Şerife Fatma Hanım Çeşmesi Kitabesi
Foto: Nilay Köse - Mesut Meyveci

Çeşmenin kitabesi aşağıdaki gibidir:

Sadr-ı esbak İzzet Mehmed Paşa ve Silahdâr Seyyid Mehmed Paşa ve Vâlide Kethüdâsı Yusuf Ağa hafîdesi sâhibetü'l-hayrât merhûme ve mağfûrun-lehâ Şerife Fatımatü'z-Zehra Hanım'ın rûhiyçün el-Fatiha

Sene 1274

FATİH (EMİNÖNÜ) HANIM ÇEŞMELERİ

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Adilşah Kadın Mezarı Çeşmeleri	1804 (1219)	?
Aşub Kadın Çeşmesi	1720 (1135)	Kethüda Aşub Kadın
Ayşe Sultan Çeşmesi	1603 (1011)	Ayşe Sultan
Canfeda Kadın Ve Hazinedar Şevkinihal Usta Çeşmesi	1781 (1195)	Canfeda Kadın ve Şevkinihal Usta
Cevri Kalfa Çeşmesi	1820 (1235)	Sultan II.Mahmud
Def-i Gam Hatun Çeşmesi	1811 (1226)	Sultan II.Mahmud
Dördüncü Kadın Çeşmesi	1818 (1234)	Sultan II.Mahmud'un Dördüncü Kadını
Esma Sultan Namazgah Çeşmesi	1779 (1193)	Esma Sultan
Hacı Kadın Çeşmesi	?	?
Halife Cilvenaz Çeşmesi	1843 (1258)	Halife Cilvenaz
Hatice Kadın Çeşmesi	1779 (1193)	Hatice Kadın
Hatice Sultan Çeşmesi	1807 (1221)	Hatice Sultan
Hatice Turhan Valide Sultan Sebil Ve Çeşmesi	1663 (1074)	Hatice Turhan Valide Sultan
Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi Çeşmesi	1760 (1173)	Sultan III.Mustafa
Nakşıdil Valide Sultan Çeşmesi	1788 (1203)	Nakşidil Valide Sultan
Rehabula Kadın Sebili Ve Çeşmesi	?	Rehabula Kadın
Rukiye Kadın Çeşmesi	1738 (1151)	Rukiye Kadın
Şeb Sefa Hatun Çeşmesi	1787 (1202)	Şeb Sefa Hatun
Şerife Ayşe Sıddîka Hanım Çeşmesi	1841 (1257)	Şerife Ayşe Sıddîka Hanım
Şerife Zeliha Hanım Çeşmesi	1870 (1287)	Şerife Zeliha Hanım
Zeyneb Sultan Çeşmesi	1771 (1184)	Zeynep Sultan

~

FATİH (ESKİ İSTANBUL) HANIM ÇEŞMELERİ

~

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Abdullah Ağa Ve Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi	1841 (1257)	Babüssaade Ağası Abdullah Ağa/ Bezmiâlem Valide Sultan ve Serfüru Hanım
Abide Hanım Çeşmesi	1732 (1145)	Abide Hanım
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi	1841 (1257)	Bezmiâlem Valide Sultan
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi	1865 (1261)	Bezmiâlem Valide Sultan
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi	1843 (1259)	Bezmiâlem Valide Sultan
Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi	1711 (1122)	Çorlulu Ali Paşa ve Hanife Hatun
Dayı Ömer Ve Nafia Hanım Çeşmesi	1883 (1300)	Dayı Ömer Ve Nafia Hanım
Emine Sultan Çeşmesi	1738 (1151)	Emine Sultan
Emine Sultan Çeşmesi	1737 (1149)	Emine Sultan
Evliya Çeşmesi	1837 (1253)	Evliya Melek Efendi ve Hüsn-i Melek Hanım
Gülbuy Kadın Çeşmesi	1740 (1153)	Gülbuy Kadın Çeşmesi
Hacı Kadın Çeşmesi	?	Hacı Kadın
Haseki İmareti Çeşmesi	?	?
Hatice Kadın Çeşmesi	1732 (1135)	Hatice Kadın
Hatice Sultan Çeşmesi	?	Hatice Sultan
Kürkçübaşı Külhanı Sokağı Çeşmesi	1732 (1145)	Naz Perver Afife Hanım
Mihrimah Sultan Çeşmesi	1729 (1142)	Mihrimah Sultan / Cağalızade İbrahim Bey
Nefise Hanım Çeşmesi	1817 (1233)	Nefise Hanım
Nefise Hanım Çeşmesi	1809 (1224)	Nefise Hanım
Nefise Hanım Ve Ahmed Hulusi Paşa Çeşmesi	1830 (1246)	Ahmed Hulusi Paşa ve Nefise Hanım
Neslişah Camii Çeşmesi	1551 (957)	Neslişah Sultan
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi	1863 (1279)	Pertevniyal Valide Sultan
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi	1867 (1284)	Pertevniyal Valide Sultan
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi	1871 (1288)	Pertevniyal Valide Sultan
Pereştû Kadın Çeşmesi	1895 (1313)	Rahime Pereştû Kadın
Pereştû Kadın Bala Tekkesi Çeşmesi	1892 (1309)	Rahime Pereştû Kadın
Refia Hanım Çeşmesi	1823 (1239)	Refia Hanım
Safiye Sultan Çeşmesi	1823 (1239)	Safiye Sultan
Saliha Sultan Çeşmesi	1725 (1138)	Saliha Sultan
Serandedil Kalfa Çeşmesi	1901 (1319)	Serandedil Kalfa
Silahtar Kethüdası Mustafa Ağa Çeşmesi	1744 (1157)	Mustafa Ağa ve Râhıkamer Hanım
Sineperver Valide Sultan Çeşmesi	1825 (1241)	Mustafa Ağa ve Râhıkamer Hanım
Sultan Çeşmesi	?	Mustafa Ağa ve Râhıkamer Hanım
Şirin Kadın (Saraylı) Çeşmesi	1765 (1179)	Fatma Sultan-Saraylı Şirin Kadın
Dülbendcizade Çeşmesi	1749 (1162)	Hacı Mustafa ve Şefika Hanım
Hatice Hanım Çeşmesi	1835 (1251)	Hatice Hanım

~

EYÜP HANIM ÇEŞMELERİ

~

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Ayşe Bahri Kadın Çeşmesi	1726 (1339)	Ayşe Bahri Kadın
Dürre Hanım Çeşmesi	1776 (1190)	Dürre Hanım
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi	1796 (1210)	Mihrişah Valide Sultan
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi	1796 (1210)	Mihrişah Valide Sultan
Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi	1856 (1273)	Pertevniyal Valide Sultan
RâyetKeşan Kalfa Çeşmesi	1868 (1258)	RâyetKeşan Kalfa
Şah Sultan Çeşmesi	1551 (958)	Şah Sultan
Şah Sultan Türbesi Çeşmesi	1800 (1215)	III.Selim
Şah Sultan Türbesi Çeşmesi	1802 (1216)	Mihrişah Kadın
Zehra Kadın Çeşmesi	1867 (1284)	Zehra Kadın
Hatice Kadın Camii Çeşmesi	1893 (1279)	Edirne Valisi Süleyman Paşa
Mihrimah Sultan Çeşmesi	1838 (1254)	II.Mahmud
Hatice Sultan Çeşmesi	1711 (1123)	Hatice Sultan
Hafize Hanım Çeşmesi	1828 (1241)	Hafize Hanım

~

BEŞİKTAŞ-SARIYER HANIM ÇEŞMELERİ

~

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Abdülmecid Han ve Zübeyde Hanım Çeşmesi	1851 (1267)	Abdülmecid Han ve Zübeyde Hanım
Beyhan Sultan Çeşmesi	1804 (1219)	Beyhan Sultan
Beyhan Sultan Çeşmesi	1801 (1216)	Beyhan Sultan
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi	1846 (1262)	Bezmiâlem Valide Sultan
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi	1839 (1255)	Süleyman Ağa-Bezmiâlem Valide Sultan
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi	1839 (1255)	Süleyman Ağa-Bezmiâlem Valide Sultan
Fatma Atiyye Hanım Çeşmesi	1842 (1258)	Fatma Atiyye Hanım
Hibetullah Hanım Hanım Çeşmesi	1724 (1136)	Kethuda Mehmed Paşa ve eşi Hibetullah Hanım
Kadın Efendi Çeşmesi	1909 (1327)	Dürriaden Kadın
Köprülü Hemşiresi Çeşmesi	1682 (1093)	Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın kız kardeşi
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi	1805 (1220)	Mihrişah Valide Sultan
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi	1798 (1212)	Mihrişah Valide Sultan

~

BEYOĞLU HANIM ÇEŞMELERİ

~

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi	1841 (1257)	Bezmiâlem Valide Sultan
Saliha Sultan Çeşmesi	1732 (1145)	Saliha Sultan
Cudidil Valide Sultan Çeşmesi	1698 (1110)	Cudidil Valide Sultan
Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi	1706 (1118)	Gülnuş Emetullah Sultan
Gülnuş Emetullah Sultan Çeşmesi	1706 (1118)	Gülnuş Emetullah Sultan
Huşyar Kadın Çeşmesi	1840 (1256)	Huşyar Kadın
Saliha Sultan Çeşmesi	1732 (1144)	Saliha Sultan
Kadınlar Çeşmesi	1786 (1201)	Nakşidil Valide Sultan
Mihrişah Kadın Çeşmesi	1733 (1145)	Mihrişah Valide Sultan
Mihrişah Kadın Çeşmesi	1798 (1212)	Mihrişah Valide Sultan
Mihrişah Kadın Çeşmesi	1799 (1214)	Mihrişah Valide Sultan
Mihrişah Kadın Çeşmesi	1793 (1207)	Mihrişah Valide Sultan
Şekerpare Çeşmesi	1648 (1058)	Şekerpare Hanım
Verdinaz Kadın Çeşmesi	1732 (1144)	Verdinaz Kadın
Vuslat Kadın Çeşmesi	1732 (1144)	Vuslat Kadın
Zevki Kadın Çeşmesi	1756 (1169)	Zevki Kadın

ÜSKÜDAR HANIM ÇEŞMELERİ

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Atik Valide Sultan Çeşmeleri Kuzey Çeşmesi	1583 (991)	Nurbanu Sultan
Atik Valide Sultan Çeşmeleri Doğu Çeşmesi	1583 (991)	Nurbanu Sultan
Atik Valide Sultan Çeşmeleri Batı Çeşmeleri	1583 (991)	Nurbanu Sultan
Ayşe Hatun Çeşmesi	1795 (1209)	?
Ayşe Hatun Çeşmesi	1650 (1060)	Ayşe Hatun
Ayşe Sultan Çeşmesi	1598 (1007)	Ayşe Sultan
Başkadın Meydan Çeşmesi	1728 (1141)	Sultan III. Ahmed'in Başkadını
Mahpeyker Kösem Valide Sultan Çeşmesi	1642 (1052)	Mahpeyker Kösem Sultan
Çinili Cami Avlusundaki Çeşme	?	Mahpeyker Kösem Sultan
Daye Hatun Çeşmesi	1805 (1220)	Sultan III. Selim'in sütannesi Daye Hatun
Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi	1710 (1122)	Gülnuş Emetullah Valide Sultan
Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi	1709 (1121)	Gülnuş Emetullah Valide Sultan
Hacı Hanım Çeşmesi	1831 (1247)	Ayşe Hanım
Halil Zehra Hanım Çeşmesi		
Hatice Hanım Çeşmesi	1845 (1241)	Hatice Hanım
Hatice Sultan Çeşmesi	1764 (1178)	Hatice Sultan
Hibetullah Valide Sultan Çeşmesi	1791 (1206)	Hibetullah Sultan
Meryem Kadın Çeşmesi	1794 (1208)	Süleyman Ağa
Mihrimah Sultan Çeşmesi	1680 (1092)	Vakıf gelirleriyle yapılmıştır.
Mihrişah Kadın Çeşmesi	?	Mihrişah Sultan
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi	1791 (1206)	Mihrişah Valide Sultan
Nurbanu Sultan Çeşmesi	1599 (1007)	Nurbanu Sultan
Safiye Sultan Çeşmesi	1728 (1141)	Mihrişah Sultan
Sîneperver Valide Sultan Çeşmesi	1780 (1194)	Sineperver Valide Sultan
Tiryal Hanım Çeşmesi	1872 (1288)	Tiryal Hanım
Ümmü Gülsum Çeşmesi	1818 (1233)	Ümmü Gülsüm Hanım
Ümmü Gülsum Sultan Çeşmesi	1728 (1141)	Ümmü Gülsüm Sultan
Valide Kethüdası Çeşmesi	1700 (1112)	Valide Kethüdası ?

~

BEYKOZ HANIM ÇEŞMELERİ

~

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Ayşe Hanım Çeşmesi	1718 (1131)	
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi	1806 (1221)	III.Selim
Safiye Sultan Çeşmesi	1780 (1194)	
Şerife Fatma Hanım Çeşmesi	1858 (1274)	Şerife Fatma Hanım

~

TUZLA HANIM ÇEŞMELERİ

~

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Saadet Hanım Çeşmesi	1908 (1326)	Saadet Hanım
Saadet Hanım Çeşmesi	1908 (1326)	Saadet Hanım
Davud Ağa-Saadet Hanım Çeşmesi	1668 (1079)	Davud Ağa-Saadet Hanım

~

SANCAKTEPE HANIM ÇEŞMELERİ

~

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Adile Sultan Çeşmesi	1859 (1275)	Adile Sultan
Nakşidil Valide Sultan Çeşmesi	1809 (1224)	Nakşidil Valide Sultan

~

ŞİLE HANIM ÇEŞMELERİ

~

İSİM	YAPIM TARİHİ	BANİSİ
Hanımsuyu Çeşmesi	1871 (1287)	Mısri Hatice Hanım

KAYNAKÇA

Aslanapa, Oktay & Ernst Diez, *Türk Sanatı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1955.

Aynur, Hatice & T. Karakete, Hakan, Üçüncü *Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul: İBB Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.

Batur, Afife, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Ed. Murat Belge, Cilt: 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1986, s.1038-1067.

Çelebi, Evliya, *Seyahatname,* C: 2, İstanbul: İkdam Matbaası, 1896.

Denktaş, Mustafa, "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler", *www.tarihtarih.com*

Duman, Selahattin, "İspanya'nın İslami Geçmişi Bizim Anadolu'nunkinden Bile Uzundu!", *Vatan Gazetesi*, 31 Ağustos 2009.

Egemen, Affan, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri: Resimleri ve Kitabeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1993.

Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Yayınevi, 1972.

Ertuğ, Necdet, İstanbul Çeşme Külliyatı, Cilt: 1, İstanbul: İski Yayınları, 2006.

Eyice, Semavi, "Empire", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, Ankara, 1995, s.159-163.

Eyice, Semavi, "Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 15, Ankara, 2002, s.288-307.

Eyice, Semavi, "Çeşme", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, Ankara, 1993, s.277-287.

Eyice, Semavi, *Tarih Boyunca İstanbul*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.

Gök, Mesut, "Osmanlı Dönemi Su Mimarisi, Yaşamsal Gereklilik Ve İmgenin Uyuşumu", *Ab-ı Hayat Geçmişten Günümüze İstanbul'da Su Ve Su Kültürü*, İstanbul: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010.

İpekçioğlu, İpek, "Anadolu Selçuklu Çeşmeleri İçin Genel Bilgi", *www.academia.edu.tr*

Kara Pilehvarian, Nuran, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 12, Ankara, 2002, s.247-273.

Kara Pilehvarian, Nuran & Urfalıoğlu, Nur, *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler*, İstanbul: Yem Yayınları, 2000.

Karakaya, Enis, "Su Kemeri", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 37, İstanbul, 2009, s.244-245.

Koçyiğit, Fazilet, "Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri", Adıyaman Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 16, 2014, s.291-327.

Kuban, Doğan, "Osmanlı'da Barok Ve Rokoko Mimari Üslupları", *Sabah Ülkesi Dergisi*, Sayı: 44, 2015.

---------- *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul: Yem Yayınları, 2010.

---------- *Osmanlı İstanbul'u*, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2013.

---------- *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları, 1995.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Sikaye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 37, İstanbul, 2009, s.177-178.

Ödekan, Ayla, "İstanbul Çeşmeleri", *Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul*, Ed. Filiz Özdem, Cilt: 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.159-181.

---------- "Çeşmeler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994, s.488-491.

Önge, Yılmaz, "Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Konya, 1981, s.115-129.

Sarıdikmen, Gül, İstanbul'un 100 Çeşmesi ve Sebili, İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2013.

---------- "Yok Olan ve Değişen Mimarlık Örnekleriyle Üsküdar", *Uluslararası V.* Üsküdar Sempozyumu Bildirileri, Ed. Çoşkun Yılmaz, Cilt: 1, İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2008, s.573-600.

Şerifoğlu, Ömer Faruk, *Su Güzeli İstanbul Sebilleri*, İstanbul: İ.B.B Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı, 1995.

Tanışık, İbrahim Hilmi, İst*anbul Çeşmeler I İstanbul Ciheti*, İstanbul: Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü, 1943.

----------, İstanbul Çeşmeler II Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri, İstanbul: MEB Eski Eserler Ve Müzeler Umum Müdürlüğü, 1945.

Tay, Lokman, "Hacı Beşir Ağa'nın İnşa Ettirdiği Çeşmeler", *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:16, 2015, s.12-51.

Uludağ, Erhan, "İstanbul'un Fethinden Önce Su Mimarisi ve Yerebatan Sarnıcı", *www.erhanuludag.com*

Urfalıoğlu, Nur, "19.Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Aydınlanma Döneminin Yansımaları", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 15, Ankara, 2002, s.339-340.

Ünsal, Behçe, *Mimari Tarihi*, İstanbul: İstanbul Devlet Mühendis Mimar Akademisi Yayınları, 1973.

WEB KAYNAKLARI

abihayatsergisi.com

www.as-ar.com

www.dinvesanat.com

www.eba.gov.tr

www.erhanuludag.com

www.ibb.gov.tr

www.ottomaninscriptions.com

www.suvakfi.org.tr

www.wowturkey.com

Tarihi kayıtlara, dünyada en çok çeşmesi olan şehir olarak geçen İstanbul'daki çeşme ve sebillerin inşa ve tamirinde hanım hayırseverlerin azımsanmayacak bir payı vardır. Büyük kısmı hanım sultan veya padişah kızı olan bu hayırseverler, gerek Suriçi olan Fatih'te, gerekse bilâd-ı selâse olarak bilinen Eyüp, Galata ve Üsküdar'da, ayrıca Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz gibi ilçelerde çeşme ve sebiller inşa ettirmişler, bunun yanı sıra önceden yapılan ancak zamanla harabeye dönen eski çeşmelere de yeniden hayat vermişlerdir.

Meydana gelen bu çalışmada İstanbul'un dört bir köşesinde yer alan, yüzyıllardır varlığını koruyup sürdüren ve Osmanlı hanımlarının vücut bulmasına ön ayak olduğu birçok çeşme arasından seçilen 100 adet çeşmeye yer verilmiştir. Bu eser, her noktası bir başka güzellik barındıran İstanbul'u süslemede gayret gösteren Osmanlı hanımlarının ve eserlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlarsa bundan mutluluk duyarız.

